

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ι. ΧΑΤΖΗ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ • ΦΡΟΝΤΙΣΤΟΥ

ΥΠΟΨΗΦΙΩΝ

τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Πολυτεχνείου καὶ τῶν Ἀνωτάτων τοῦ
Κράτους Σχολῶν, Εὐελπίδων, Ἰκάρων, Δοκίμων κ.λ.

Α

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΙΔΕΩΝ

(ΜΕΤΑ ΚΡΙΣΕΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ)

Δι' ὑποψηφίους τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀνωτάτων τοῦ
Κράτους Σχολῶν Εὐελπίδων, Ἰκάρων, Δοκίμων,
Πολυτεχνείου, Ἐμπορικῆς καὶ μαθητῶν
Γυμνασίου.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

« ὁ γνωρίζων νὰ γράφῃ καὶ ὁμιλῇ
γνωρίζει νὰ νικᾷ ἐν τῇ ζωῇ ».

GLADSTON

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1937

Χατζής Ι.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ι. ΧΑΤΖΗ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ - ΦΡΟΝΤΙΣΤΟΥ

ΥΠΟΨΗΦΙΩΝ

τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Πολυτεχνείου καὶ τῶν Ἀνωτάτων τοῦ
Κράτους Σχολῶν, Εὐελπίδων, Ἰκάρων, Δοκίμων, κ.λ.

Διὰ τὴν Πρωτομηνίαν τοῦ 1934

Α

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΙΔΕΩΝ

(ΜΕΤΑ ΚΡΙΣΕΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ)

Δι' ὑποψηφίους τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀνωτάτων τοῦ
Κράτους Σχολῶν Εὐελπίδων, Ἰκάρων, Δοκίμων,
Πολυτεχνείου, Ἐμπορικῆς καὶ μαθητῶν
Γυμνασίου.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

« ὁ γνωρίζων νὰ γράφῃ καὶ ἐμίλῃ
γνωρίζει νὰ νικᾷ ἐν τῇ ζωῇ ».

GLADSTON

ΑΘΗΝΑΙ 1937

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ
συγγραφέως.

Α. Χ. Σωτήρης

ΕΙΣ ΤΗΝ
ΙΕΡΑΝ ΜΝΗΜΗΝ
ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΣ ΜΟΥ

ΕΛΑΧΙΣΤΟΝ ΔΕΙΓΜΑ ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Α' ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Ἐκδίδω τὸ ἀνὰ χεῖρας βιβλίον, ἀποτελοῦν τὸ πρῶτον τεῦχος σειρᾶς τευχῶν, τὰ ὅποια προτίθεμαι νὰ ἐκδώσω κατὰ χρονικά διαστήματα, τὸ μὲν ὑπείκων εἰς τὰς παρακλήσεις τῶν μαθητῶν μου, ὑποψηφίων διὰ τὰς Ἀνωτάτας τοῦ Κράτους Σχολάς, τὸ δὲ θέλων νὰ πληρώσω ἑλλειψιν καταλλήλου βιβλίου πρὸς χρῆσιν αὐτῶν.

Περιέχει δὲ τὸ τεῦχος τοῦτο εἴκοσι ἐκθέσεις πλήρως ἀνεπτυγμέναι, ἐπὶ θεμάτων γενικῶν εἰλημμένων ἐκ τοῦ κύκλου τῶν διδομένων κατὰ τὰς εἰσιτηρίους ἐξετάσεις ὑπὸ τῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν καὶ ἐκ συλλογῆς μου ἑκατὸν πεντήκοντα θεμάτων, τὰ ὅποια διδάσκω ἐπὶ πέντε συναπτὰ ἔτη εἰς τὰ καλλίτερα Φροντιστήρια Ἀθηνῶν.

Ὅτι δὲ παρακολουθῶ μὲ τὴν προσήκουσαν ἐνημερότητα τὰς εἰσιτηρίους ἐξετάσεις τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ μάθημα τῆς Ἐκθέσεως Ἰδεῶν, καὶ προσαρμόζομαι πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῶν ἐν αὐταῖς ἐξεταστῶν τῆς Ἐκθέσεως καθηγητῶν, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐκ τῶν δοθέντων κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη θεμάτων, ἄλλα μὲν ἦσαν τὰ αὐτά, ὑπὸ διαφορετικὴν διατύπωσιν, ἄλλα δὲ παρεμφερῆ πρὸς τὰ ὑπ' ἐμοῦ διδασκόμενα εἰς τὰ Φροντιστήρια.

Ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἐκ τῶν μαθητῶν μου—ὑποψηφίων, ἐκ διαφόρων φροντιστηρίων προερχομένων, ἐπιτυχάνουν κατ' ἔτος 90 % εἰς τὴν Ἐκθεσιν ἐν ταῖς Σχολαῖς Εὐελπίδων, Ἰκάρων καὶ Δοκίμων καταδεικνύει ὅτι προσαρμόζω ἐπιτυχῶς, ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, τὴν ἐν ταῖς Φροντιστηρίοις διδασκαλίαν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Σχολῶν τούτων.

Κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν Ἐκθέσεων προσεπάθησα νὰ ἐφαρμόσω τοὺς βασικοὺς κανόνες τῆς θεωρίας τῆς συνθέσεως καὶ τρόπους ἐπεξεργασίας τῶν θεμάτων, ἀπορρυσκάντας ἐκ τῆς φροντιστηριακῆς διδακτικῆς πείρας μου, οὕτως ὥστε ἡ διάταξις τῆς

ύλης νὰ εἶναι κατὰ τὴν λογικὴν καὶ φυσικὴν τῶν νοημάτων σειράν.

Σημειωτέον, ὅτι κατὰ τὴν σύνταξιν παρέκαμψα μερικοὺς γραμματικοὺς καὶ συντακτικοὺς κανόνες, χωρὶς βεβαίως νὰ προσκρούσω σοβαρῶς εἰς τὴν Γραμματικὴν καὶ τὸ Συντακτικόν. Καὶ τοῦτο διὰ νὰ δώσω γλωσσικὴν μορφήν ἀπλουστεράς καθαρευούσης. Πρὸ πάντων προσεπάθησα νὰ παράσχω εἰς τοὺς ὑποψηφίους ἐκθέσεις συντεταγμένας εἰς γλῶσσαν ἀπλὴν καθαρεύουσαν, μὲ ἀπλότητα καὶ σαφήνειαν.

Εἰς τοὺς κριτὰς—ὁπενθυμίζοντες τὸ τοῦ Βαγχυλίδου «Ταῦτα μὲν ἐγὼ εἰ δέ τις ἄλλως λέγει, πλατεῖα κέλευθος»—ἀπόκειται νὰ κρίνουν, ἂν ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ μου.

Ἐγὼ τοῦλάχιστον νομίζω, ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο θ' ἀποβῇ χρησιμώτατον εἰς τοὺς ὑποψηφίους τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν, διότι τίθενται ὑπ' ὅψιν αὐτῶν ὑποδειγματικαὶ ἐκθέσεις ἐπὶ θεμάτων ἐκλεκτῶν, ἐκ τῆς μελέτης τῶν ὁποίων πολλαπλαεὶ δύνανται νὰ προέλθουν ὠφέλειαι.

Ὑποσελιδίως σημειῶ περὶ τὰς 50 γνώμας μου, σχετικὰς πρὸς τὰς ἀνεπτυγμένας ἐκθέσεις δυναμένας ν' ἀποτελέσουν θέματα πρὸς ἀνάπτυξιν.

Τῶν Ἐκθέσεων προέταξα τὰ «ὀρθογραφικὰ» δι' ὧν θέτω ὑπ' ὅψιν τῶν μαθητῶν—ὑποψηφίων μερικοὺς τῶν σπουδαιότερων γραμματικῶν κανόνων κατὰ τρόπον ἀπλοῦν καὶ εὐληπτον.

Ἐν γένει προσεπάθησα, τὸ ἐπ' ἐμοί, νὰ παράσχω χρήσιμον βοήθημα ὑποδειγματικῶν ἐκθέσεων εἰς τοὺς ὑποψηφίους τῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν. Ἐὰν δὲ δὲν δίδω τὸ ὅλως κατάλληλον πρὸς τὸν ὑψηλὸν σκοπὸν βιβλίον, παρέχω ὅμως βοήθημα ἄρτιον καὶ μεθοδικὸν ἀπορρεῦσαν ἐκ τῆς μακρᾶς διδασκτικῆς πείρας μου εἰς Φροντιστήρια.

Δι' ἐμὲ τοῦλάχιστον θὰ εἶναι μεγίστη ἱκανοποίησις, ἂν αἱ «Ἐκθέσεις Ἰδεῶν» τύχουν τῆς ἐκτιμήσεως καὶ ἀναγνωρίσεως, ἧς τυγχάνει ἡ πενταετὴς φροντιστηριακὴ διδασκαλίᾳ μου ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν μου—ὑποψηφίων καὶ τῶν κ. κ. διευθυντῶν τῶν Φροντιστηρίων μεθ' ὧν συνεργάζομαι.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20ῃ Ἰουλίου 1936.

Π. Ι. ΧΑΤΖΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Β' ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Ἡ εὐμενεστάτη ὑποδοχή, ἣς ἔτυχον αἱ *Ἐκθέσεις Ἰδεῶν* ἐκ μέρους τῶν ὑποψηφίων τῶν Ἀνωτάτων τοῦ Κράτους Σχολῶν, τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων, τῶν κ. κ. συναδέλφων καὶ ὄλων τῶν ὀφισταμένων δοκιμασίαν εἰς τὴν ἔκθεσιν κατὰ τοὺς διαφόρους διαγωνισμούς, με παρώρμησε νὰ προβῶ καὶ εἰς δευτέραν ἔκδοσιν. Ἐκ ταύτης παρέλειψα τὰ ὀρθογραφικὰ διότι ταῦτα θὰ περιληφθοῦν εἰς τὸ συγχρόνως τυπούμενον Β' τεύχος «Πρακτικὸς Ὁδηγὸς Ὁρογραφίας τῆς καθαρουργίας».

Οὐχ ἦντον προβαίνω με θάρρος εἰς τὴν ἐπανέκδοσιν, διότι τὸ βιβλίον μου τοῦτο ἔτυχε καὶ ἐπαινετικωτάτων κρίσεων ἐκ μέρους μεγάλων καὶ πεφωτισμένων παρ' ἡμῖν ἀνδρῶν, καθηγητῶν Πανεπιστημίου, στρατηγῶν καὶ ἀκαδημαϊκῶν, τῶν ὁποίων τὰς πρὸς με σταλείσας ἐπιστολάς, λίαν τιμητικὰς καὶ ἐνθαρρυντικὰς, εὐχαρίστως δημοσιεύω ἐνταῦθα.

Πρὸ πάντων αἰσθάνομαι ἱκανοποίησιν, διότι, κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν τῶν ὑποψηφίων τῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν, διὰ τοῦ βιβλίου μου τούτου παρέχω εἰς αὐτοὺς χρησιμώτατον καὶ θετικώτατον βοήθημα διὰ τὰς, εἰς τὸ «δυσκολώτατον» μάθημα τῆς ἐκθέσεως, εἰσιτηρίους ἐξετάσεις των.

Ἡ εἰς *βραχύτατον* δὲ *χρόνον* ἐξάνελησις τῆς πρώτης ἐκδόσεως πολλὰς παρέχει ἐλπίδας, ὅτι καὶ ἡ δευτέρα θὰ ἐξαντληθῇ τάχιστα.

Ἐν Ἀθήναις Ἀπρίλιος 1937

Π. Ι. ΧΑΤΖΗΣ

ΚΡΙΣΕΙΣ σοφῶν Ἀκαδημαϊκῶν καὶ Καθηγητῶν Πανεπιστημίου, λίαν ἐνθαρρυντικαὶ καὶ τιμητικαὶ διὰ τὸν συγγραφέα.

Ἀξιότιμε κ. Χατζῆ,

Ὅπως ὁ ἀτμὸς δὲν χρησιμεύει ἐφόσον δὲν συμπτυκνωθῇ εἰς μηχανήν καὶ δὲν ὑπάρχουν αἱ σιδηραὶ ράβδοι τῆς ὁδοῦ τῆς, ὁμοίως καὶ ἡ τυχὸν ὑπάρχουσα ἰδιοφυΐα ἐξατμίζεται, ἄνευ διδασκῆς καὶ καθοδηγήσεως.

Διὰ τοῦτο συγχαίρω Ὑμῖν διὰ τὸ φωτεινὸν καὶ ὠφελιμώτατον ἔργον Σας Ἐκθέσεις Ἰδεῶν κ.λ.

Ὅπως Ὑμέτερος

Δ. Γρ. Καμπούρογλου.

τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Αἱ «Ἐκθέσεις Ἰδεῶν» τοῦ κ. Χατζῆ εἶναι ἐν βιβλίον χρησιμώτατον εἰς ὅλους τοὺς ὑποψηφίους διὰ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ὅλας τὰς ἄλλας Ἀνωτάτας Σχολὰς τοῦ Κράτους.

Ὁ κ. Χατζῆς ἦτο καταλληλότατος πρὸς συγγραφὴν τοιούτου βοηθήματος. Ἐκτὸς τοῦ ἀριτοῦ καταρτισμοῦ αὐτοῦ ὡς φιλολόγου καθηγητοῦ, ἔχει ἐξαιρετικὴν φροντιστηριακὴν πείραν πέντε ἐτῶν, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐδίδαξεν εἰς τὰ καλύτερα φροντιστήρια τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀπὸ τὰ πολυπληθῆ δὲ θέματα ἐκθέσεων, τὰ ὁποῖα ἐδίδασκεν ἐξέλεξε μερικὰ καὶ τὰ ἀνέπτυξεν εἰς τὸ βιβλίον του.

Ἡ ἀνάπτυξις χρησιμεύει εἰς τοὺς ὑποψηφίους ὡς ὑπόδειγμα. Συγχρόνως παρέχει τὰς ἀναγκαίας γνώσεις.

Ἡ γλῶσσα τοῦ κ. Χατζῆ εἶναι ὁμαλὴ καὶ εὐκόλος, ἰδιαίτερος δὲ μοῦ ἤρσαν αἱ ὑποσελίδιοι γινῶμαι, τὰς ὁποίας ἀναγράφει καὶ αἱ ὁποῖαι πλουτίζουν τὰς γνώσεις τῶν ὑποψηφίων.

Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ὁ πτυχιούχος τῆς φιλολογίας κ. Παν. Χατζῆς ἐξέδωκε πρὸ μικροῦ τὸ Α' τεῦχος βιβλίου ἐπιγραφομένου «Ἐκθέσεις Ἰδεῶν».

Τὸ τεῦχος τοῦτο, οὗ προτάσσονται σημειώσεις ὀρθογραφικά, περιέχει ἱκανὰς ἐκθέσεις ὡς πρότυπα πρὸς καθοδήγησιν προηγμένων μαθητῶν. Ὑπόθεσιν δ' ἔχουσιν αἱ ἐκθέσεις ζητήματα κοινωνικά καὶ ἠθικά, ἱστορικά καὶ μάλιστα πατριωτικά διανθιζόμενα διὰ παντοίων ῥητῶν, γνωμῶν καὶ ἀποφθεγμάτων. Ὅπερ χαρακτηρίζει τὸ προκείμενον βιβλίον εἶναι ἡ **καθαρότης καὶ σαφήνεια τῆς γλώσσης** καὶ ἡ **φιλότιμος σπουδὴ πρὸς ἑξαρσιν τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν** καὶ τῶν ὑψηλῶν τοῦ ἔθνους ἰδανικῶν. Τοιοῦτο δὲ ὄν ἀποβαίνει **χρησιμώτατον** καὶ θὰ ἦτο εὐκαταία ἡ ταχύτερα συμπλήρωσις αὐτοῦ. Γινώσκοντες τὴν ἀξίαν καὶ φιλοπορίαν τοῦ συγγραφέως εὐχόμεθα, ἵνα οὗτος, εὐδόκιμος ἡμῶν μαθητής, ἐκδῶσῃ προσεχῶς καὶ ἄλλα ἔργα καὶ δὴ καὶ ἐπιστημονικώτερα.

Κ. Ι. Λογοθέτης

Καθηγητῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Φίλε κύριε καθηγητά,

Μετὰ πολλῆς προσοχῆς ἄμα καὶ εὐχαριστήσεως, διεξήλθον τὸ ἔργον σας «**Εκθέσεις Ἰδεῶν**», ὅπερ εἵχετε τὴν καλωσύνην νὰ μοι ἀποστείλητε.

Εὐρίσκω ὅτι τὸ ἔργον σας τοῦτο πληροῦ ἐν ἄρτι ὑφιστάμενον κενὸν παρ' ἡμῶν, ἀποβήσεται δὲ **πολύτιμον μελέτημα**, πρῶτον μὲν εἰς πάντας τοὺς νέους, τοὺς μέλλοντας νὰ διαγωνισθῶσι δι' ἀνωτέρας Σχολάς, καὶ δὴ εἰς τὰς παρ' ἡμῶν Στρατιωτικὰς τοιαύτας, εἴτα δὲ καὶ εἰς οἷονδῆποτε μελετητήν.

Ἐκαστον τῶν κεφαλαίων τοῦ περιεχομένου τοῦ βιβλίου σας τούτου, εἶναι μεστὸν καὶ θαυρὺν ὥραϊον ἐννοιῶν, ἐξ ὧν συνάγονται, **μετὰ θαυμαστῆς διανυγείας, χαρακτηριστικαὶ κρίσεις** ὠφέλιμοι. Ἐπακολουθοῦν εἰς ταύτας ἀδροὶ ἐνηρμοισμένοι οὐλλογισμοί, λίαν εὐστοφοὶ καὶ ὑστοχοί, ἀπολήγοντες ἐκάστοτε εἰς θετικά συμπεράσματα. Ὅθεν νομίζω ὅτι ἀπὸ τῶν εἰρημένων λογοτεχνικῶν ἀπόψεων τὸ βιβλίον σας εἶναι **ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀριτώτατον**.

Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς γενικωτέρας ἀπόψεως, τῆς περιεχομένης ὕλης, κρίνω ὅτι ὡς ἄριστα ἔχετε ἐκλέξει θέματα ἀξιολογώτατα, τὰ ὅποια πραγματεύεσθε μετὰ **ἀριστοτεχνικῆς** τῇ ὄντι δεξιότητος, ἐξαντλοῦντες δι' ἕκαστον αὐτῶν πᾶν χρήσιμον ἐπιχείρημα.

Αύριαι τις ὡς πρὸς τοῦτο νὰ εἴπῃ ὅτι ἕκαστον τῶν θεμάτων σας ἐκτίθεται μετὰ σαφηνείας, συντόμως καὶ πλήρως μὴ καταλείπον τι τὸ κενὸν ἢ τινα τῶ ἀναγινώσκοντι ἀμφιβολίαν. Χρησιμοποιεῖτε θέματα, ἀναγόμενα εἰς τὴν διάπλυσιν τοῦ χαρακτιῆρος τοῦ μελετητοῦ, διεγείροντα τὰ εὐγενέστερα τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ καὶ παρῴντια ἐδραίως τὰς εὐγενεσιέρας τῶν ἀρετῶν τοῦ αἰτόμον, τὸν πατριωτισμόν, τὴν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν πίστιν ἀγάπην, τὸν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρωτα, τὴν πειθαρχίαν, τὴν φιλοπορίαν κ.λ.π.

Οὕτω λοιπὸν σφυρηλατεῖται καὶ ὁ χαρακτὴρ τοῦ μελετῶντος τὸ ἔργον σας, ὅπερ θεωρῶ **πολυτιμότεον ἀπόκτημα**.

Ἐν τέλει ἡ γλῶσσα, μετὰ τῆς ὁποίας ἐξελίσσονται αἱ διατυπόμεναι ἰδέαι ἐν τῷ ἔργῳ σας, εἶναι ἀπλῇ, λεῖα, ὁμαλῇ, ρέουσα, διανγής

Ἐπὶ πᾶσι τοῦτοις ἐκφράζω ὑμῖν θεομὰ συγχαρητήρια διὰ τὸ πολυτιμότεον πράγματι ἔργον σας, τὸ ὁποῖον πέποιθα ὅτι θὰ συμπληρώσητε καὶ διὰ δευτέρας σειρᾶς ἐκθέσεων ἰδεῶν, καθ' ὑποδειγματικὸν τρόπον, ὡς ἄλλως τε ἐπισχεῖσθε, πολυτίμον ὥσαύτως περιοχομένον ὡς τὸ προεξίμενον.

Μετ' ἐξαιρέτου τιμῆς

Ν. Κ. Σπυρόπουλος

Ἀντιστράτηγος ἑ. ἀ.

Κε Χατζῆ,

Τὸ βιβλίον σας «Ἐκθέσεις Ἰδεῶν» ἐξαίρει ἀρετάς, ἐρμηνεύει αὐτιάς, ὁδηγεῖ τὸν μελετητὴν νὰ σκέπτεται καὶ νὰ ἐκθέτῃ τὰς σκέψεις του καὶ εὐρύνει τοὺς ὁρίζοντάς του.

Προσέτι διὰ τῶν παρεμβαλλομένων ἢ ὑποβαλλομένων γνωμικῶν ἢ παροιμιωδῶν φράσεων καθίσταται πληρέστερον τὸ ἔργον. Ἐκάματε **ὠφέλιμον ἔργον**.

Πρόθεμος

Α. Δ. Κεραμόπουλος

Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

Ἀκαδημαϊκός

Ἀγαπητέ μου κ. Χατζῆ,

Εὐχαριστῶ θεομῶς διὰ τὴν πρὸς με τιμῆς ἔνεκεν ἀποστολὴν

τοῦ ὁραίου βιβλίου Σας «Ἐκθέσεις Ἰδεῶν». Τὸ ἀνέγνωσα λίαν εὐχαρίστως καὶ ἐπισταμένως, τοσούτῳ μᾶλλον, διότι τὸ πρῶτον περιῆλθεν εἰς χεῖράς μου τοιούτου εἵδους βιβλίον. **Πρωτότυπον** κατ' ἐμέ, ἀγνοοῦντα τοιούτου εἵδους Ἑλληνικὸν ἔργον. Ἡ ἐργασία σας πρὸς εὗρεσιν τοιούτων καὶ τοσούτων ὠφελίμων θεωρητικῶν τε καὶ πρακτικῶν ἅμα θεμάτων, ἡ ἐπεξεργασία αὐτῶν ἐν γλώσῃ σαφεῖ καὶ καθαρευούσῃ καὶ καλλιπεῖ, ὁ συνειρμὸς τῶν ἰδεῶν, ἐν λογικῇ ἁρμονίᾳ, ἡ αὐστηρὰ σύνθεσις αὐτῶν εἶναι **ἐξαιρετικῶς ἐπαινετὴ καὶ ἀξία πάσης συστάσεως παρὰ τε τοῖς φοιτηταῖς, τοῖς τελειοφοιτοῖς τῶν Γυμνασίων, ἑρρένων τε καὶ θηλέων, καὶ τοῖς μαθηταῖς τῶν διδασκαλείων.**

Πολὺν θὰ διαφωτισθῶσιν οἱ ἀναγνώσοντες αὐτό, διότι θὰ καρπωθῶσιν ἐξ αὐτῶν σπουδαῖα διδάγματα Θρησκείας, Πατριδος καὶ Οἰκογενείας, ἐν γλώσῃ μάλιστα καταληπτῇ καὶ ρεούσῃ.

Καὶ αὖθις συγχαίρων Ὑμῖν, ἐπὶ τῷ ἀξιολόγῳ ὑμῶν ἔργῳ καὶ προτρέπων ὑμᾶς εἰς ἐργασίαν καὶ δημοσίευσιν τοιούτων κοινωφελῶν ἔργων,

Διατελῶ μετ' ἀγάπης καὶ ἐκτιμήσεως

Ἰ. Ε. Μεσολωρᾶς

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Μετὰ μεγάλης χαρᾶς καὶ ἀναλόγου διαφέροντος ἐλάβομεν καὶ ἀνέγνωμεν τὸ ἀξιόλογον βιβλίον τοῦ φίλου συναδέλφου κ. Παν. Ἰ. Χατζῆ τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐκθέσεις Ἰδεῶν»

Ὁ συγγραφεὺς κατώρθωσε νὰ συνδυάσῃ σαφῆνειαν καὶ γλαφυρότητα μετὰ γλωσσικῆς ἀπλότητος.

Ὁ κ. Χατζῆς ἔχων ἔμφυτον τὸ προσὸν τοῦ χειρίζεσθαι μετὰ δεξιότητις τὸν κάλαμον κάτοχος δὲ τέλειος τοῦ θέματος αὐτοῦ ἐμφανιζόμενος, ὥς προκύπτει ἐκ τῆς ὅλης μελέτης ἣν ἐπ' αὐτοῦ ἐποίησάμεθα, παρέχει διὰ τοῦ ἀνωτέρω ἔργου του πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τε τὴν σπουδάζουσαν καὶ φιλολογοῦσαν ἑλληνικὴν νεολαίαν.

Ὅθεν εἶναι ἄξιος θερμοῶν συγχαρητηρίων ὁ κ. Χατζῆς διὰ τὴν **ἐπιστημονικωτάτην καὶ ἐθνικωτάτην** ταύτην ἐν ταύτῳ μελέτην του.

Κωνσταντῖνος Μ. Μέκιος

Διδάκτωρ τῆς Νομικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφίας
Τμηματάρχης τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΙΔΕΩΝ

1. Ὁ πόθος τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὴν εἰρήνην, αἱ ἀνέκαθεν πρὸς παγίωσιν αὐτῆς προσπάθειαι καὶ τὰ ἀποτελέσματα τούτων.

Ἐν τῶν εὐγενεστάτων ἀνθρωπίνων ἰδεωδῶν, τὰ ὅποια ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων ζωηρῶς ἐπόθησεν ὁλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης, εἶναι ἡ Εἰρήνη.

Πρὸς παγίωσιν δὲ ταύτης, ἡ ὁποία ἐγένετο ποθεινότερα μεθ' ἑκάστον πόλεμον, κατέβαλλον πάντοτε προσπάθειαι οἱ λαοὶ διὰ συμφωνιῶν καὶ συμβάσεων μεταξύ των, διὰ τῶν ἀμφικτιονιῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, διὰ συνεδρίων εἰρήνης καὶ ἀφοπλισμοῦ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ διὰ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον.

Πᾶσαι ὅμως αἱ κατὰ καιροὺς καταβλήθεισαι προσπάθειαι πρὸς ἐδραίωσιν τῆς Εἰρήνης τοῦ κόσμου ἔμειναν ἀτελεσφόρητοι καὶ ἄκαρποι.

Λικαίως δὲ ποθοῦν ζωηρῶς οἱ λαοὶ τὴν Εἰρήνην καὶ αἰσθάνονται ἀπέχθειαν καὶ ἀποστροφὴν πρὸς τὸν ἀπαίσιον πόλεμον, διότι τῆς Εἰρήνης τὰ ἀγαθὰ εἶναι ἀνυπολόγιστα, ἐνῶ ἀντιθέτως τοῦ πολέμου τὰ δεινὰ εἶναι τεράστια. Ἡ Εἰρήνη βεβαίως εἶναι πολυπόθητος, διότι προάγει τοὺς λαοὺς πρὸς ἐπίγειον εὐδαιμονίαν, ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ πόλεμος κρημνίζει ὅ,τι ἡ εἰρήνη δημιουργεῖ καὶ ἐπιφέρει τὴν ματαίαν φθορὰν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὴν ἄσκοπον καταστροφὴν ὅχι μόνον τοῦ ἡττημένου ἀλλὰ καὶ τοῦ νικητοῦ· ποθεῖ τὴν εἰρηνικὴν διαβίωσιν ἡ ἀνθρωπότης, διότι ἡ εἰρήνη ἀληθῶς ἀποτελεῖ τὴν φυσικὴν κατάστασιν ἐν τῇ κοινωνικῇ ζωῇ τοῦ ἀνθρώπου.

Πράγματι, ὡς βεβαιοῦται ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν τῶν λαῶν, ἡ Ἡ ἰδέα τῆς εἰρήνης εἶναι οὕτοια, ὁ δὲ πόλεμος ἡ σκληρὰ πραγματικότης.

εἰρήνην ἐξασφαλίζει τὴν κοινωνικὴν εὐημερίαν. Ὅρθως δὲ οἱ σοφοὶ καὶ εὐφάνταστοι πρόγονοί μας θεοποιήσαντες τὴν Εἰρήνην, καὶ θεωρήσαντες αὐτὴν ἀδελφὴν τῆς εὐνομίας καὶ **προστάτιν** τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐφορίας, παρέστησαν ὥς γυναῖκα φέρουσαν εἰς τὴν ἀγκάλην τὸν πλοῦτον κρατοῦντα εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας. Οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα εἶχον ἰδούσει καὶ βωμὸν μεγαλοπρεπῆ εἰς τὴν θεὰν Εἰρήνην.

Εἰς τὰ ποικίλα ἀκριβῶς ἀγαθὰ τοῦ ἠθικοῦ, πνευματικοῦ καὶ ὕλικου πολιτισμοῦ, τὰ ἐκ τῆς εἰρήνης προερχόμενα, ἀποβλέποντες οἱ λαοὶ προσπαθοῦν ἀνέκαθεν ν' ἀποφεύγουν τοὺς πολέμους, λύοντες τὰς μεταξὺ των κατ' ἀνάγκην ἀναφυομένας διαφορὰς διὰ τῆς Εἰρήνης. Ἀλλὰ σπανίως ἐπιτυγχάνουν εἰρηνικῶς τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἐγειρομένων διαφορῶν. Πάντοτε μὲν διακηρύττουν οἱ κυβερνῆται τὴν ἀνάγκην παγίωσεως τῆς Εἰρήνης, πλὴν ὅμως αἱ φιλειρηνικαὶ προσπάθειαι δὲν ἤρκεσαν, ὥστε νὰ δοθῇ βάσις ἀκλόνητος εἰς τὴν παγκόσμιον εἰρήνην.

Ἡ σημερινὴ μάλιστα πεπολιτισμένη ἀνθρωπότης, καίτοι πιστεύει ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι ἄδικος καὶ ἀνῆθικος καὶ ἡ δι' αὐτοῦ λύσις τῶν διαφορῶν ἀναχρονισμός, ἐν τούτοις δὲν λύνει ταῦτα εἰρηνικῶς, ὁ δὲ αἰώνιος πόλεμος ἐξακολουθεῖ νὰ τὴν μαστίξῃ καὶ δεκατίξῃ.

Ἀλλ' εἰργάσθη ἡ ἀνθρωπότης πρὸς παγίωσιν τῆς εἰρήνης καὶ τί ἐπραξεν ὑπὲρ αὐτῆς; Πράγματι, ὥς βεβαιώνει ἡ Ἱστορία, κατεβλήθησαν κατὰ καιροὺς προσπάθειαι πρὸς ὁργάνωσιν καὶ παγίωσιν τῆς εἰρήνης δι' ἐφαρμογῆς μέσων καὶ ἀναγνωρίσεως γενικωτέρων κανόνων πρὸς ἐπίλυσιν τῶν διαφορῶν εἰρηνικῶς.

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἤδη χρόνους οἱ Ἕλληνες ἐπεδίωκον τὴν εἰρήνην διὰ τῶν ἀμφικτιονῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν μόνιμοι ὁργανισμοὶ μὲ ἀποστολὴν τὴν ἐπίλυσιν τῶν μεταξὺ τῶν πολιτειῶν ἀναφυομένων διαφορῶν. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως τῶν ἀμφικτιονῶν ἦσαν μηδαμινὰ διότι τότε ὁ πόλεμος ἀπετέλει νόμιμον μέσον διαρρυθμίσεως τῶν μεταξὺ τῶν λαῶν σχέσεων.

Ἀλλ' ὁ πόθος τῆς εἰρήνης ἔγινε ἰσχυρότερος καὶ αἱ προσπάθειαι ὑπὲρ αὐτῆς ἐντονώτεραι ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως, ἀφ'

* Ἡ μὲν εἰρήνη θὰ παραμείνῃ ὄνειρον τῶν φιλοσοφούντων καὶ πόθος τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ δὲ πόλεμος θὰ εἶναι ἔσαι ἡ πραγματικότητα.

ὅτου τὰ πολεμικὰ μέσα ἔγιναν δραστικώτερα καὶ τοῦ πολέμου τὰ κακὰ δεινότερα. Ἡ διεθνὴς πλέον πολιτικὴ ἔθετε ὡς ἓνα τῶν σκοπῶν της καὶ τὴν εἰρήνευσιν τῶν λαῶν. Ἀπὸ τῆς Γαλλικῆς δ' ἐπαναστάσεως καὶ ἐντεῦθεν μέχρι σήμερον συγκροτοῦνται συνέδρια Εἰρήνης, μέ βάσιν τὸ κήρυγμα, ὅτι ὁλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης ἀποτελεῖ μίαν κοινωνίαν, τῆς ὁποίας σκοπὸς εἶναι ἡ εὐτυχία.

Εἰς τὰ συνέδρια ταῦτα, τῶν ὁποίων ἐν ἔλαβε χώραν πρὸ τετραετίας ἐν Ἀθήναις, ἐκφωνοῦνται λόγοι πύρινοι καὶ ἐνθουσιώδεις ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Κρατῶν καὶ καταρτίζονται σχέδια πρὸς ἐγκαθίδρυσιν τῆς εἰρήνης. Ἀλλ' ὅλα αὐτὰ λαμβάνουν μορφὴν πλατωνικῆς διατυπώσεως χωρὶς θετικὰ ἀποτελέσματα καὶ παραμένουν ὡς εὐχαὶ μόνον καὶ πόθοι ἀπραγματοποίητοι.

Ἐπίσης προσεπάθησαν αἱ κυβερνήσεις κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους νὰ εἰρηνεύσουν τοὺς λαοὺς διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀφοπλισμοῦ τῶν Κρατῶν. Ἀλλ' ἀτυχῶς καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ἀφοπλισμοῦ παρ' ὅλην τὴν γοητείαν, τὴν ὁποίαν ἤσκησεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν λαῶν, δὲν ἠδυνήθη εἰς τὴν πραγματικότητα νὰ ἐπιτύχῃ τι ἄξιον λόγου, διότι ὁ ἀφοπλισμὸς προσκρούει εἰς μυριάς δυσχερείας. Ἀφ' ἧς μάλιστα ἐρρίφθη ἡ ἰδέα τοῦ ἀφοπλισμοῦ καὶ τῆς μειώσεως τῶν ναυτικῶν ἐξοπλισμῶν, οἱ στρατοὶ ὅλων τῶν Κρατῶν, ὡς πληροφορεῖ ὁ καθημερινὸς τύπος, ἐνισχύονται καταπληκτικῶς καὶ τὰ ἔθνη ὀχυροῦνται καὶ ἐξοπλίζονται. Καὶ τοῦτο, διότι οἱ λαοὶ κατέχονται ἀπὸ συναισθήματα δυσπιστίας καὶ φόβου.

Αἱ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα εἰρηνιστικαὶ προσπάθειαι ἀπέληξαν εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν, διεθνῇ πανίσχυρον θεσμόν. Πρὸς ταύτην, ἰδρυθεῖσαν ὑπὸ τὸ Κράτος τῶν φρικαλεοτήτων τοῦ τρομερωτέρου τῶν πολέμων, ἐξ ὧν εἶδέ ποτε ἡ ἀνθρωπότης, μετ' ἐλπίδος ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν τῶν ἐξηντλημένοι καὶ κατὰκοποι ἐκ τοῦ πολέμου ὅλοι οἱ λαοί.

Οὐδέποτε ἄλλοτε ἡ ἀνθρωπότης ἠσθάνθη τόσην ἀπέχθειαν πρὸς τὸν πόλεμον καὶ τόσον βαρὺτατα τὴν ἀνάγκην τῆς εἰρήνης καὶ τόσον διακαῇ τὸν πόθον αὐτῆς, ὅσον τὴν ἐπαύριον τῆς λήξεως τοῦ παγκοσμίου πολέμου τῷ 1918. Καὶ δικαίως, διότι ὁ πόλεμος ἐκεῖνος εἰς τὴν τρομερὰν δίνην τοῦ ὁποίου ἀνεμίχθη-

σαν ὅλοι οἱ λαοὶ εἴτε ἐμμέσως εἴτε ἀμέσως, ἐστοίχισε τὸν θάνατον τεσσαράκοντα ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων.

Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ παγκοσμίου ἐκείνου πολεμικοῦ κατακλυσμοῦ ἔντρομοι ἡττημένοι καὶ νικηταὶ διεκήρυξαν τὸν πόθον τῆς ὁργανώσεως τῶν Ἑθνῶν εἰς μίαν κοινωνίαν, μὲ ἀποστολὴν τὴν ὁλοσχερῇ κατάργησιν τοῦ πολέμου καὶ τὴν παγίωσιν παγκοσμίου εἰρήνης.

Ἀλλὰ τὶ ἐπέτυχεν ἡ ΚΤΕ; ἐπαγίωσε τὴν πολυπόθητον Εἰρήνην;

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι περιόρισε τὴν εὐχέρειαν προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον, ἐξωμάλυνε πολλὰς μεταξὺ τῶν λαῶν ἀναφυνείσας διαφοράς, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ ἐδραιώσῃ τὴν Εἰρήνην. Ὅτι δὲ ἡ Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν εἶναι ἀνίσχυρος νὰ ἐγγυηθῇ τὴν Εἰρήνην εἰς περίπτωσιν ὀξύτητος τῶν διενέξεων μεταξὺ τῶν λαῶν, ἀπέδειξε περιτράνως ἡ Ἱταλοαιθιοπικὴ σύρραξις. Διότι ἡ Ἀμφικτιονία τῆς Γενεύης, πρὸς τὴν ὁποίαν, ἐπικειμένου τοῦ Ἱταλοαιθιοπικοῦ πολέμου, ὁλόκληρος ὁ πεπολιτισμένος κόσμος εἶχε στρέφει τὴν προσοχὴν μὲ εὐλογον ἀνυπομονησίαν, κατέπεσεν ἀτυχῶς εἰς συντρίμματα.

Τὸ ἀνώτατον αὐτὸ διεθνὲς δικαστήριον εἶχεν ἤδη δεχθῇ ἀλεπαλλήλους κολάφους, ἀλλ' ἡ πολεμικὴ περιπέτεια τῆς Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς, ἀπεκάλυψε τελικῶς ὅτι ἡ ΚΤΕ εἶναι μία μεγαλειώδης αὐταπάτη καὶ οὐτοπία. Ἡ ἀποκάλυψις αὕτη εἶναι πράγματι ὀδυνηρά, διότι ἐκρίζωνει προσφιλεῖς ἐλπίδας ἀπὸ τὴν ἀνθρωπότητα.

Δυστυχῶς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παγιωθῇ παγκόσμιος εἰρήνη, καίτοι εἶναι ἀναμφισβήτητον γεγονός, ὅτι ἡ τερμιστία πλειοψηφία τῶν λαῶν τῆς γῆς ποθεῖ αὐτὴν ζωηρότατα. Διότι ἄνδρες φιλόδοξοι καὶ φιλοπόλεμοι ἐξ ἰδιοσυγκρασίας, ἀνώτατα ἀξιώματα κατέχοντες, τορπιλίζουν τὴν Εἰρήνην.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, πᾶς λαός, ἂν θέλῃ νὰ τὸν σέβωνται οἱ ἄλλοι καὶ νὰ ἔχῃ ἐξησφαλισμένην τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν του, πρέπει νὰ εἶναι ἰσχυρός, ὥστε νὰ μὴ κινῇ τὴν βουλμίαν τῶν γειτόνων μὲ τὴν ἀδυναμίαν του. Ἄς πιστεύσῃ πᾶς λαός τὸ δόγμα, «τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου» καὶ οἱ μικροὶ λαοὶ ὥς ἐννοήσουν, ὅτι προσβαλλόμενοι ὑπὸ τῶν μεγαλυτέρων

δὲν δύνανται νὰ ὑπολογίσουν ἐπὶ γενικωτέρας ἀλληλεγγύης.

Ἡ Ἑλλὰς δέ, ἡ ὁποία καθ' ὅλην τὴν ἱστορικὴν σταδιοδρομίαν της δὲν ἔπαυσε νὰ διδάσκη καὶ κηρύττῃ τὴν εἰρήνην, ἃς ἐξακολουθῇ συμβάλλουσα εἰς τὴν εἰρήνευσιν τοῦ κόσμου. Παρὰλλήλως ὅμως ἃς φροντίζῃ νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ προστατεύῃ τὴν τιμὴν καὶ τὰ δίκαιά της, ὥστε ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, ἂν δὲν δυνηθῇ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ἐλευθερίαν της διὰ τῆς ΚΤΕ, ἣς μετέχει, νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ μοναδικὸν πλεόν μέσον, τὸν πόλεμον.

Τοιοῦτος εἶναι ὁ πόθος τῆς εἰρήνης, τοῦ εὐγενεστάτου αὐτοῦ ἰδανικοῦ, τόσαι καὶ τοιαῦται αἱ ἐκ παλαιωτάτων χρόνων καταβληθεῖσαι πρὸς παγίωσιν αὐτῆς προσπάθειαι καὶ τοιαῦτα τὰ ἀποτελέσματα τῶν προσπαθειῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ εἰρήνη δυστυχῶς θὰ παραμείνῃ ὄνειρον καὶ πόθος τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ δὲ τρομερὸς πόλεμος θὰ εἶναι ἡ πραγματικότης, ἐφόσον ἡ ἀνθρωπίνη φύσις θὰ εἶναι ἡ αὐτή.

2. Περὶ ἐργασίας καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς # διὰ τὸν ἄνθρωπον ὠφελειῶν

Πᾶς ζῶν ὁργανισμός, διὰ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς φυσικὰς ἀνάγκας τῆς ὑπάρξεώς του, εἶναι ἠναγκασμένος νὰ ἐκτελῇ ἐν ἔργον. Ἡ ἀράχνη ὑφαίνει τὸν ἱστόν της, ἵνα δυνηθῇ νὰ ζήσῃ, ὁ σπόρος διατρυπᾷ τὸν σκληρὸν φλοιὸν τῆς γῆς διὰ νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὸν ἄερα καὶ τὸν ἥλιον, τὰ πτηνὰ κατασκευάζουν τὰς φωλεὰς των, αἱ μέλισσαι καὶ οἱ μύρμηκες ἰδίως, οἱ ὁποῖοι διάγουν ἐν κοινοῖσι, τὰ ζῶα καὶ πᾶν ὅτι ζῇ γενικῶς, ἐργάζονται χάριν τῆς αὐτοσυντηρήσεώς των.

Εἰς τὸν γενικὸν τοῦτον νόμον τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος ὑπόκειται καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὁ τελειότερος τῶν ζώντων ὁργανισμῶν. Καὶ αὐτὸς ὀφείλει νὰ ἐργάζεται διὰ νὰ ζήσῃ. Δύναται δὲ νὰ ἐκτελῇ οἵανδήποτε ἐργασίαν, ἀρκεῖ νὰ εἶναι αὕτη ἔντιμος καὶ νὰ μὴ προσκρούῃ εἰς τὴν ἠθικὴν, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἐκ τῶν νομιζομένων εὐτελῶν, διότι οὐδεμία ἔντιμος ἐργασία προσάγει

Ἡ ἐργασία εἶναι φύλαξ τῆς ἀρετῆς.

Ἡ ἐργασία καὶ ἡ οἰκονομία εἶναι πηγαὶ περιουσίας

καταισχύνην εἰς τὸν ἐργαζόμενον· «ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δὲ τ' ὄνειδος» κατὰ τὸν Ἡσίοδον.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ἄλλοτε εἰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας κοινωνίας εἰργάζοντο μόνον οἱ δοῦλοι, ἐνῶ οἱ δεσπότες δὲν εἰργάζοντο, διότι ἐθεώρουν ἐξευτελιστικὴν τὴν ἐργασίαν. Σήμερον ὁμως κρατεῖ ἄλλη ἀντίληψις ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο. «Οἱ οἱ δυνάμενοι ἐργάζονται πρὸς ἀπόκτησιν τῶν διὰ τὴν ζωὴν ἀγαθῶν.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον βέβαια, ὅτι τὸ μόνον ἐνδεδειγμένον μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου ὀφείλει πᾶς ἄνθρωπος νὰ πορίζεται τὰ πρὸς τὸ ζῆν χρήσιμα εἶναι ἡ ἐντιμος ἐργασία. Αὕτη ἐξυπηρετεῖ τὸν ἀνθρώπινον καθόλου προορισμόν, διότι πορίζει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀγαθὰ καὶ πλοῦτήν διὰ τὴν εὐζωίαν· «μοχθεῖν ἀνάγκη τοὺς θέλοντας εὐτυχεῖν» κατὰ τὸν Ἡσίοδον. Δίδει εἰς αὐτὸν κοινωνικὴν θέσιν ζηλευτήν, τὸν προφυλάσσει ἀπὸ τὴν κακίαν, τοῦ παρέχει χαρὰν καὶ ἐξασφαλίζει ἀκόμη καὶ δόξαν.

Πράγματι αἱ ἐκ τῆς ἐργασίας ὠφέλειαι εἶναι ποικίλαι καὶ πολλαπλαῖ διὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἐν πρώτοις ἡ ἐργασία ὠφελεῖ, διότι δι' αὐτῆς δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς πολλαπλὰς φυσικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀνάγκας του καὶ νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ὥστε νὰ μὴ ἔχη ἀνάγκην νὰ ἐπικαλῇται τὴν ἀρωγὴν τῶν ἄλλων. Καθιστᾷ τὸν βίον αὐτοῦ ἀνετώτερον. Ἡ ἐργασία περαιτέρω δίδει πλοῦτον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος συντελεῖ εἰς τὸ νὰ παρουσιάσῃ οὗτος ἔργα κοινωνικῆς ὠφελείας. Καθιστᾷ αὐτὸν τοιοῦτον, ὥστε νὰ δύναται νὰ βοηθῇ καὶ τοὺς ἄλλους. Ἡ ἐργασία γενικῶς εἶναι τὸ μοναδικὸν μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου παρέχονται εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα, διότι «τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ οἱ θεοί».

Οὐχ' ἥττον ὠφελεῖ ἡ ἐργασία τὸ ἄτομον καὶ ἀπὸ κοινωνικῆς ἀπόψεως. Διότι ἐπικρατεῖ ἡ ἀντίληψις, ὅτι ἡ ἐργασία εἶναι καθήκον κοινωνικὸν παντὸς ἀνθρώπου δυναμένου νὰ ἐργάζεται. Καὶ ὅπως εἶναι αἰσχρὸν τὸ νὰ μὴ θέλῃ τις νὰ ἐργάζεται, οὕτω θεωρεῖται ἐντιμὸν καὶ τιμητικὸν τὸ νὰ εἶναι τις φίλεργος.

Διὰ τοῦτο οἱ τίμιοι καὶ φίλεργοι, οἵανδήποτε ἐντιμὸν ἐργασίαν καὶ ἂν ἐκτελοῦν, εἶναι ἀντικείμενον γενικῆς ἐκτιμήσεως καὶ κατέχουν ἐπίξηλον θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐνῶ τοῦναντίον οἱ ὀκνηροὶ καὶ ἀργοὶ εἶναι ἀντικείμενον γενικῆς περιφρονήσεως.

*«ὅτι οἱ ἐργάζονται μὴ μόνον ἑαυτοὺς
μακάριον»*

Ἡ ὑπερίσχυσις γενικῶς εἰς τὸν σκληρὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς κατορθοῦται διὰ τῆς ἐργασίας. Μήπως καὶ δόξαν ἀκόμη δὲν ἐξασφαλίζει ἡ ἐργασία εἰς τὸν ἄνθρωπον ; Πράγματι ὁ ἐργαζόμενος κοπιᾷ, μοχθεῖ, δοκιμάζει πολλὰς θλίψεις, ἀλλ' ἐν τέλει ἀμείβεται καὶ βραβεύεται. Ἡ πνευματικὴ ἰδίως ἐργασία, ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν δόξαν, διότι διὰ μόχθων βαίνει ἀρετῇ, κατὰ τὸν Εὐριπίδην. Ὅφείλει ἐπομένως ὁ ἐπιθυμῶν δόξαν νὰ ἀφοσιωθῇ εἰς μακράν, σοβαρὰν καὶ ἐπίπονον ἐργασίαν, διότι ἡ Κοινωνία ἀναγνωρίζει βραδέως τὰς ἀξίας.

Τὴν τελευταίαν ταύτην συνέπειαν τῆς ἐργασίας διαπιστώνει ἡ καθημερινὴ πείρα καὶ ἐπικυρώνει ἡ ἱστορία. Ὅλοι οἱ ἀθάνατοι ἐργάται τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων, ἐδοξάσθησαν, διότι ἀφωσιώθησαν καθ' ὅλην τὴν ζώην εἰς τὴν ἐργασίαν. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὠφελειῶν, τὰς ὁποίας παρέχει ἡ ἐργασία εἰς τὸ ἄτομον, βαθυτέρα ἐξέτασις τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς, μᾶς πείθει ὅτι εἶναι καὶ φύλαξ τῆς ἀρετῆς διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ ὠφελεῖ αὐτὸν ἠθικῶς καὶ ψυχικῶς. Εἶναι ἐξηκριβωμένον ὅτι ἡ ἐργασία ἀποτρέπει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ πάσης κακίας· διότι ἂν μήτηρ πάσης κακίας εἶναι ἡ ἀργία, ἡ ἀρετὴ τοῦναντίον ἔχει μῆτέρα τὴν ἐργασίαν.

Βεβαίως ὅστις εἶναι φίλεργος καὶ ἀφοσιοῦται εἰς τὴν ἐργασίαν, δὲν ἔχει τὸν καιρὸν νὰ σκέπτεται καὶ νὰ στοχάζεται τὸ κακόν, διότι συγκεντρώνει τὰς διανοητικὰς του δυνάμεις εἰς τὸ ἔργον καὶ ἀπορροφᾷται ἡ σκέψις του ἀπὸ τὴν ἐργασίαν, ὅποτε ἀσφαλῶς τὰ πάθη καὶ αἱ παράλογοι ὁρέξεις πρὸς ἐκτέλεσιν κακῶν καὶ ἀνηθίκων πράξεων ἐξαφανίζονται. Τῆς εὐεργετικῆς ταύτης ἐπιδράσεως τῆς ἐργασίας εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ καθημερινὴ πείρα παρέχει πολλὰ παραδείγματα. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἐξετάζων ὁ σοφὸς Ἰώνας τὴν ἐργασίαν λέγει : Ὅταν βλέπω νεάνιδας ἐργαζομένας μοῦ φαίνεται ὅτι παρευρίσκομαι εἰς σχολεῖον ἀρετῆς. Διότι στοχάζομαι ὅτι διὰ τῆς ἐργασίας προσφυλάττεται κανεὶς ἀπὸ τὰς χειροτέρας παγίδας τῆς ψυχῆς. Ἐκ τούτων καταφαίνεται καὶ ἡ μεγίστη κοινωνικὴ σημασία τῆς ἐργασίας.

Ἐκτὸς τῶν ὠφελειῶν τούτων καὶ ἄλλας προσωφελείας παρέχει ἡ ἐργασία εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅπως εἶναι ἡ ὑγεία καὶ ἡ

σωματική ρώμη, καὶ τὸ σπουδαιότερον ἡ παρηγορία καὶ ἡ ψυχικὴ ἀνακούφισις δι' ἐκείνους, οἱ ὅποιοι βασανίζονται ἀπὸ πό-
νους σωματικούς ἢ ψυχικούς. Ὁ Ἱστορικὸς Αὐγουστος Τιερρύ,
τυφλὸς, διαρκῶς ὑποφέρων καὶ χωρὶς ἐλπίδα ἰάσεως, ἔλεγεν
ὅτι εὗρισκε παρηγορίαν κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἐργασίας. Ἐπειτα ὁ
ἐργαζόμενος αἰσθάνεται καὶ χαράν, διότι βλέπει τοὺς καρποὺς
τῆς ἐργασίας του, εἴτε ἐργασία χειρῶν εἶναι αὕτη εἴτε πνευμα-
τική, καὶ διότι συντηρεῖται διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεών του καὶ
εἶναι ἀνεξάρτητος.

Ἐνεκα τῶν ποικίλων καὶ πολλαπλῶν τούτων ἐκ τῆς ἐργα-
σίας ἀγαθῶν, ἀνέκαθεν οἱ πεπολιτισμένοι λαοὶ ἐξετίμησαν αὐ-
τὴν εἰς πᾶσαν ἐποχὴν καὶ τὴν ἐθεώρησαν ὡς πηγὴν παντὸς
ἀγαθοῦ. Ὅλοι οἱ συγγραφεῖς ἐγκωμιάζουν τὴν ἐργασίαν. Ὁ
ποιητὴς Ἡσίοδος εἰς τὸ περίφημον ποίημά του, Ἔργα καὶ Ἡμέ-
ραι, ὑμνεῖ τὴν ἐργασίαν, ὡς ἀρχὴν οἰκογενειακῆς εὐτυχίας καὶ
κοινωνικῆς εὐημερίας. Ὁ σοφὸς δὲ νομοθέτης Ἀθηνῶν Σό-
λων, ἀποβλέψας εἰς τὴν κοινωνικὴν ταύτην σημασίαν, τῆς ἐργα-
σίας εἶχε θεσπίσει νόμον, καθ' ὃν οἱ υἱοὶ οἱ μὴ διδασθέντες
τέχνην τινὰ ὑπὸ τῶν γονέων, ἦσαν ἀπηλλαγμένοι νὰ τοὺς γηρο-
κομοῦν.

Ἀφοῦ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἀγαθὰ ἀπορρέουν ἐκ τῆς ἐντί-
μου ἐργασίας, ὀφείλομεν νὰ ἐργαζώμεθα ὅλοι ἐντατικῶς καὶ νὰ
ἐμβάλωμεν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν νεωτέρων τὸν πρὸς τὴν ἐργασίαν
ἔρωτα καὶ νὰ ὑπενθυμίζωμεν τὸ δόγμα τοῦ Παύλου. «ὁ μὴ ἐργα-
ζόμενος μηδὲ ἐσθιέτω».

#

3. Πῶς τιμᾷ ἡ πατρίς τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς πεσόντας.

«Ἀγήρως ἡ δόξα
τῶν ὑπὲρ πατρίδος πεσόντων».

Ἀνέκαθεν τὰ ἔθνη καὶ οἱ πεπολιτισμένοι λαοὶ καὶ κατ' ἐξο-
χὴν οἱ Ἕλληνες τιμοῦν παντοιοτρόπως ὡς ἥρωας καὶ μάρτυρας
τοὺς ὑπὲρ πατρίδος προκινδυνεύοντας καὶ τοὺς ἐθελουσίως ὑπὲρ
αὐτῆς πίπτοντας.

Καὶ δικαίως γεραίρουν καὶ ἐπαξίως τιμοῦν οἱ ἐπιζῶντες

ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔχυσαν τὸ αἷμα των εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος. Ἐκδηλοῖ δὲ ἡ πατρίς τὴν πρὸς τοὺς λίπτοντας εὐγνωμοσύνην, ἀντὶ τῆς ζωῆς των, τὴν ὁποίαν προσέφεραν χάριν τῆς ζωῆς καὶ τῆς τιμῆς αὐτῆς δι' ἀναθηματικῶν στηλῶν καὶ ἡρώων καλλιμαρμάρων, δι' ἐπιμνημοσύνων δεήσεων ὑπὲρ τῆς ἀναπαύσεώς των ἐν ἐκκλησίαις, διὰ παροχῆς προνομίων εἰς τὰ τέκνα των, διὰ καταθέσεως στεφάνων καὶ πολεμικῶν ἐορτῶν.

Σταθερωτέρα δὲ ἐκδήλωσις τῆς πρὸς τοὺς πεσόντας ὀφειλομένης τιμῆς ἐκ μέρους τῶν ζώντων εἶναι ἡ ἀνέγερσις μαρμαρίνων ἀναθηματικῶν στηλῶν. Ἐκάστη πόλις καὶ ἕκαστον χωρίον συναισθάνονται ὅτι ἔχουν ἱερὰν ὑποχρέωσιν πρὸς τὰ φονευθέντα εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν τέκνα των. Διὰ τοῦτο εἰς θέσιν περιόπτον καὶ κεντρικὴν ἀνεγείρουσιν στήλην ἀναμνηστικὴν καὶ ἐπιγράφουν τὰ ὀνόματα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐφονεύθησαν εἰς τοὺς πολέμους ὑπὲρ πατρίδος.

Εἰς τὰς μεγαλειτέρας πόλεις ἰδρύνονται ἡρῶα μεγαλοπρεπῆ μὲ περιβόλους, εἰς ἔνδειξιν τιμῆς πρὸς τοὺς πεσόντας. Τοῦτο πράττει ἕκαστη ἰδιαιτέρα πατρίς ὑπὲρ τῶν τέκνων της εἰς ὅλα τὰ πεπολιτισμένα Ἕθνη. Τὸ ἱερὸν τοῦτο καθήκον βεβαίως δὲν παραλείπει ἡ μεγάλη πατρίς. Εἰς τὴν πρωτεύουσιν ἕκαστου Κράτους εἶναι ἀνιδρυμένον τὸ «μνημεῖον τοῦ ἀγνώστου στρατιώτου» ὥς καὶ παρ' ἡμῖν.

Ἡ πατρίς μας μάλιστα, ἡ Ἑλλάς, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της, ἵδρυσεν πολλὰ μνημεῖα τῶν ἀγωνισθέντων κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα. Ἐπίσης ἀνηγέρθησαν μνημεῖα μετὰ τοὺς πολέμους τοῦ 1912—13 καὶ μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν πανωλεθρίαν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης τῶν ἐπιζώντων πρὸς τοὺς πεσόντας.

Τὸ δ' ἔθιμον τοῦτο τῆς δι' ἀνεγέρσεως μνημείων ἀποδόσεως τιμῆς πρὸς τοὺς φονευθέντας εἶναι γνησίως Ἑλληνικόν. Οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας μεθ' ἑκάστην μάχην ἀνήγειρον μνημεῖα τῶν πεσόντων. Οὕτω ἐπὶ λόφου παρὰ τὰς Θερμοπύλας μετὰ τὴν μάχην ἐκείνην ἰδρύθη μαρμαρίνη στήλη πρὸς τιμὴν τοῦ ἡρωικοῦ βασιλέως Λεωνίδου. Πρὸς τιμὴν δὲ τῶν μετ' αὐτοῦ πεσόντων

«Γλυκὸ καὶ ἔντιμον τὸ ὑπὲρ πατρίδος θνήσκειν»

ἴδουσαν ἡ Σπάρτη εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Στενοῦ μνημεῖον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐλάξευσαν τὸ περίφημον «ὦ ξεῖν' ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε κείμεθα τοῖς ῥέειν' ἀνέχοντες πειθόμενοι». Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἐπίσης ἐπὶ τοῦ τύμβου τῶν Μαραθωνομάχων ἔστησε δέκα στήλας μαρμαρίνας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐχαράχθησαν τὰ ὀνόματα τῶν ἡρωικῶς πεσόντων. Αἱ Θῆβαι ἀνήγειραν τὸν κολοσσιαῖον λέοντα τῆς χαιρωνείας ἀπαθανατίζοντα τοὺς Ἱερολοχίτας καὶ ἀλλαχοῦ παρόμοια ἄλλα μνημεῖα ἰδρῦθησαν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἦσαν πιστοὶ εἰς τὸ παράγγελμα «μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος». Οὕτω κατ' ἔτος τελεῖ μνημόσυνον μεγαλοπρεπὲς τῶν πεσόντων κατὰ τοὺς πολέμους καὶ ἀναπέμπει δεήσεις ὑπὲρ ἀναπαύσεως ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐμάχοντο, ὅπως λέγει ἡ ποίησις, «γὰρ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστιν τὴν ἀγίαν] ... καὶ τῆς πατρίδος τὴν ἐλευθερίαν] γι' αὐτὰ τὰ δύο πολέμῳ] καὶ ἂν δὲν τὰ ἀποκτήσω] τί μ' ὠφελεῖ νὰ ζήσω;».

Ἄλλος τρόπος ἐκφράσεως εὐγνωμοσύνης ἐκ μέρους τῆς πατρίδος πρὸς τοὺς πεσόντας εἶναι ἡ λῆψις διαφορῶν προστατευτικῶν μέτρων ὑπὲρ τῶν συγγενῶν των. Παραχωρεῖ δηλαδὴ ἡ πατρίς προνόμια καὶ χορηγεῖ εἰς τὰς χήρας καὶ τὰ ὀρφανὰ χρηματικὰ ἐπιδόματα, ἔστω καὶ ἐλάχιστα, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν στοιχειωδεδεστέρων βιοτικῶν ἀναγκῶν.

Καὶ ὁ στρατὸς ἔχει καθιερώσει πολεμικὰς ἐορτὰς κατὰ συντάγματα, κατὰ τὰς ὁποίας μνημονεύονται τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων, ἐνώπιον τῆς ἀναμνηστικῆς τῶν στήλης, τῶν ἀξιοματικῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν, ἐνῶ συγχρόνως ὀρίπτονται καὶ κανονισμοὶ πρὸς τιμὴν ἐκείνων.

Δὲν παραλείπει τὸ ἱερὸν τοῦτο καθῆκον ἡ Ἱστορία τοῦ Ἑθνους. Αὕτη ὑμνεῖ καὶ ἐγκωμιάζει τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸν ἡρωισμόν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἔπασαν ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἑστιῶν, καὶ μὲ ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν συμβουλεύει τοὺς μεταγενεστέρους ν' ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμα ἐκείνων, ἂν ἡ φωνὴ τῆς Πατρίδος τοὺς καλέσῃ· οὐχ' ἦτον ὑμνεῖ καὶ δοξάζει τοὺς θυσιασθέντας εἰς τὸν βωμόν τῆς πατρίδος ἡ τέχνη, ἡ λογοτεχνία καὶ ἡ ποίησις.

Πανηγυρικώτερον δὲ καὶ μεγαλοπρεπέστερον ἀποδίδει ἡ πατρίς τὰς ὀφειλομένας εἰς τοὺς πεσόντας τιμὰς, κατὰ τὴν Ἑθνικὴν μας

Ἐπέτειον, τὴν 25 Μαρτίου. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἡ Ἐθνικὴ ψυχὴ καταθέτει φόρον αἰωνίας καὶ ἀπείρου εὐγνωμοσύνης εἰς τοὺς ὑπερμάχους τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος. Κατὰ τὴν ἐπέτειον αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως τοῦ γένους μας ψάλλομεν εἰς ἐκεῖνους ἐγκώμια, ραίνομεν τὰς ἀναμνηστικὰς τῶν στήλας μὲ ἀνθή, καίομεν λιβανωτοὺς καὶ ἀναπέμπομεν δεήσεις εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν ἐκεῖνων. Ὁλὼν αὐτῶν τῶν ὑπὲρ τῶν πεσόντων ἐκδηλώσεων ἡμῶν, ἐννοεῖται, ἡ αὐτοθυσία ἐκεῖνων εἶναι ἀνωτέρα. Οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι ἐπάξιον τῆς ἐθελοθυσίας Ἐκεῖνων.

Οὕτω ἐκφράζει τὴν παντοτινὴν εὐγνωμοσύνην τῆς ἡ πατρίς, ἡμεῖς οἱ ἐπιζῶντες, εἰς ἐκεῖνους, οἱ ὅποιοι ἔχυσαν τὸ αἷμά των χάριν αὐτῆς, πεποιθότες ὅτι ἡ «Πατρίς εἶναι τὸ σεμνότερον καὶ ἁγιώτερον καὶ ἐν μείζονι μοῖρα καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσιν».

ΣΗΜ. 1—Ὅχι μόνον ἡ ἰδίᾳ πατρίς τιμᾷ καὶ γεραίρει εὐγνωμόνως καὶ παντοιοτρόπως τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς αὐτοθυσιαστικῶς πίπτοντας ἢ προκινδυνεύοντας ἀλλὰ καὶ πᾶν Ἔθνος πεπολιτισμένον ἐκδηλοῖ τιμὴν πρὸς τοὺς ὑπὲρ πατρίδος πίπτοντας, καὶ ἂν οὗτοι εἶναι ἀντίπαλοι καὶ ἐχθροί.

Παραδείγματα τοιαύτης ἀπροσοκλήτου ἐκδηλώσεως τιμῆς πρὸς ἐχθροὺς ἔχομεν πολλὰ, ἐξ ὧν ἀρκούμεθα ν' ἀναφέρωμεν τρία ἀπὸ τοὺς τελευταίους πολέμους.

Εἰς τὸ Γαλλογερμανικὸν μέτωπον, κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον κατὰ τινα φονικωτάτην μάχην κατέρρευσε ὅλοσχερῶς ἡ γραμμὴ τῶν Γάλλων. Ἐν μόνον τάγμα Γαλλικὸν ἐξηκολούθει νὰ τηρῇ τὴν θέσιν ἐν ἣ ἐτάχθη, καὶ νὰ ἀνθίσταται, καίτοι ἐβάλλετο καταιγιστικῶς ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ Γερμανικοῦ Πυροβολικοῦ. Τὸ χαράκωμα τοῦ Γαλλικοῦ Τάγματος καὶ τὸ περίξ ἔδαφος κατεσκάφη κυριολεκτικῶς καὶ ἰσοπεδώθη ὑπὸ τῶν ριπτομένων ὀβίδων. Οἱ ἐν αὐτῷ δὲ ὠχυρωμένοι Γάλλοι μαχηταὶ κατεχώσθησαν καὶ ἐτάφησαν. Ὅτε μετ' ὀλίγον οἱ Γερμανοὶ κατέλαβον τὸ Γαλλικὸν χαράκωμα, οὐδένα ζῶντα ἢ φονευθέντα εἶδον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κατεσκαμμένου ἐδάφους, εἰμὴ μόνον ξιφολόγχας, αἱ ὁποῖαι ἐξεῖχον ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, ὥς νὰ ἦσαν ἐμπεπηγμέναι εἰς τὸ ἔδαφος. Ἦσαν αἱ ξιφολόγχαι τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ χαρακώματος Γάλλων, τὰς ὁποίας ἐκράτουν οὗτοι εἰς χεῖρας, μέχρις οὗ κατεκαλύφθησαν ὑπὸ χωμάτων, τὰ ὅπερ ἀνέσκαψαν αἱ ὀβίδες τῶν Γερμανῶν. Τὸ γεγονός βεβαίως ἐνεποίησεν βαθυτάτην αἰσθησιν εἰς τοὺς ἀντιπάλους τῆς Γαλλίας, τοὺς Γερμανοὺς. Βραδύτερον τὸ χαράκωμα ἐκεῖνο μετὰ τῆς περιοχῆς τοῦ ἐπονο-

μασθέν «Τὸ χαράκωμα τῶν λογῶν», συναινέσει τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, εἰς ἧς τὴν κυριότητα περιῆλθεν ὑστερώτερον, ἡγόρασαν οἱ Ἀμερικανοί, καὶ ἐκ θαυμασμοῦ πρὸς τὸν ἡρωισμόν καὶ τὴν αὐτοθυσίαν τῶν Γάλλων, ἵδρυσαν ἐπὶ τοῦ χαρακώματος μεγαλοπρεπὲς μνημεῖον ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ῥυθμοῦ. Εἰς τὸν ἱερὸν δὲ αὐτὸν περίβολον τοῦ χαρακώματος τῶν λογῶν, ὅπου εἶναι θαμμένοι οἱ Γάλλοι μαχηταί, φαίνονται ἐξέχουσαι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους αἱ ἰδία ξιφολόγχοι ὑπενθυμίζουσαι τὴν αὐτοθυσίαν τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Γαλλίας. Τὸ χαράκωμα τῶν λογῶν» θεωρεῖται σήμερον ἱερὸς χώρος καὶ βωμὸς Ἐλευθερίας, ὅπως θεωρεῖται, καὶ θὰ θεωρηθῇ, ἐφόσον θὰ ὑπάρχουν ἐλεύθερα πνεύματα, παγκόσμιον προσκύνημα καὶ τέμενος Ἐλευθερίας τὸ Μεσολόγγι τῶν Ἐλευθέρων πολιορκημένων.

2.—Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν μεγάλον πόλεμον συλλαβόντες τὸν Γερμανὸν πλοίαρχον Φὸν Μύλλερ, κυβερνήτην τοῦ θρυλικῆς καταδρομικοῦ «**Εμδεν**», ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν τὸν Βρετανικὸν Σταυρὸν Ἀνδρείας, σπανιώτατα ἀπονερόμενον. Ἦτο δὲ ὁ Φὸν Μύλλερ ὁ τρομερὸς ἐκεῖνος τῶν Ἀγγλῶν ἐχθρὸς, ὅστις εἶχε καταποντίσει δεκάδας πλοίων ἐξ Ἀμερικῆς ἐρχομένων, δι' ὧν ἐξωπλίζοντο οἱ ἐχθροὶ τῆς Γερμανίας.

3.—Ὁ Ἕλλην «ἥρως τῶν ἡρώων» Βελισσαρίου, ὅστις ἐπεσεν εἰς Κιλκίς, κατὰ τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον, ἔδωκε δείγματα ἀπολύτου τιμῆς καὶ πρὸς ἐχθροὺς ἀκόμη πίπτοντας ὑπὲρ τῆς πατρίδος τῶν.

Μετά τινα φονικὴν μάχην, εἶδον οἱ εὔζωνοι τὸν Βελισσαρίου δακρυσμένον, νὰ θωπεύῃ, νὰ καταφιλῇ καὶ νὰ ραίνει μὲ ἀγριολούλουδα Βουλγάρους στρατιώτας, οἱ ὅποιοι ὑπερασπίζοντες τὰς θέσεις τῶν εἶχον λοχισθῇ καὶ φονεθῇ ὑπὸ τῶν τοσλιάδων μας καὶ ἤκουσαν αὐτὸν νὰ ψιθυρίζῃ εἰς τοὺς φονευμένους ἐχθροὺς Βουλγάρους. «Αἰωνία σας ἡ μνήμη τετιμημένα παλληκάρια». Ἀπένειμε δηλ. ὁ ἥρως τῶν ἡρώων τιμὴν εἰς τὴν ἀπόλυτον αὐτοθυσίαν τοῦ ὑπὲρ πατρίδος πίπτοντος.

4. Τί εἶναι ἡ ἄμιλλα καὶ ποία ἡ δύναμις αὐτῆς διὰ τὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅπως τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου δὲ εἶναι καθ' ὅλα τέλειον ἀλλ' ἔχει μειονεκτήματα καὶ πλεονεκτήματα, οὕτω καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἐμφανίζεται ὥς κράμα ἐλαττωμάτων καὶ προτερημάτων. Ἐν δὲ τῶν δημιουργικωτέρων ἀλλὰ καὶ σπανιωτέρων τούτων προτερημάτων, διὰ τῶν ὁποίων κοσμεῖται ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ εἶναι καὶ ἡ ἄμιλλα.

Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ ἄμιλλα δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸν προ-

«Οὐκ ἔῃ με καθεύδειν τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρόπαιον»

νόμιον τοῦ ἀνθρώπου μόνον, καθ' ὅσον ὑπάρχει καὶ εἰς τὰ ζῷα· εἰς τὰ εὐγενέστερα μάλιστα αὐτῶν, ὅπως εἶναι οἱ ἵπποι τοῦ ἵπποδρομίον, γεννᾶται καὶ ἀναπτύσσεται τόσον πολὺ, ὥστε νὰ προκαλῇ τὸν θαυμασμόν τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅπως δὲ ἡ ἀμίλλα, εἴτε εἰς τοὺς ἀνθρώπους εἴτε εἰς τὰ ζῷα ἀναπτύσσεται, ἔχει ἀποτελέσματα θαυμαστά. Ἐδῶ ὅμως πρόκειται περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀμίλλης, ἡ ὁποία εἶναι ψυχικὴ δύναμις ἐμφανιζομένη μάλιστα ὑπὸ δύο μορφάς, τῆς κακῆς ἀμίλλης καὶ τῆς ἀγαθῆς· λαμβάνει δηλ. ἡ ἀμίλλα τὸ γοῶμα καὶ τῆς κακίας καὶ τῆς ἀρετῆς. Ὅταν ἀμιλλώμεθα εἰς καλὰ ἔργα, τότε ἔχομεν τὴν ἀρετὴν τῆς ἀμίλλης, ὅταν δὲ εἰς τὰ κακά, τὴν κακίαν αὐτῆς.

Ἐνταῦθα ὁμιλοῦντες περὶ ἀμίλλης, νοοῦμεν αὐτὴν ὡς ἀρετὴν ἀνθρωπίνην. Ὡς τοιαύτη δὲ ἡ ἀμίλλα εἶναι δύναμις ψυχικὴ, διὰ τῆς ὁποίας ἐνισχύεται ἡ ἐλευθέρα θέλησις τοῦ ἀνθρώπου τόσον, ὥστε νὰ κινῆται καὶ νὰ ἐνεργῇ ὁ ἀμιλλώμενος εἰς ἀγῶνας ἀκαταπαύστους καὶ προσπάθειάς συνεχεῖς, διὰ νὰ φθάσῃ ἢ νὰ ὑπερτερήσῃ τοὺς ἄλλους κατὰ τὰς γνώσεις, τὴν ἱκανότητα καὶ εὐδοκίμῃσιν εἰς τὸ ἐπάγγελμα, οἷανδήποτε ἐκδήλωσιν καὶ γενικῶς κατὰ τὰς ἀρετάς. Ὑπὸ τοιαύτην ἔπουν ἡ ἀμίλλα εἶναι εὐγενές, ζωηρὸν καὶ ἰσχυρὸν ἐλατήριον τῆς ψυχῆς, τὸ ὁποῖον ὠθεῖ αὐτὴν εἰς ἀγῶνας πρὸς προαγωγὴν καὶ εὐδοκίμῃσιν.

Ὅθεν εἶναι εὐνόητον, ὅτι ἡ ἀμίλλα ἔχει ἄριστα ἀποτελέσματα διὰ τὸν ἀμιλλώμενον· γεννᾶται δὲ αὕτη εἰς ἄτομα, ομάδας καὶ εἰς ὀλοκλήρους λαούς.

Εἰς τὴν μαθητικὴν κοινότητα καὶ εἰς πᾶσαν κοινότητα ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἐπιδιώκουν τὸν αὐτὸν σκοπόν, ἐμφανιζομένη ἡ δημιουργικὴ καὶ γόνιμος ἀρετὴ τῆς ἀμίλλης συντελεῖ εἰς τὴν πρόοδον τῶν μαθητῶν, ὄχι μόνον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πρόσκτησιν γνώσεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν εὐταξίαν, τὴν κοσμιότητα, τὸν ἔξευγενισμόν καὶ τὴν διάπλασιν ἐν γένει τῶν χαρακτήρων τῶν μαθητῶν.

Καταφανέστερα εἶναι ἡ παρουσία τῆς ἀμίλλης εἰς ομάδας ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἐπιδιώκουν τὸν αὐτὸν σκοπόν. Μεταξὺ τῶν ἐμπόρων, ὧν σκοπὸς εἶναι τὸ κέρδος διὰ τῶν ἐμπορικῶν πράξεων. Πᾶς ἔμπορος ἀμιλλώμενος προσπαθεῖ μὲν κάθε τρόπον νὰ ἐμ-

φανίζῃ τὸ ἐμπόρευμα καλλίτερον ἀπὸ πάσης ἀτόψεως καὶ ἀγωνίζεται νὰ ὑπερτερήσῃ τοὺς συναδέλφους του. Ἐπίσης καὶ μετὰ τὸν τῶν γεωργῶν, προσπαθοῦντων νὰ παράγουν προϊόντα ἀφθονώτερα καὶ καλλιτέρας ποιότητος. Τὸ Κράτος μάλιστα καὶ ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἀμίλλης αὐτῆς καθιέρωσεν ἀγροτικὰς ἐορτάς, κατὰ τὰς ὁποίας γίνεται ἔκθεσις προϊόντων καὶ ἀπονέμονται καὶ χρηματικὰ βραβεῖα.

Ὅλους γενικῶς τοὺς ἐπαγγελματίας καὶ ἐπιχειρηματίας ὥθεϊ εἰς πρόοδον καὶ καλλιτέρευσιν ἡ ἀμίλλα. Ἐκτὸς τῆς ἀμίλλης ἡ ὁποία ἔχει ἐλατήρια καθαρῶς ὕλικά καὶ ἀποβλέπει εἰς τὸ κέρδος, ὑπάρχει καὶ ὑπὸ εὐγενεστέραν μορφήν ἀμίλλα τῆς ὁποίας τὰ ἐλατήρια εἶναι ὑψηλότερα καὶ εὐγενέστερα, ἠθικά, ὥς εἶναι ἡ ὑστεροφημία, ἡ φιλοτιμία καὶ ἡ φιλοδοξία. Τοιαύτη προφανῶς εἶναι ἡ ἀμίλλα τῶν ἀσχολουμένων μετὴν ἔρευναν, τὴν ἐπιστήμην, μετὰ πνευματικὰς ἐν γένει ἐργασίας. Αἱ τέχναι τελειοποιοῦνται, τὰ γράμματα ἀναπτύσσονται, αἱ ἐπιστῆμαι προοδεύουν χάρις εἰς τὴν εὐγενῆ ἀμιλλαν, ἡ ὁποία ὥθεϊ τὸν καλλιτέχνην, ἐνθαρρύνει τὸν λογοτέχνην καὶ ἐνισχύει τὸν ἐπιστήμονα εἰς ἀκαταπαύστους ἀγῶνας πρὸς ἔρευναν, ἀναζήτησιν καὶ εὑρεσιν τῆς ἀληθείας. Τὸ ἐλατήριο τῆς τοιαύτης ἀμίλλης εἶναι εὐγενὲς καὶ ἠθικόν, διότι ἐνῶ ἀγωνιζόμεθα καὶ προσπαθοῦμεν νὰ φθάσωμεν ἢ νὰ ὑπερτερήσωμεν τοὺς ἄλλους εἰς τὰ καλὰ, δὲν μισοῦμεν αὐτοὺς, ἀλλὰ τοῦναντίον τοὺς ἀγαπῶμεν διὰ τὰς ἀρετὰς καὶ εἴμεθα θαυμασταὶ τῆς ἱκανότητός των.

Ἡ ἱστορία καὶ ἡ πεῖρα μᾶς διδάσκει ὅτι πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ὀφείλουν τὴν πρόοδον καὶ εὐδοκίμησίν των, εἴτε τέχνην ἀσκοῦν εἴτε ἐπιστήμην θεραπεύουν, εἴτε ἐπάγγελμα μετέρχονται, εἰς τὴν δημιουργικὴν καὶ γόνιμον δύναμιν τῆς ἀμίλλης. Πολλοὶ διεκρίθησαν εἰς διαφόρους ἐκδηλώσεις, διότι εἰς τὴν ψυχὴν των εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἡ μεγαλοδύναμος ἀμίλλα. Ἐκ τῆς ἱστορίας δὲ πολλὰ παραδείγματα δυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν δεικνύοντα τὴν δύναμιν καὶ τὰ θαυμαστά ἀποτελέσματα τῆς ἀμίλλης. Τὸ ἐναργέστερον ὅμως καὶ θαυμασιώτερον παράδειγμα ἀμίλλης παρέχει ὁ ἔνδοξος καὶ μεγαλοφυὴς πολιτικὸς τῶν Ἀθηνῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος Θεμιστοκλῆς.

Εἶναι γνωστὸν ἔκ τῶν παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου,

ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς, μετὰ τὴν περιφανῆ νίκην, τὴν ὁποίαν κατήγαγεν ὁ Μιλτιάδης εἰς τὸ Μαραθῶνα, ἔλεγεν ἐκάστοτε εἰς τοὺς φίλους του τὴν περιφνημον ἐκείνην φράσιν : «Οὐκ ἔα με καθεύδειν τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρόπαιον» —τόσον ἐξήφθη ἡ φιλοδοξία του μετὰ τὸ ἐν Μαραθῶνι τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου— ἦτοι δὲν μὲ ἀφίνει νὰ κοιμηθῶ καὶ νὰ ἡσυχάσω ἡ νίκη, ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα τοῦ στρατηγοῦ Μιλτιάδου. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν οὐχὶ ἐκ μίσους καὶ φθόνου πρὸς τὸν δοξασθέντα ἀρχιστράτηγον, ἀλλὰ ἐκ θαυμασμοῦ πρὸ τὴν ἀνδρείαν, τὴν στρατηγικὴν ἱκανότητα καὶ τὰς στρατιωτικὰς ἀρετὰς τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἐξ ἔρωτος πρὸς τὴν δόξαν.

Ἡ εὐγενὴς αὐτῇ ἀμιλλα ἠνάγκασε τὸν Θεμιστοκλέα νὰ κλεισθῇ εἰς τὸ σπουδαστήριόν του, νὰ ἀποφεύγῃ τὰς διασκεδάσεις καὶ νὰ ἀφιερῶσθαι τὴν ζωὴν του εἰς τὴν μελέτην. Καὶ ὄντως ὁ Θεμιστοκλῆς κατώρθωσε δι' ἀκαταπαύστων ἀγώνων, οὐ μόνον νὰ φθάσῃ τὸν νικητὴν τοῦ Μαραθῶνος κατὰ τὴν δόξαν, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπερτερήσῃ αὐτόν. Ἡ δύναμις αὐτῇ ἡ ὁποία ἀνύψωσε τὸν Θεμιστοκλέα εἰς τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα τῆς πολιτείας καὶ ἀνέδειξεν ὑπέρτερον τοῦ Μιλτιάδου, εἶναι ἡ πρὸς τοῦτον μεγαλοδύναμος εὐγενὴς ἀμιλλα. Τὸ οὐκ ἔα με καθεύδειν. . . ὅλοι οἱ φιλοπρόοδοι ἄνθρωποι τὸ λέγουν καθ' ἑαυτοὺς ἀποβλέποντες εἰς τὰς ἐπιτυχίας τῶν ἄλλων.

Ἡ δὲ καθημερινὴ πείρα εἰς τὸν προσεκτικώτερον παρατηρητὴν παρουσιάζει πολλὰ παραδείγματα ἀνθρώπων ἀμιλλωμένων ζωηρῶς, εἴτε τέχνην ἀσκοῦν οὗτοι, εἴτε ἐπιστήμην θεραπεύουν εἴτε ἐπάγγελμα οἰονδήποτε μετέρχονται.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἀμιλλα εἶναι μία τῶν γονιμωτέρων καὶ ἐξόχως δημιουργικῶν ἐκείνων ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀσκεῖ ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν εἰς τὸν βίον παντὸς ἀνθρώπου καὶ προωθεῖ αὐτόν εἰς δημιουργίαν, πρόοδον, κατάκτησιν μεγάλων σκοπῶν καὶ εἰς τὴν δόξαν ἀκόμη.

Ἀφοῦ τοιαύτη εἶναι ἡ τῆς ἀμίλλης δύναμις πρέπει οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ γονεῖς νὰ συντελοῦν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀμίλλης μεταξὺ τῶν νέων, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πατρίδος μας.

5 Ποία ἦτο ἡ κατάστασις καὶ ἡ θέσις τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου καὶ ποία εἶναι ἡ τοῦ πεπολιτισμένου ἔναντι τῆς φύσεως.

Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος, πρὸ αἰώνων ἀμνημονεύτων, ἦτο ἐπαίτης ἄθλιος καὶ δέσμιος καὶ δοῦλος τῆς ἀγρίας φύσεως, ἐνῶ ὁ σημερινός, ὁ πεπολιτισμένος εἶναι δεσπότης καὶ κυρίαρχος παντοδύναμος αὐτῆς, εἶναι ὁ βασιλεὺς τοῦ σύμπαντος.

Πράγματι, ἐὰν διὰ τῆς φαντασίας ἀναδράμωμεν εἰς τὸ ἀπώτερον παρελθόν, τὸ ὁποῖον χάνεται εἰς τὸ βάθος τῶν αἰώνων, καὶ σπουδάσωμεν τὴν κατάστασιν τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἔναντι τῆς φύσεως καὶ τὴν συγκρίνωμεν καὶ συνεξετάσωμεν μὲ τὴν τοῦ σημερινοῦ, τοῦ πεπολιτισμένου, θὰ καταπλαγῶμεν ὁμολογουμένως ἐκ τῆς μεγίστης διαφορᾶς, ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ πρωτογενοῦς καὶ πεπολιτισμένου ἀνθρώπου, ἐν σχέσει πρὸς τὴν φύσιν.

Ναί! ὁ πρωτογενὴς ἄνθρωπος ἦτο τρισάθλιος ἐπαίτης καὶ ταπεινότητος δοῦλος τῆς κυρίαρχου καὶ δεσποτικῆς φύσεως. Γυμνός, ἄοπλος, ἄστεγος. ἀνυπεράσπιστος ὁ πρωτογενὴς ἄνθρωπος ὑφίστατο καρτερικῶς ὅλας τὰς ἐπιβλαβεῖς ἐπιδράσεις τῶν στοιχείων τῆς ἀγρίας φύσεως. Αἱ βροχαὶ καὶ αἱ χιόνες, τὸ δριμύ ψυχρὸς τοῦ χειμῶνος καὶ ὅλα τὰ ἄλλα φυσικὰ στοιχεῖα, καθίστων τὸν βίον του ἀβίωτον. Ἦτο ἔρμαιον τῶν φοβερῶν στοιχείων τῆς φύσεως ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος καὶ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀγρίων θηρίων, τῶν ὁποίων εὐκολώτατα ἐγένετο λεία καὶ βορά. Μὲ ὅλους αὐτοὺς τοὺς μυρίους καὶ παντοειδεῖς πολεμίους του ὁ ἄνθρωπος εὕρισκετο εἰς πάλιν διαρκῆ ἦτο ἠναγκασμένος, ἄοπλος ὢν, νὰ ἀντιπαλαίῃ πρὸς προάσπισιν τῆς ζωῆς του. Ὁ πανάρχαιος ἄνθρωπος πλανώμενος ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ τὰς πεδιάδας ἐτρέφετο ὅπως ἀκριβῶς τὰ ζῦα ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῶν ἀγρίων καὶ αὐτοφυῶν φυτῶν καὶ ἐν γένει ἀπὸ τὰ γήινα προϊόντα, τὰ ὁποῖα αὐτὴ ἡ γῆ μόνη τῆς ἄνευ ἐνεργειῶν του παρῆγε.

Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος κατ' ἐξαίρεσιν ὅλων τῶν δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ, ἦτο πεπροικισμένος μὲ θαυματουργὸν δύναμιν, τὸν νοῦν, διὰ τῆς ὁποίας μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου κατώρθωσε

ὄχι μόνον νὰ ἐλευθερωθῇ καὶ νὰ θραύσῃ τὰ δεσμὰ τῆς δουλικῆς ὑποταγῆς του εἰς τὴν φύσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ γίνῃ δαμαστής καὶ δεσπότης παντοδύναμος αὐτῆς. Διὰ νὰ ἐξέλθῃ βεβαίως ἀπὸ τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὁ πρωτόγονος καὶ νὰ λάβῃ θέσιν δεσπότου, ὁ πρότερον αὐτὸς δοῦλος, ἀπέναντι τῆς φύσεως, παρῆλθον πολλαὶ χιλιετηρίδες ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκείνης ἐποχῆς καὶ ἐχρειάσθησαν σκληροὶ ἀγῶνες.

Διὰ συνεχῶν λοιπὸν ἀγώνων καὶ ἀδιακόπων προσπαθειῶν πρὸς ὑποταγὴν τῶν φυσικῶν στοιχείων, ἐν τῇ παρόδῳ τῶν αἰώνων, ἐδάμαζεν ὁλοὲν ὁ ἄνθρωπος τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως. Ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα ἀφώπλιζε καὶ περισσότερον τὴν πάνοπλον καὶ ἀπειλητικὴν ἀγρίαν φύσιν. Ἦδη ὁ σημερινὸς πεπολιτισμένος, διότι περὶ τοῦ συγχρόνου πεπολιτισμένου ἀνθρώπου πρόκειται ἐνταῦθα, ἔχει συμπληρώσει τὴν ἐπὶ τῆς φύσεως κυριαρχίαν του, διότι εἶναι κύριος τῶν ἡπείρων, δεσπότης τῶν θαλασσῶν καὶ κατακτητὴς τοῦ ἀέρος. Τὴν ἀπόλυτον ταύτην ἐπὶ τῆς φύσεως ἐν γένει κυριότητα ἐπέτυχεν ὁ ἄνθρωπος διὰ τῶν καταπληκτικῶν ἐφευρέσεων, τὰς ὁποίας ἐπραγματοποίησαν αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, ἀρχομένου τοῦ 20οῦ αἰῶνος.

Ἦδη διαβαίνει τοὺς ὀρμητικὸς ποταμούς, διότι κατασκευάζει ἐπ' αὐτῶν γεφύρας, διασχίζει τὰς ἀπεράντους πεδιάδας, ἀνέρχεται εἰς τὰ βουνὰ καὶ ἀναρριχᾶται εἰς τὰ ὄρη τὰ ἀπρόσιτα καὶ διαπερᾷ τὰ πυκνὰ δάση διὰ τῶν σιδηροδρόμων καὶ τῶν αὐτοκινήτων μὲ ταχύτητα ἱλιγγιώδη, ὅφ' οἷασδήποτε καιρικὰς συνθήκας. Ἦνωσε ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος τὰ πέρατα τῆς γῆς δι' ὁδικῶν δικτύων καὶ σιδηροδρομικῶν γραμμῶν καὶ ἔχει οὕτω τὴν Ἀνατολὴν ἐν τῇ Δύσει, τὸν Βορρᾶν ἐν τῇ Νότῳ καὶ τὰνάπαλιν. Καλλιεργεῖ τὴν γῆν καὶ τὴν διατάσσει νὰ ἀποδίδῃ ἐν ἀφθονίᾳ, ὅσα προϊόντα θέλει. Ἐξουδετέρωσε τὸ ψῦχος τοῦ χειμῶνος καὶ τὰς ἄλλας ἐπιβλαβεῖς τῆς φύσεως ἐπιδράσεις, διότι κατοικεῖ εἰς ἀπρόσβλητα μέγαρα. Ἐξωλόθρευσε τὰ ἄγρια θηρία καὶ κατέστησε ἐν γένει τὴν γῆν τὴν φύσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐρρίφθη ἄοπλος, ὑποχείριόν του ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν.

Ποῖαι κυρίως ἐφευρέσεις ἔδωσαν δύναμιν εἰς τὸν ἄνθρωπον πρὸς ὑποταγὴν τῶν στοιχείων τῆς φύσεως.

Ἄλλ' ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια δὲν ἐπανεπαύθη μὲ τὴν τελικὴν κατὰκτησιν τῆς ἡπείρου, τῆς ξηρᾶς. Ἀδιακόπως ἐργαζομένη ἐπεξέτεινε τὰς κτήσεις της καὶ ἐπὶ τῆς θαλασσίας φύσεως. Ἐπὶ τῆς θαλάσσης, τὴν ὁποίαν μὲ φόβον καὶ τρόμον ἐβλεπεν ὁ πρωτογόνος ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς ἀκτῆς, ἐχάραξε ὑγράς λεωφόρους ὁ σημερινὸς καὶ κινεῖται καὶ διατρέχει τὸν ἀτελείωτον πόντον, μὲ ὁσὴν εὐχέρειαν καὶ ἐλευθερίαν διασχίζει τὴν ξηράν, διὰ τῶν ἀτμοπλοίων μὲ ταχύτητα μεγάλην, περιφρονῶν τὰ λυσσώδη ὠκεάνεια κύματα. Οὕτως ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος ἔχει ὑποτάξει καὶ τὴν θαλασσίαν φύσιν.

Ἄλλ' ἀκόρεστος εἰς τοὺς ἀγῶνας δὲν ἠρέσθη εἰς αὐτὰς τὰς κατακτήσεις. Θέλων, οὕτως εἰπεῖν, νὰ ἐκδικηθῇ τὴν φύσιν, τὸν πρότερον αὐθέντην τῶν προγόνων του, ἀπέβλεψε καὶ πρὸς τὸν οὐρανόν, ἡ ἐπισκόπησις τοῦ ὁποίου ἤναψεν εἰς αὐτὸν τὸν πόθον, ἐξέκαυσε τὴν ψυχὴν του, νὰ ὑψωθῇ εἰς τὸν αἰθέρα, νὰ πετάξῃ καὶ νὰ ὑποδουλώσῃ καὶ αὐτὸν τὸν ἀόρατον ἀέρα. Καὶ τὸν ἐκυρίευσε πράγματι, τὸν ἠχμαλώτισε καὶ ἤδη φέρεται ἐπ' αὐτοῦ διὰ τῶν ἀεροπλάνων ὑπεράνω θαλασσῶν καὶ ὁρέων καὶ πέρα τῶν ὠκεανῶν, μὲ ταχύτητα καὶ ἀσφάλειαν. Διὰ νὰ ὑποτάξῃ μάλιστα ὀλοσχερῶς τὸν ἀέρα καὶ ὀλοκληρώσῃ τὴν ἐπὶ τῆς φύσεως κυριαρχίαν του, κατέστησε αὐτὸν φορέα τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ σκέψεων του καὶ συνεννοεῖται καὶ συνομιλεῖ μὲ τοὺς ὁμοίους του, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ κόσμου.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου καὶ τοιαύτη ἡ θέσις του ἔναντι τῆς φύσεως· ἦτο ἄθλιος καὶ περιδεὴς δοῦλος αὐτῆς καὶ ἔρμαιον τῶν τρομερῶν φυσικῶν στοιχείων. Ἦδη ὁ πεπολιτισμένος ἄνθρωπος κρατεῖ τὸ ἡγεμονικὸν σκῆπτρον καὶ ἀσκεῖ κυριαρχικὰ καὶ δεσποτικὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς ἰδίας φύσεως ὑποταχθείσης ὀλοσχερῶς εἰς αὐτόν.

6. Ποῖαι ἀναμνήσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας προξενοῦν μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν.

Ὑπάρχουν ἀναμνήσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ζωοποιὸν δύναμιν

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι κυρίαρχος τῆς φύσεως.

Ἡ παντοδυναμία τοῦ ἀνθρώπου

ἀνεξάντλητον καὶ καταπλήσσουν τὴν διάνοιαν καὶ συγκινοῦν βαθύτατα τὴν ψυχὴν καὶ τοῦ ψυχροτέρου καὶ ἀπαθεστεροῦ ἀκόμη ἀνθρώπου· αἱ ἀναμνήσεις αὐταὶ δυνατόν νὰ ἀφοροῦν ἄτομα, δυνατόν νὰ ἀφοροῦν καὶ λαοὺς ὁλοκλήρους. Τοιαύτας ἀναμνήσεις ὁμως, ἂν μὴ οὐδεῖς, ἐλάχιστοι λαοὶ τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητος ἔχουν. Ἀλλ' ἀναμνήσεις ἱστορικῶν γεγονότων πράγματι καταπληκτικὰς, αἱ ὁποῖαι ὑπερβαίνουν τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν καὶ δονοῦν καὶ συγκινοῦν τὴν καρδίαν παντὸς ἀνθρώπου πάσης ἐθνότητος, κατ' ἐξαιρέσιν ἔχει ἀνέκαθεν μόνον ὁ ἑλληνικὸς λαός.

Ἐξ ὅλων δὲ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ ὑπερτρισεχιλιετοῦς ἱστορικοῦ βίου τοῦ Ἑθνους μας, αἱ τοῦ ἀλησμονήτου καὶ ἀθανάτου ἱεροῦ ἀγῶνος τοῦ 21, γεμίζουν περισσότερο τὴν ψυχὴν μας καταπλήσσουν τὸν νοῦν μας καὶ γεννοῦν μεγάλην ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν. Καὶ δικαίως, διότι τότε διεδραματίσθη μία ἀπὸ τὰς ὑψηλοτέρας καὶ θαυμαστοτέρας ἐποποιΐας, οὐ μόνον τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς παγκοσμίου Ἱστορίας. Ἐπὶ ἔτη ἑπτὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἠγωνίζετο κρατερῶς καὶ ὑπερανθρώπως, ἀνίσσων πάλιν διὰ τὸ ὑπέρτατον καὶ γλυκύτατον τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν Ἑλευθερίαν.

Ἀγὼν σκληρὸς μιᾷς δρακὸς ἀνθρώπων ἐναντίον τῆς ἰσχυροτέρας καὶ πολεμικωτέρας αὐτοκρατορίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Παρὰ τὰς συμβουλὰς ὀλίγων φρονίμων, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν δειλὴν λογικὴν των ἐνόμιζον ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ κατισχύσῃ ὁ ἀγὼν μιᾷς δρακὸς ἀόπλων πολεμιστῶν ἐναντίον τοῦ πανισχύρου Ὀθωμανικοῦ κράτους, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπεδύθη εἰς ἀποφασιστικὸν ἀγῶνα. Οἱ ἐξεγερθέντες πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ εἶχον ἰδικὴν των λογικὴν τὴν ἀπόφασιν «*Ἑλευθερία ἢ θάνατος*». Αὐτὰς τὰς λέξεις ἀνέγραψαν εἰς τὰ πολεμικὰ των λάβαρα ὡς σύνθημα. Ἡ πρωτοφανὴς καὶ πρωτάκουστος αὐτῇ ἀπόφασις παρέσχεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα μεγαλειῶδες ὑπόδειγμα τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλευθερίας. Ἐστεροῦντο τῶν πάντων οἱ ἀγωνιζόμενοι Ἕλληνες.

Παραλλήλως ἡ ἱερὰ Συμμαχία κηρύξασα ὡς ἀντάρτας τοὺς Ἕλληνας, κατεπολέμει λυσσωδῶς τὸν εὐγενέστατον καὶ ἰδανικώ-

Ποία περίοδος τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑθνους
εἶναι θαυμαστοτέρα καὶ σημαντικωτέρα.

τατον Ἑλληνικὸν ἀγῶνα διὰ τοῦ μισέλληρος Μέττερνιχ. Ἀλλὰ καταρρακώνουν καὶ καταισχύουν τὴν διπλωματίαν τῶν κυβερνήσεων τῆς Εὐρώπης, οἱ ἡρωῖσμοὶ καὶ τὰ κατορθώματα, τὰ ὁποῖα κατέπλησσαν τὴν διάνοιαν ὅλων. Τοῦ Διάκου ἡ ἐθελοδοσία, μετὰ κρατεράν καὶ πείσμονα πάλιν ἐκεῖ παρὰ τὴν εἴσοδον τῶν Θερμοπυλῶν, ὅπου ἄλλοτε ἔπασσε «τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι» ὁ Λεωνίδας μὲ τοὺς λεοντοθύμους τριακοσίους του, προκαλεῖ ἱλιγγον εἰς τὸν νοῦν μας.

Τὸ ὑπερφυῆς θέαμα ἀνδρὸς ἀπείρου καὶ ἀγνώστου πρότερον τοῦ Κανάρη, ὅστις κατέκαυσε τὴν ναυαρχίδα τοῦ Καραλή εἰς τὰ Ψαρᾶ, ἐγείρει εἰς τὴν ψυχὴν μας θαυμασμὸν πρὸς τὴν εὐψυχίαν καὶ ἀνδρείαν τοῦ ἐκπροσώπου αὐτοῦ τῆς εὐψυχίας καὶ σωματικῆς ῥώμης τῆς φυλῆς μας κατὰ τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας τῆς.

Οὐχ ἦτον θαυμαστὴ καὶ ἀξιομνημόνευτος εἶναι ἡ ἀνάμνησις τοῦ φιλελληνισμοῦ κατὰ τὸ 21. Εἶναι πράγματι μοναδικὸν τὸ ἀλτρουϊстикὸν τοῦτο φαινόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου, τῆς ἀναπτύξεως δηλ. παγκοσμίου φιλελληνικοῦ πνεύματος.

Ἡ εἰδησις τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων ἐξεγέρσεως ἐξήγειρε ἰσχυρόν καὶ θερμὸν ἐνθουσιασμὸν εἰς τὰς εὐγενεῖς καὶ φιλελευθέρους ψυχὰς τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. "Οἱ οἱ εὐγενεῖς ἄνδρες, τῶν ὁποίων αἱ καρδίαι ἔπαλλον ὑπὲρ τῶν ὑψηλοτέρων πνευματικῶν ἀγαθῶν τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως εἶναι ἡ ἐλευθερία, τὴν ὁποίαν ἐζήτουν οἱ Ἕλληνες ὡς φυσικὸν ἀνθρώπινον δικαίωμα, ἡσθάνθησαν ἀπειρον συμπάθειαν πρὸς τοὺς ἐπαναστατήσαντας Ἕλληνας. Οἱ θερμότεροι καὶ φλογερότεροι μάλιστα φιλέλληνες κατῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ συνέδεσαν τὴν τύχην των μὲ τὴν τύχην τῶν ἀγωνιζομένων ῥαγιάδων καὶ ἐδοξάσθησαν, ὡς ἡ Ἑλλάς καὶ ἔχασαν τὴν ζωὴν των. Τὸ ἀλτρουϊτικὸν τοῦτο φαινόμενον ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων εἶναι καταπληκτικὸν καὶ ἡ ἀνάμνησίς του συγκινητική. Ἀλλ' ἦτο δυνατόν νὰ μὴ συμβῇ τοῦτο; Τὸ ὄνομα Ἑλλάς ἐγέμιζε τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῶν ξένων μὲ τὰ ὑψηλότερα καὶ εὐγενέστερα αἰσθήματα.

Ἀλλ' ὅλων τῶν ἀναμνήσεων θαυμαστοτέρα καὶ ἐπιβλητικώ-

Διατὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 21 ἀπεκλήθη
ἑλληνικὸν θαῦμα.

τέρα εἶναι ἡ τῆς πολυμυνίτου καὶ μεγαλειώδους θυσίας τῶν ἐλευθέρων πολιορκημένων. Ἡ μακρὰ καὶ περιπετειώδης καὶ τραγικὴ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου, ἡ ὁποία εἶχε συγκεντρώσει τὴν προσοχὴν ὅλων τῶν ἐλευθέρων λαῶν τῆς πεπολιτισμένης ἀνθρωπότητος καὶ ἡ ἐπιχειρηθεῖσα ἡρωϊκὴ ἔξοδος καὶ ἡ θυσία τῶν ἐλευθέρων πολιορκημένων εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας κάμνουν τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἰλιγγιᾷ. Ποῖος δὲν ἔχει ζωντανὴν τὴν εἰκόνα τῆς ἐπισημοτάτης ἐκείνης, διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, νυκτὸς τοῦ Λαζάρου, καθ' ἣν, ἐνῶ «ἔστησεν ὁ ἔρωτας χορὸ μὲ τὸν ξανθὸν Ἀπρίλη», κατόπιν ἀφαντάσιων στερήσεων καὶ ἡρωϊσμῶν, οἱ ἐλεύθεροι πολιορκημένοι ἐπεχείρησαν τὴν ἔξοδον, ἐνῶ ὁ δαυλὸς τοῦ Καψάλη μετέβαλλε τὸ Μεσολόγγι εἰς φλογερὸν μετέωρον θυσίας, πρὸ τῶν ὀμμάτων τῆς ἐκθάμβου ἀνθρωπότητος, ὡς σύμβολον νίκης ἡθικῆς αἰωνίας ;

Μετὰ τὴν ἔξοδον ἐκείνων, ἡ ὁποία ἐκορύφωσε τὸν ἀνισὸν ἐπικὸν ἀγῶνα, τὸ Μεσολόγγι ἀνυψώθη εἰς ἀδαμάντινον προμαχῶνα τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας καὶ ἀπέβη ἔκτοτε παγκόσμιον τέμενος τῆς ἐλευθερίας. Οἱ ἡρωῖσμοὶ γενικῶς, τὰ τολμήματα καὶ ἡ ἀπόλυτος περιφρόνησις ὅλων τῶν γιγαντομάχων πρὸς τὸν θάνατον, κινοῦν τὸν θαυμασμὸν καὶ καθηλῶνουν τὴν σκέψιν μας. Αἱ ἀναμνήσεις αὐταὶ εἶναι ζωνταναὶ καὶ κυριαρχοῦν εἰς τὴν ψυχὴν ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἐφ' ὅσον θὰ ὑπάρχουν ἐλεύθερα πνεύματα καὶ ἐλεύθεραι ψυχαί, αἱ ἀναμνήσεις τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 21 θὰ donoῦν, θὰ συγκινοῦν, θὰ καταπλήσσουν καὶ θὰ συναρπάζουν, διότι ἡ ἐπανάστασις ἐκείνη συμβολίζει τὰ γενναιότερα καὶ ὑψηλότερα ἀνθρώπινα ἰδανικά, **τῆς ἐλευθερίας, τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος**. "Ολοι γενικῶς οἱ ἱστορικοὶ παραδέχονται ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, δὲν ἔχει πολλὰς σελίδας διὰ τὰς ὁποίας δικαιοῦται νὰ ὑπερηφανεύεται, ὥσάν τὰς σελίδας τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 21' καὶ ἡ ἑλλην. ἱστορία ἀπὸ 3χιλιετίας δὲν ἔχει ἄλλην οὔτε εὐγενεστέραν οὔτε λαμπροτέραν περίοδον ἀπὸ τὴν τῆς ἑλλην. ἐπαναστάσεως. Ὁ Μαραθὼν, αἱ Θερμοπύλαι, ἡ Σαλαμίς, αἱ Πλαταιαί, ἦσαν ὑπέροχα βεβαίως κατορθώματα, λαοῦ ὅμως ὅστις ἔζη ἐν ἐλευθερίᾳ, ὑπερηφάνου, μὲ ὑψηλὸν πολιτισμὸν, χαλυβδωμένου εἰς τὴν παλαιστραν καὶ τὸ γυμνάσιον καὶ συνηθισμένου νὰ μάχεται. Ἡ ἐξέγερσις ὅμως

τῶν τραγικῶν σκλάβων τοῦ 21, τῶν ὁποίων τὰ μέλη ἦσαν καταπληγωμένα ἀπὸ τὰς ἀλύσεις, καὶ τὸ φρόνημα ἔπρεπε λογικῶς νὰ ἔχη ἐκμηδενισθῇ, εἶναι κάτι τὸ καταπληκτικὸν καὶ σπανιώτατον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἡ δουλεία, ἀντὶ νὰ ἐξουθενώσῃ τὸ σθένος τοῦ γένους μας τὸ ἐσφρηγίστησεν ἀντιθέτως καὶ τὸ ἠκόνησεν ὡς φοβερὸν πολεμικὴν ὁρμαίαν. Καὶ ὁ ζυγὸς τῶν τεσσάρων αἰώνων ἐγένετο ὅχι ὅπως ἦτο πιθανόν, ἠθικὸς τάφος, ἀλλὰ μεγάλη σχολὴ **μαρτυρικῆς καρτερίας, ἀνάμπτου ἐπιμονῆς, ἀπαραιμίλλου ἡρωισμού**, ἀρετῶν, τὰς ὁποίας τόσον ἐκπληκτικῶς ἀνέπτυξαν οἱ Ἕλληνες τοῦ 21 κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν κατὰ τὰ ἑπτὰ ἔτη τοῦ μυθικοῦ ἐκείνου ἀγῶνος.

Ἐκεῖνοι δέ, οἱ ὁποῖοι ἐδημιούργησαν τὴν μεγάλην αὐτὴν ἱστορίαν τόσων ἀναμνήσεων, τὸ θαῦμα τοῦ 21, ἦσαν οἱ πρόγονοί μας, εἴμεθα ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες. Εἰς τὰς ἀναμνήσεις αὐτὰς «στῶμεν καλῶς» καὶ ἃς εἶναι αὐταὶ ἐξαγνιστικαὶ καὶ ἀδαμάντινος ἐνωτικὸς δεσμὸς ὅλων τῶν Ἑλλήνων.

7. Ὁ Χρόνος εἶναι πολυτιμότερος διὰ τοὺς νέους

«Φείδου χρόνου»

Πᾶς ἄνθρωπος πάσης κοινωνικῆς τάξεως, μορφώσεως καὶ ἡλικίας, εἴτε ἀσχολεῖται μὲ ἐπιστήμην, εἴτε ἀσκεῖ τέχνην, εἴτε μετέρχεται ἐπάγγελμα οἷονδῆποτε, ἀντιλαμβάνεται, ὅτι ὁ χρόνος εἶναι πολῦτιμος καὶ ὅτι ἐκ τῆς καλῆς χρήσεως αὐτοῦ ἐξαορτᾶται ἡ εὐδοκίμησίς του καὶ ἡ σχετικὴ εὐτυχία εἰς τὴν ζωὴν.

Ἄλλ' ὁ χρόνος, ὁ ὁποῖος εἶναι χρήσιμος διὰ πάντα γενικῶς ἄνθρωπον, εἶναι πολυτιμότερος διὰ τοὺς νέους. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἐφ' ὅσον εἶναί τις ἀκόμῃ νέος, πρέπει νὰ κάμνῃ καλὴν χρῆσιν τοῦ χρόνου, διότι ἡ εὐτυχία τοῦ ὑπολοίπου βίου ἐξαορτᾶται κυρίως ἐκ τῆς καλῆς χρησιμοποίησεως τοῦ χρόνου κατὰ τὰ ἔτη τῆς νεότητος. Ἀναμφισβητήτως ἡ νεότης εἶναι ἡ περίοδος ἐκείνη τῆς ἡλικίας καὶ τῆς ζωῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος παρα-

Μὴ χάνῃς ποτὲ τὸν καιρὸν σου· εἶναι πολὺ μεγάλης ἀξίας.

παρασκευάζεται καὶ προετοιμάζεται διὰ τὸν σκληρὸν μέχρι τοῦ θανάτου ἀγῶνα τῆς ζωῆς.

Διὰ τὸν δυνηθῆ ὅμως ὁ ἄνθρωπος κατὰ κανόνα νὰ διεξαγάγῃ νικηφόρον ἀγῶνα, νὰ ἀγωνισθῇ καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν δύσκολον πάλην τῆς πολυκυμάντου ζωῆς καὶ νὰ εὐδοκιμήσῃ εἰς ὅτιδήποτε κι' ἂν ἐπιδοθῇ κατὰ τὴν ἀνδρικήν ἡλικίαν τῆς παραγωγῆς, πρέπει νὰ εἶναι ἐφωδιασμένος καὶ ὀπλισμένος ἐπαρκῶς μὲ τὰ ἀνάλογα πρὸς τὸν ἀγῶνα μέσα, τὸν ὁποῖον ἔλαχε νὰ διεξαγάγῃ εἰς τὴν ζωὴν.

Ἄλλ' ἡ προετοιμασία αὐτή, ὁ ἠθικὸς καὶ ψυχικὸς αὐτὸς ἐξοπλισμὸς τοῦ ἀτόμου, συντελεῖται κατὰ τὴν περίοδον τῆς νεότητος, ὅπως ἀκριβῶς ὁ ὀπλίτης καθίσταται ἄξιος μαχητῆς καὶ πολεμιστῆς ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς εἰρήνης, οὕτω καὶ πᾶς ἄνθρωπος καταρτίζεται διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς κατὰ τὰ ἔτη τῆς νεότητος.

Καὶ καθὼς ἀξιόμαχος καὶ ἀκατάβλητος πολεμιστῆς εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐδιδάχθη τὰ πολεμικά, πρὶν εἰσελθῇ εἰς τὸ πεδὸν τῆς μάχης, οὕτω καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐπέεραν τὰ νεανικὰ χρόνια μελετῶντες, μοχθοῦντες καὶ ἀσκούμενοι, ἐπικρατοῦν καὶ εὐδοκιοῦν κατὰ τὴν ἀνδρικήν των ἡλικίαν.

Ὅσοι δὲ κατὰ τὰ νεανικὰ χρόνια, τὴν περίοδον τῆς προπαρασκευῆς καὶ καταρτίσεως διὰ τὸν ὑπόλοιπον βίον, παρασυρόμενοι ἀπὸ πάθη παραδίδονται εἰς ἀπολαύσεις προσκαιροῦς, χωρὶς νὰ σκέπτονται τὰ λυπηρὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπρονοησίας των, δημιουργοῦν τὴν μέλλουσαν δυστυχίαν των καὶ χάριν ἀπολαύσεως προσκαίρου παρασκευάζουν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς των βασάνους πολλῶν ἑτῶν, παίζοντες, οὕτως εἰπεῖν, ὁλόκληρον τὸν βίον χάριν ἐπιπολαίων τέρψεων. Οἱ ἄνθρωποι τῆς κατηγορίας ταύτης δὲν ἔχουν τὴν ὑπόληψιν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς κοινωνίας, ναυαγοῦν εἰς τὴν ζωὴν καὶ καθίστανται ἐπιζήμιοι καὶ ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ τὸ Ἔθνος, διότι διαφθείρονται καὶ ψυχικῶς ἀπὸ τὰς συμπαρομαρτούσας τῶν ἀνοήτων ἀσχολιῶν των κακίας.

Ἐκ τῆς καθημερινῆς πείρας ἔχομεν πολλὰ παραδείγματα ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι εὐδοκιοῦν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, διότι ἀκριβῶς

Ἐκ τῆς καλῆς χρήσεως τοῦ χρόνου
ἐξαρτᾶται ἡ εὐδοκίμησις ἡμῶν ἐν τῇ ζωῇ.

ἐχρησιμοποιοῦν καλῶς τὸν χρόνον κατὰ τὴν νεότητα, καὶ ἄλλων, οἱ ὅποιοι ἐναυάγησαν, διότι κατὰ τὰ νεανικά ἔτη ἐξώδευον τὸν χρόνον ἀσκόπως καὶ ἀφρόνως εἰς διασκεδάσεις καὶ ἀνοήτους πράξεις. Ἡ καθημερινὴ πείρα γενικῶς διδάσκει ὅτι ὅσοι κάμνουν καλὴν χρῆσιν τοῦ χρόνου ὥς νέοι, προετοιμάζουν ζωὴν ἀνετωτέραν καὶ μέλλον καλλίτερον καὶ εὐτυχέστερον, ὅλοι αὐτοὶ προκόπτουν καὶ προσοδεύουν εἴτε ὥς ἐπιστήμονες εἴτε ὥς ἐπαγγελματίαι καὶ καταλαμβάνουν ἀνωτέρας κοινωνικὰς θέσεις.

Ἐὰν ἰδίως ἀποβλέψωμεν εἰς τοὺς ἐπιστήμονας, θὰ πεισθῶμεν ὅτι μερικοὶ ἐκ τούτων, νέοι σχετικῶς, κατέχουν θέσεις ζηλευτὰς καὶ διακεκριμένας ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ἐπιστήμης των καὶ εἶναι θαυμαστοὶ διὰ τὴν πρόοδον καὶ ἐξέλιξιν των. Ἡ εὐδοκίμησις των αὐτῇ ὀφείλεται οὐχὶ εἰς τὴν ἰδιοφυίαν, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν καλὴν χρῆσιν, τὴν φειδῶ τοῦ χρόνου κατὰ τὰ προηγηθέντα ἔτη τῆς νεότητος. Ἀντιθέτως ἄλλοι ἐπιστήμονες, καίτοι εἶχον τὰ αὐτὰ μέσα καὶ τὰς ἰδίας εὐκαιρίας μὲ τοὺς διακριθέντας, ἔμειναν μέτριοι ἢ ἀφανεῖς, διότι κατὰ τὴν νεότητά των, ἡ ὁποία συμπύπτει μὲ τὴν περίοδον τῶν σπουδῶν των, κατετρίβοντο εἰς ἀνωφελεῖς ἀσχολίας.

Καὶ ναὶ μὲν ὁ ἄνθρωπος, ὅταν εἶναι νέος, πρέπει νὰ ἀπολαύῃ τὰ ἀγαθὰ τῆς νεότητος, ἀλλὰ μὲ μέτρον καὶ φρόνησιν· ἐπειδὴ δὲ τὸ παρὸν γίνεται ἀμέσως παρελθόν, εἶναι ἀνάγκη ἢ ἀπόλαυσις νὰ ἀφίη ἁναμνήσεις γλυκείας, διότι καὶ αὐταὶ ἀποτελοῦν εὐτυχίαν. Ἡ φρόνησις ὅμως ἀπαιτεῖ καὶ κάτι ἄλλο σπουδαῖον δηλ. τὴν πρόνοιαν περὶ τοῦ μέλλοντός μας, περὶ τοῦ ὁποίου εἶναι ἀνάγκη νὰ φροντίζωμεν μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν. Ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν δὲ τοῦ χρόνου οἱ νέοι ἅς ἔχουν ὑπ' ὄψιν των τὸν Θεμιστοκλέα. Ὁ μέγας ἐκεῖνος πολιτικὸς ἐφθασε τόσον ὑψηλὰ καὶ ἐδοξάσθη, διότι τὰ ἔτη τῆς νεότητος δὲν τὰ ἐπέρασε διασκεδάζων, ἀλλὰ μελετῶν καὶ ἐργαζόμενος ἐντατικῶς εἰς τὸ σπουδαστήριόν του. Βραδύτερον ἀπεδείχθη ὅτι ὁ χρόνος τῆς νεότητος ἦτο πολυτιμότερος δι' αὐτόν, διότι τάχιστα διεκρίθη καὶ γενόμενος ἀρχηγὸς τῆς Ἀθηναϊκῆς Δημοκρατίας ἐδοξάσθη, ἐνῶ οἱ φίλοι του, οἱ ὅποιοι τὸν ἔσχωλτον, διότι ἀπείχε τῶν διασκεδάσεων, ἔμειναν εἰς τὴν ἀφάνειαν. Οἱ νέοι ἅς ἔχουν ὑπ' ὄψιν των τὸ «οὐκ ἔα με καθεῦδεν τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρόπαιον», τὸ

ὁποῖον ἔλεγεν ὁ Θεμιστοκλῆς εἰς τοὺς παρακινουῦντας αὐτὸν εἰς διασκεδάσεις, ἂν θέλουν νὰ ἐπικρατήσουν εἰς τὴν ζωήν.

Κατὰ ταῦτα ὁ χρόνος, ἡ μόνη ἀμέριστος αὐτῇ ἰδιοκτησία, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ ἄνθρωπος, εἶναι πολυτιμώτατος διὰ τοὺς νέους διότι ἐκ τῆς καλῆς χρήσεως αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἡ εὐτυχία τοῦ ὑπολοίπου βίου.

8. Αἱ ἠθικαὶ δυνάμεις τοῦ στρατοῦ εἶναι ὑπέρτεραι τῶν ὑλικῶν.

Ὁ στρατὸς εἶναι ἓν σύνολον ὀργανωμένον ἀπὸ ἔμψυχον καὶ ἄψυχον ὑλικόν, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Διὰ νὰ διεξάγῃ ὁμως ἐπιτυχῶς τὸν πόλεμον καὶ νὰ καταβάλλῃ καὶ νικᾷ τὸν ἀντίπαλον, πρέπει νὰ ὑφίσταται ἁρμονία μεταξὺ τοῦ ἐμψύχου καὶ ἄψυχου ὑλικοῦ, ἥτοι μεταξὺ τῶν ὑλικῶν καὶ ἠθικῶν πολεμικῶν δυνάμεων.

Ἀλλὰ ποῖαι τῶν δυνάμεων τούτων εἶναι σημαντικώτεραι καὶ ἐπικρατέστεραι. Κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν, αἱ ἠθικαὶ δυνάμεις ἐνὸς στρατεύματος εἶναι ὑπέρτεραι τῶν ὑλικῶν.

Πράγματι, ἂν ἐξετάσωμεν τὰς δύο κατηγορίας τούτων, στήριζόμενοι εἰς τὴν λογικὴν μας καὶ τὴν μελέτην καὶ ἱστορίαν τῶν παρελθόντων πολέμων, θὰ πεισθῶμεν, ὅτι αἱ ἠθικαὶ εἶναι ἀνώτεραι καὶ οὐσιωδέστατον καὶ κυριώτατον στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ἐξασφαλίζει τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν νίκην ἐνὸς στρατοῦ.

Βεβαίως ἡ ἀξία τοῦ στρατεύματος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βαθμοῦ ἐκπαιδεύσεως αὐτοῦ καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἀξίας τῶν διοικήσεων. Πλὴν τούτων ὁμως, τὴν ἰσχὺν οἰουδήποτε στρατοῦ ἀποτελοῦν καὶ διάφοροι παράγοντες, ὥς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀξιωματικῶν, ἡ ἀριθμητικὴ δύναμις τῶν ἀγωνιστῶν, τὸ ποιὸν καὶ τὸ ποσὸν τῶν πολεμικῶν μέσων καὶ ἄλλα. Πρέπει ἀσφαλῶς ἓνας στρατὸς νὰ εἶναι ἡσκημένος εἰς τὰ καθήκοντά του, καλῶς ὅπλισμένος καὶ ἀρτίως ὀργανωμένος. Ὁ μαχητὴς πρέπει νὰ εἶναι

Μὴ ἀναβάλλῃς εἰς αὔριον ὅ,τι δύνασαι νὰ πράξῃς σήμερον.

τολμηρὸς ἱππεύς, ἄριστος σκοπευτής, ἀκούρατος πεζοπόρος καὶ ἐν γένει ἄξιος χειριστὴς τῶν ὅπλων του. Ἡ θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ καθόλου ἐκπαίδευσις καὶ αἱ ὑλικάι δυνάμεις ὅπλων, μηχανμάτων καὶ ἄλλων μέσων εἶναι ἀπαραίτητα. Ἄλλ' ὅλα αὐτὰ τὰ ὑλικά ἐφόδια, ὃ τέλειος καὶ συγχρονισμένος ὀπλισμὸς καὶ ἡ ἀρτία ὁργάνωσις, δὲν εἶναι ἀρκετὰ νὰ καταστήσουν ἓνα στράτευμα ἀξιόμαχον καὶ κατὰλληλον διὰ τὴν αἱματηρὰν πάλην ἐν ὥρᾳ μάχης.

Ἐπιπροσθέτως ἓνας στρατὸς πρέπει νὰ εἶναι ἐξοπλισμένος καὶ μὲ ἠθικάς δυνάμεις, διότι αὐταὶ ἐμψυχώνουν τὰ ὑλικά μέσα, τὰ πολλαπλασιάζουν καὶ καθιστοῦν τὸν στρατὸν πανίσχυρον. Εἶναι δὲ ἠθικάι δυνάμεις ἡ ἀπόλυτος περιφρόνησις πρὸς τὸν θάνατον, ἡ αὐταπάρνησις τοῦ στρατοῦ, ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἀξιοματικοῦ μέχρι τοῦ τελευταίου πολεμιστοῦ, καὶ ἡ πειθαρχία ἥτις ὑποτάσσοιτα πάντας εἰς τὸ θέλημα τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ, ἐνώνει ὅλους εἰς μᾶζαν συμπαγὴ καὶ ἀδιάσπαστον.

Ὁ ἔρως πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, εἶναι ἐκεῖνος ὃ ὁποῖος διαφλέγει τὴν ψυχὴν τῶν ἀγωνιζομένων καὶ ὠθεῖ αὐτοὺς εἰς ἔργα μεγάλα. Μὲ τὴν δύναμιν αὐτὴν ἠδυνήθησαν οἱ Ἕλληνες τοῦ 21 νὰ ἐλευθερωθοῦν. Ἡ αὐτοθυσία, ἡ προθυμία δηλ. νὰ προσφέρῃ τις τὴν ζωὴν του ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἄλλων, ἡ φιλοπατρία τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα εἶναι γνωστά, ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν ἀρχηγόν του, ἡ πίστις εἰς τὸν θεόν, ἡ αὐτοπεποίθησις ἐκάστου μαχητοῦ καὶ τόσαι ἄλλαι ιδιότητες ἠθικαί, εἶναι τεράστιαι δυνάμεις, διὰ τῶν ὁποίων ὅσοι ἠγωνίσθησαν ἐπέτυχον μεγάλα, καὶ θαυμαστά ἀποτελέσματα. Πάντα ταῦτα εἶναι δυνάμεις ἰσχυρόταται καὶ ἀκαταγώνιστοι.

Ὅτι δὲ αἱ ἠθικαὶ δυνάμεις τοῦ στρατοῦ εἶναι παράγων ὑψίστης σημασίας, κατέδειξεν ἡ πεῖρα τῶν πολέμων καὶ ἐπιβεβαιώνει ἡ ἱστορία. Κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους, εἰς τὸν Μαραθῶνα, τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὰς Πλαταιάς, ὀλιγάριθμοι Ἕλληνες ἐνίκησαν στρατοὺς πολυαριθμοτάτους καὶ τελειότερον ὀπλισμένους, διότι ἀκριβῶς αἱ ἠθικαὶ ιδιότητες αὐτῶν ἦσαν ἀνεπτυγμέναι εἰς ὕψιστον βαθμόν. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος μὲ τριακόντια

Οἱ πόλεμοι εἶναι κυρίως ἠθικοὶ ἀγῶνες.

χιλιάδας ἄνδρας ἐνίκησεν ἑκατομύρια ἐχθρικοῦ στρατοῦ καὶ ἐπροχώρησεν ἀπὸ θριάμβου εἰς θρίαμβον, διότι αἱ Μακεδονικαὶ φάλαγγες ἦσαν ἐξωπλισμέναι μὲ τὰς ἠθικὰς ἐκείνας δυνάμεις, μὲ τὰς ὁποίας ἦτο προικισμένος ὁ μέγας δορικότης ἀρχηγός των.

Τὸ θαῦμα ἐπίσης τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἑθνους μας τὸ 1821 ὀφείλεται περιφανέστατα εἰς τὸ ἀκραιότατον ἠθικὸν τῶν γιγαντομάχων, διότι κατὰ τὰ ἄλλα ἐστεροῦντο τῶν πάντων ἄσπλοι ἐκεῖνοι, ἐλάχιστοι, ἀνοργάνωτοι στρατιωτικῶς κατενίκησαν κραταιὰν αὐτοκρατορίαν. Τὸ 1912—13 ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐβάδισεν ἀπὸ νίκης εἰς νίκην, διότι εἶχεν ἰσχυροτάτους συμμάχους, τὰς προμνημονευθείσας ἠθικὰς δυνάμεις, ὧν σημαντικὴ ἡ ἐμπιστοσύνη εἰς τὸν ἐνδοξον ἀρχιστράτηγον. Κατὰ ταῦτα οἱ ἠθικοὶ παράγοντες τοῦ στρατοῦ εἶναι ἐπικρατέστεροι τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως, τοῦ ὅπλισμοῦ καὶ τῶν ὕλικῶν ἐν γένει μέσων.

Ἀντιθέτως ἡ ἔλλειψις τῶν ἠθικῶν δυνάμεων ἐπιφέρει τὴν ἥτταν, τὴν ὑποδούλωσιν, τὴν καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ. Τοῦτο κατεδείχθη ἐκ τῶν διαφόρων πολέμων· παράδειγμα ἔστω ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή. Ὁ αὐτὸς στρατὸς, τὰ αὐτὰ τέκνα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς τῶν νικηφόρων ἀγώνων τοῦ 12, πρὶν ἢ συμπληρωθῇ δεκαετία κατὰ τὸ 1922, ἐγκατέλειψαν καὶ κατέστρεψαν τὸ πᾶν, διότι ἐγκατελείφθησαν ἀπὸ τὰς μεγαλουργοὺς ψυχικὰς δυνάμεις. Ἡ ἀποκαρδίωσις ἀκριβῶς τῶν στρατιωτῶν μας ἐν Μ. Ἀσίᾳ, ἡ ἀπώλεια τοῦ ἠθικοῦ των, λόγῳ ποικίλων αἰτίων, κατέληξεν εἰς τὴν κατάρρευσιν τοῦ μετώπου, τὴν ὁλοσχερὴν καταστροφὴν καὶ τὴν μεγάλην Ἑθνικὴν μας συμφορὰν.

Ὡστε αἱ ἠθικαὶ δυνάμεις τοῦ στρατοῦ, αὐταπάρησις, πίστις, φιλοπατρία, φιλελευθερία καὶ ἄλλα, εἶναι ὑπέρτεραι τῶν ὕλικῶν. Εἶναι ὁ πρωτεύων μοχλὸς ἢ ἡ κινητήριος δύναμις τῆς πολυπλόκου στρατιωτικῆς μηχανῆς κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης.

Ἀφοῦ τοιαῦτα εἶναι αἱ ἠθικαὶ δυνάμεις, πρέπει οἱ ἀρμόδιοι νὰ τὰς καλλιεργοῦν εἰς τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος θὰ στρατευθῇ ἐν ἀνάγκῃ, ἵνα ἐξασφαλισθῇ ἡ νίκη καὶ ἐπιτευχθῇ τὸ Ἑθνικὸν μεγαλεῖον.

Στρατοὶ ἐξωπλισμένοι δι' ἠθικῶν δυνάμεων
πάντοτε ἐνίκησαν ἀντιπάλους ἐφωδιασμένους μόνον δι' ὕλικῶν τοιούτων.

9. «Ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Πάντες ἀναγνωρίζομεν, ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι τὸ πολυτιμότερον καὶ γλυκύτερον τῶν δώρων, διὰ τῶν ὁποίων ἐν τῇ πανσοφίᾳ τοῦ ὁ θεὸς ἐπροίκισε τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ἱστορία δὲ καὶ ἡ καθημερινὴ πείρα μᾶς διδάσκει ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὅσονδήποτε ἀθλία καὶ δυστυχισμένη καὶ ἂν εἶναι ἡ ζωὴ του, ποτὲ δὲν ποθεῖ εἰλικρινῶς τὸν θάνατον. Καὶ τὴν ἀθλίαν καὶ ἀφόρητον ἀκόμη ζωὴν ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖ γλυκεῖαν καὶ πρὸς οὐδὲν ἀνταλλάξιμον. Τῆς ἐπιστήμης δὲ αἱ ἀέναοι προσπάθειαι καὶ ἔρευναι καὶ ἀναζητήσεις γενικῶς πᾶσαι κατατείνουν εἰς τὴν ἐξέυρεσιν μέσων πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ θανάτου ἢ παράτασιν τῆς ζωῆς, ἔστω ἀκόμη καὶ ἂν διατελῇ αὕτη ὑπὸ τὰς δυσμενεστέρας συνθήκας.

Παρὰ τὴν μεγίστην ὁμως καὶ ἀφραστον ὁμολογουμένως ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὴν ζωὴν του, ὑπάρχει περίστασις μοναδικὴ καὶ ἐξαιρετικὴ, καθ' ἣν θέτει αὐτὴν εἰς δευτέραν μοῖραν ἄλλου ἀγαθοῦ πολυτιμοτάτου *τῆς ἐλευθερίας*, ἡ ὁποία εἶναι τὸ ὑπέρτατον ἀνθρώπινον δικαίωμα. Ὄταν δὲ ἀφαιρεθῇ τὸ φυσικὸν τοῦτο δικαίωμα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, τότε οὗτος δὲν στέργει πλέον τὸν ζηλευτὸν βίον του, δὲν θέλει πλέον τὴν ζωὴν του, προτιμᾷ τὸ κάκιστον ὅλων διὰ τὸν ἄνθρωπον, τὸν μαῦρον θάνατον.

Τὴν περὶ ζωῆς, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ταύτην ἀντίληψιν ὑπὲρ πάντα ἱστορικὸν λαὸν εἶχεν ἀνέκαθεν ὁ Ἑλληνικὸς. Οἱ πρόγονοί μας ἐδίδαξαν τοὺς λαούς, ὅτι προκειμένου νὰ ζῇ τις δοῦλος, ἐστερημένος τῆς ἐλευθερίας, εἶναι ἀπολύτως προτιμότερον ν' ἀποθάνῃ. Ἐξ ὅλων δὲ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν, οἱ Ἕλληνες ἐδοκίμασαν περισσότερον τὰς πικρίας τῆς στυγεράς δουλείας ἐπὶ αἰῶνας μακρούς. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος πράγματι μετὰ τὴν τραγικὴν πτώσιν τῆς πόλεως ὑποδουλωθὲν καὶ στερηθὲν τῆς ἐλευθερίας ἐδεινοπάθησε ὅσον οὐδεὶς ἄλλος εὐγενὴς λαός, ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους ὑπὸ τὸ πέλμα τοῦ σκληροτέρου καὶ βαρβαρωτέρου κατακτητοῦ.

Ἡ μὲν ἐλευθερία εἶναι τὸ μέγιστον ἀγαθόν, ἡ δὲ δουλεία τὸ χεῖριστον κακὸν διὰ τὰ ἄτομα καὶ τὰ ἔθνη.

Λόγω μάλιστα τῆς μακροαίωνος αὐτῆς δουλείας, ἀπημβλύνθη ἡ Ἑθνικὴ συνείδησις καὶ τῆς φιλελευθερίας τὸ αἶσθημα ἀπεκοιμήθη, ἐχρειάσθη δὲ νὰ ἔλθῃ ὁ πρωτομάρτυς τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος Ρήγας Φεραῖος διὰ νὰ ἀφυπνίσῃ τὸ κοιμώμενον τῆς ἐλευθερίας ναρκωθὲν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ δουλεύοντος Ἑθνους αἶσθημα διὰ τῶν ὑπερόχων στίχων τοῦ θουρίου του : *«Καλλίτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ, παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακὴ»*.

Πράγματι, οἱ στίχοι αὗτοὶ εἰσορμήσαντες εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων, δίκην ἡλεκτρικῆς ἐκκενώσεως, ἐξήγειραν αὐτοὺς ἀπὸ τὸν λήθαργον καὶ τοὺς ἐδυνάμωσαν τόσον, ὥστε νὰ διακηρύξουν ἐνώπιον τῶν ἐλευθέρων λαῶν τῆς δεσποτικῆς Εὐρώπης, ἥτις ἀπηγόρευε πᾶσαν φιλελευθέραν κίνησιν τῶν λαῶν, ὅτι ἀπεφάσισαν νὰ θραύσουν τὸν ζυγόν, διότι θέλουν τὴν *Ἑλευθερίαν*.

Οὕτω οἱ Ἕλληνες χάριν τῆς Ἑλευθερίας ἐξηγέρθησαν οὐ μόνον ἐναντίον τῆς ἰσχυροτέρας καὶ πολεμικωτέρας αὐτοκρατορίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλὰ ὕψωσαν τὴν κεφαλὴν των καὶ ὑπεράνω τῆς δεσποτικῆς Ἱερᾶς συμμαχίας. Ἦντλει δὲ τὸ θάρος ἡ δριᾶς ἐκείνη τῶν Ἑλλήνων τοῦ 21, ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς πίστεως καὶ ἀποφάσεως, «ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἢ ν' ἀποθάνωμεν». Καὶ ἀνέγραψαν εἰς τὰ πολεμικά των λάβαρα, τὰ ὁποῖα ἀνυψώθησαν πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, δύο μεγαλοδυνάμους λέξεις ἠνωμένας διὰ τοῦ διαζευκτικοῦ ἢ, *«Ἑλευθερία ἢ θάνατος»*.

Ἡ φοβερὰ καὶ πρωτοφανὴς αὐτὴ ῥήτρα, «Ἑλευθερία ἢ θάνατος» ἀπετέλεσε τὸ ἀκαταγώνιστον σύνθημα τῆς ἐθνεγέρσεως, μὲ τὸ ὁποῖον οἱ ἡμίθεοι Ἕκκεῖνοι διεξήγαγον ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἄνισον καὶ σκληρὸν ἀγῶνα. Τὸ πρωτοφανὲς τοῦτο διὰ τὴν ἰστορίαν τοῦ κόσμου σύνθημα, τὸ ὑπενθυμίζον τὸ «ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τὰς» τῆς Σπάρτης, ἔδωκε δύναμιν ἀκαταμάχητον εἰς τοὺς Ἕλληνας. Αἱ λέξεις «Ἑλευθερία ἢ θάνατος» καὶ «ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἢ ν' ἀποθάνωμεν» συνῶδενον τὸν εἰς τὰς χαράδρας ἀντηχοῦντα κρότον τῶν καριοφιλιῶν τῶν τιτάνων τοῦ 21.

Ἄλλ' ὅταν ἕνας λαός, φθάσῃ εἰς τὴν ὑψίστην καὶ δυσπρόσι-

Ἀνέκαθεν ἡ Ἑλλὰς ἀγωνίζεται κρατερώτατα ὑπὲρ τῆς Ἑλευθερίας.

Ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἀνέκαθεν παγκόσμιος βωμὸς ἐλευθερίας.

τον κορυφὴν τῆς μεγάλης αὐτῆς ἀποφάσεως «*Ἐλευθερία ἢ θάνατος*», τότε ὁ λαὸς αὐτὸς δὲν ἀποθνήσκει, τότε δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀποθάνῃ, τότε κατορθώνει κατορθώματα μεγάλα, προκαλοῦντα τὴν κατάπληξιν, τότε αἰσθάνεται μέσα του ὅλας τὰς δημιουργηκότητας, νικᾷ, ἀνακτᾷ τὸ ἀφαιρεθὲν δικαίωμα, τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἐλευθερίαν καὶ παρέχει εἰς τὴν ἀνθρωπότητα θανμαστὸν παράδειγμα αἰωνίας ἠθικῆς νίκης κατὰ τῆς ὑλικῆς βίας.

Τοιοῦτον φωτεινὸν καὶ μεγαλειῶδες ὑπόδειγμα διεκδικήσεως τῆς ἐλευθερίας ὡς ὑψίστου δικαιώματος παρασχόντες εἰς τὴν ἀνθρωπότητα οἱ Ἕλληνες τοῦ 21 ἐδίδαξαν ὅτι λαὸς ἀπολέσας τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας δύναται νὰ τὸ ἀνακτήσῃ ἔστω καὶ ἂν ἔχῃ ὡς ὄπλον (ἐφόδιον) τὸ ἀκαταγώνιστον σύνθημα :

«*Ἐλευθερία ἢ θάνατος*».

Ἄλλ' ἢ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐπεκύρωσεν ἐπίσης ὅτι ἡ Ἑλλὰς ποτὲ δὲν ἔπαυσε νὰ ἔχῃ βωμὸν καὶ ὅτι εἶναι τὸ παγκόσμιον τέμενος τῆς Ἐλευθερίας. Συγχρόνως νοθετεῖ σωφρονίζει καὶ διδάσκει ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν τὴν κατάργησιν τοῦ πολέμου, διότι δῆθεν εἶναι μέγα κακὸν—πράγματι εἶναι κακόν,—ὅτι ὑπάρχει ἄλλο κακὸν χεῖριστον, ἡ *Δουλεία*. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἀτόγονοι Ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἠγωνίσθησαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἡ ὁποία κατὰ τὸν ποιητὴν εἶναι τόσον προσφιλέα, ὅπως τὸ ξέρεται ἐκεῖνος πού γι' αὐτὴν θυσιάζει τὴν ζωὴν του, πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε ὑπ' ὄψιν ὅτι οὐδὲν ἀνθρώπινον ἀγαθὸν εἶναι γλυκύτερον καὶ πολυτιμότερον τῆς Ἐλευθερίας.

Ἐπίσης ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν πάντοτε κατὰ νοῦν, ὅτι τὴν Ἐλευθερίαν δὲν τὴν ἐξασφαλίζουν οὔτε ὁ κομμουνισμὸς καὶ διεθνισμὸς, οὔτε ὁ κοσμοπολιτισμὸς, οὔτε ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν, οὔτε ἄλλη τις δύναμις, παρὰ ὁ Ἐθνισμὸς καὶ ἡ Πατρις. Πρέπει συνεπῶς νὰ ἔχωμεν ζωηρὸν τὸ Ἐθνικὸν φρόνημα, νὰ εἴμεθα πάντοτε φλεισηνικοὶ μὲν, ἀλλὰ καὶ ἔτοιμοι καὶ ὀπλισμένοι πρὸς πόλεμον, διὰ νὰ ἀμυνώμεθα κατὰ παντός, ὅστις ἤθελε ἐπιβουλεύῃ τὴν Ἐλευθερίαν μας.

Ἡ ἐλευθερία εἶναι τὸ ὑψίστον ἀνθρώπινον δικαίωμα.

Ἡ ἐλευθερία ἐξυψώνει τὸν ἀνθρώπινον βίον.

Ἄν, κατὰ ταῦτα, θέλωμεν νὰ ζῶμεν βίον ἐλεύθερον, ἔστω καὶ ὑπὸ τὰς δυσμενεστέραις συνθήκας, καὶ ἂν θέλωμεν νὰ μὴ ὑποστῶμεν τόσα δεινὰ καὶ μαρτύρια ὅσα ὑπέστησαν οἱ σκλάβοι πρόγονοί μας καὶ νὰ μὴ καταντήσωμεν εἰς βίον ἀβίωτον, ὥστε νὰ εἰπωμεν τὸ «Ἐλευθερία ἢ θάνατος», ἃς εἴμεθα πάντοτε ἔξω-πλισμένοι ἡθικῶς καὶ στρατιωτικῶς διὰ νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς ἐνδεχομένην ἐπίθεσιν παντὸς γείτονος Κράτους.

10. Εἶναι δυνατὴ ἡ κατάργησις τοῦ πολέμου καὶ ἡ ἐπίτευξις παγκοσμίου εἰρήνης;

Ἄν σκεφθῶμεν ὁρθῶς, βασιζόμενοι ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν καθημερινὴν μας πείραν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν μακραίων ἱστορίαν τῶν λαῶν, θὰ σχηματίσωμεν τὴν γνώμην, ὅτι ὁ ἀπαίσιος πόλεμος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καταργηθῇ καὶ ἀντικατασταθῇ διὰ διαρκοῦς εἰρήνης, ἂν δὲν βασιλεύσῃ δικαιοσύνη εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα.

Καὶ ὅσοι ἀκόμη ἔχουν κοινὸν νοῦν ἀποδέχονται ὡς ὀρθὸν τὸ δόγμα «**πόλεμος πάντων πατήρ**», τὸ ὁποῖον διεκήρυξε πρὸ εἴκοσι πέντε αἰώνων ὁ σοφὸς Ἡράκλειτος. Διὰ νὰ πεισθῶμεν ὅμως, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καταργηθῇ ὀριστικῶς ὁ πόλεμος, πρέπει νὰ τὸν σπουδάσωμεν ὄχι εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ εἰς τὰς συγκρούσεις, ἀλλ' ὡς φαινόμενον κοινωνικόν, ἀφοῦ μάλιστα εἶναι τὸ σημαντικώτερον τῶν κοινωνικῶν φαινομένων.

Καὶ ἐν πρώτοις, ἂν ἀποβλέψωμεν εἰς τὰς μεταξὺ δύο ἀτόμων σχέσεις, θὰ διαπιστώσωμεν, ὅτι ἕκαστον τούτων, χάριν τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ τῆς ἀνετιθέρας ζωῆς του, ἀναπτύσσει ὅλας τὰς πνευματικὰς καὶ σωματικὰς δυνάμεις, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀγωνίζεται καὶ πολεμεῖ. Πόλεμον διεξάγει καθ' ἑκάστην ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὴν φύσιν, διὰ ν' ἀποσπάρῃ ἀπ' αὐτῆς τὰ ἀγαθὰ καὶ προφυ-

Ὁ πόλεμος εἶναι κακὸν μέγα διὰ τὸν ἄνθρωπον,
ἀλλ' ἡ δουλεία εἶναι χεῖριστον.

Ἡ ἐλευθερία ὁδηγεῖ τὰ ἄτομα καὶ τοὺς λαοὺς
εἰς τὴν εὐδαιμονίαν καὶ δόξαν.

λαχθῇ ἀπὸ τὰς ἐπιβλαβεῖς ἐπιδράσεις τῆς καὶ μάλιστα πρὸς τὸν ὁμοίον του, τὸν ὁποῖον συναντᾷ εἰς τὸν δρόμον του, γενικῶς πρὸς κάθε ἄτομον διεξάγει τις ἀγῶνα διαφιλονικῶν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἀγαθόν.

Οὕτω ἐκ τῶν σχέσεων τῶν αὐτόμων μεταξύ των, ἐπιδιωκόντων τὴν βελτίωσιν τῶν ὅρων τῆς ζωῆς, καὶ ἐκ τῆς τάσεως πρὸς πλεονεξίαν καὶ κτῆσιν γεννᾶται ἡ σύγκρουσις τῶν συμφερόντων των, ἡ ἔρις, ὁ πόλεμος. Ὡστε ὁ πόλεμος εἶναι συμφυῆς μὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ἐνυπάρχει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ θὰ ὑφίσταται, ἐφόσον ἡ ἀνθρωπίνη φύσις θὰ παραμένῃ ἡ ἰδία. Ὅπως δὲ μεταξύ δύο ἢ περισσοτέρων ἀνθρώπων ἐπικοινωνούντων καὶ συναλλασσομένων ἀναποφεύκτως ἀναφύονται διαφοραὶ ἀπολήγουσαι εἰς συγκρούσεις, εἰς πόλεμον, οὕτω συμβαίνει καὶ μεταξύ δύο λαῶν. Διότι, ὥς γνωστόν, καὶ τὰ ἔθνη καὶ δὴ τὰ γειτνιάζοντα χάριν ἐξυπηρετήσεως καλλιτέρας τῆς ζωῆς των, εὐρίσκονται εἰς σχέσεις ποικίλας. Ἄλλ' ὅσονδήποτε ἀγαθαὶ καὶ ἂν εἶναι αἱ διαθέσεις καὶ φιλικαὶ αἱ σχέσεις τῶν συναλλασσομένων μοιραίως θὰ προκύψουν διαφοραί, αἱ ὁποῖαι ἀπολήγουν κατὰ κανόνα εἰς πολεμικὴν σύγκρουσιν.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι οἱ διαφερόμενοι λαοὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου, ἐπιδιώκουν τὴν λύσιν τῆς ἀναφυομένης διαφορᾶς διὰ τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ. Ἀλλὰ σπανίως ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐπίλυσις τοιαύτης διαφορᾶς διὰ τῆς εἰρηνικῆς ὁδοῦ. Διὰ τοῦτο κατ' ἀνάγκην, ἀφοῦ δὲν ἐπαρκοῦν τὰ εἰρηνικὰ μέσα, καταφεύγουν εἰς τὰ ὅπλα, τὴν βίαν, τὸν ὀλεθριώτατον πόλεμον. Οὕτω λογικῶς σκεπτόμενοι, πειθόμεθα ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καταργηθῇ ὁ πόλεμος.

Τὰς ἀνωτέρω περὶ πολέμου σκέψεις μου προσεπιμαρτυρεῖ καὶ ἡ ἱστορία τῶν λαῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρις ἡμῶν. Πράγματι ὁ μελετῶν τὴν ἱστορίαν σπανιότατα συναντᾷ περίοδον πεντήκοντα ἔτων, καθ' ἣν νὰ μὴ ἔγινε πόλεμος. Μάλιστα συμβαίνει ἐκάστην μακρὰν εἰρηνικὴν περίοδον νὰ ἐπακολουθοῦν τρομακτικώτεροι καὶ μακροχρονιώτεροι πόλεμοι.

Ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν ἐγγυᾶται τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου ;

«Ὁ πόλεμος εἶναι ἀναγκαῖον κακόν».

Δὲν εἶναι δυνατόν, δυστυχῶς νὰ καταργηθῇ ὁ πόλεμος, διότι, ὡς διδάσκει βαθυτέρα μελέτη τῶν παρελθόντων πολέμων, τὰ αἷτια εἶνε βαθύτατα καὶ αἰώνια, ὅπως εἶναι ὁ ὑπερπληθυσμός, αἱ φυλετικαὶ ἀντιπάθειαι, τὰ προγονικὰ μίσση, ἐθνικαὶ βλέψεις, οἰκονομικὰ αἷτια κ. ἄ. Ὅταν τὰ ἐχθρικὰ αὐτὰ ρεύματα συσσωρεύωνται εἰς δύο ἀντιπάλους λαούς, δημιουργεῖται κατάστασις ἀνάλογος πρὸς τὴν κατάστασιν δύο νεφῶν φορτωμένων μὲ ἀντίθετον ἤλεκτροισμόν· γίνεται δηλαδὴ τρομερὰ ἔκρηξις.

Μ' ὅλον ὅτι ὁ πόλεμος δὲν δύναται νὰ καταργηθῇ, διότι διέπεται ὑπὸ ἰσχυροτάτων κοινωνικῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι φαίνονται ἀναπότρεπτοι, ὥς οἱ φυσικοί, δὲν περιπίπτουν εἰς μοιρολατρείαν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καταβάλλουν προσπάθειάς νὰ ἀνταχθοῦν εἰς τοὺς διέποντας αὐτὸν νόμους καὶ νὰ τὸν ἀποφεύγουν.

Ἀνέκαθεν δὲ κατεβλήθησαν προσπάθειαι πρὸς κατάργησιν τοῦ ἀπαισίου πολέμου. Ἰδίως μετ' ἕκαστον πόλεμον οἱ λαοί, νικηταὶ καὶ ἡττημένοι σωφρονιζόμενοι ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου, ἐζήτησαν νὰ εὑρουν τρόπον ἀποσοβήσεως τῶν αἱματηρῶν συρράξεων. Παρ' ὅλας ὅμως τὰς προσπάθειάς δὲν ἐτετεύχθη ἡ ἀποσόβησις τοῦ μεγάλου τούτου κοινωνικοῦ κακοῦ, τοῦ ἐπαράτου πολέμου. Ἡ ἀναζήτησις αὐτῇ, τρόπου καταπαύσεως τοῦ πολέμου, χρονολογουμένη ἀπὸ τοῦ Ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου τῆς ἀρχαϊότητος κατέληξεν εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν. Πρὸς ταύτην ἰδρυθεῖσαν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν φρικαλεοτήτων καὶ ὁμοτήτων τοῦ παγκοσμίου πολέμου, ὅστις ἔσπειρε παντοῦ τὸν θάνατον, ὅλοι οἱ λαοὶ ἐξηντλημένοι ἠθικῶς καὶ ὕλικῶς ἀπέβλεψαν μετ' ἐλπίδος.

Παρ' ὅλην ὅμως τὴν γοητείαν, τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν λαῶν, ἐπαγγελλομένη τὴν εἰρήνευσιν τῶν λαῶν δὲν ἐπραγματοποίησε δυστυχῶς ἀκόμη τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου. Ἀπόδειξις ὅτι δὲν θὰ καταργήσῃ τὸν πόλεμον ἡ Κ. Τ. Ε. εἶναι, ὁ παρὰ τὴν ἰδέαν τοῦ γενικοῦ ἀφοπλισμοῦ ἐξοπλισμὸς ὅλων τῶν ἐθνῶν καὶ αἱ πυρετώδεις πολεμικαὶ παρασκευαί, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τοῦ καθημερινοῦ τύπου.

*Επραγματοποιήθησαν οἱ σκοποὶ τῶν πολέμων ἡμῶν
ἀπὸ τοῦ 1912 ἕως τὸ 1922 ;

Εἶναι ἀληθὲς ὅμως ὅτι μέχρι τοῦδε τοῦλάχιστον ἡ Κ.Τ.Ε. ἐξωμάλυνε πολλὰς μεταξὺ Κρατῶν προστριβάς, ἐπέλυσε ἀναφυεῖσας διαφορὰς καὶ ἀνεχαίτισε πολέμους. Ταῦτα ὅμως δὲν ἐγγυῶνται ὅλοσχερῇ κατάργησιν τοῦ πολέμου. Ἡ δὲ Ἰταλοαιθιοπικὴ σύρραξις δυστυχῶς ἀπέδειξε ὅτι ἡ Κ. Τ. Ε. εἶναι ἀνίσχυρος νὰ καταργήσῃ τὸν ἐπάρατον πόλεμον. Ἀπεκαλύφθη, πρὸς θλίψιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ἀδυναμία τοῦ θεσμοῦ τῆς Κ.Τ.Ε.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὁ πόλεμος, τὸ μέγα τοῦτο κακόν, τὸ φέρον τῆς ἀνθρωπότητος, εἶναι συμφυὲς πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ θὰ ὑφίσταται καὶ θὰ μαστίζει τὴν ἀνθρωπότητα, ἐφ' ὅσον τὰ Ἔθνη δὲν ἀναγνωρίζουν δικαιοσύνην μεταξὺ των,

Τότε μόνον θὰ καταργηθῇ ὀριστικῶς ὁ πόλεμος καὶ θὰ βασιλεύσῃ διαρκὲς εἰρήνη εἰς τὸν κόσμον, ὅταν ἐπικρατήσῃ δικαιοσύνη χριστιανικὴ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην. Ἀλλ' ἡ πολυπόθητος ἐκείνη ἡμέρα δὲν εἶναι προσεχής. Δι' αὐτὸ ἃς ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ *si vis pacem para bellum*, διότι ὑπάρχει καὶ χεῖριστον κακόν, ἡ στυγερά δουλεία.

11. Αἱ ἐκ τῆς μελέτης τῆς Ἱστορίας προερχόμεναι ὠφέλειαι.

Ὁ ἄνθρωπος φύσει ὁρεγόμενος τοῦ εἰδέναι, δὲν ἀρκεῖται μόνον νὰ γνωρίσῃ καὶ κατανοήσῃ ὅσα ὑποκίπτουν εἰς τὰς αἰσθήσεις του δηλ. τὸ παρόν, ἀλλ' ἀνησυχεῖ καὶ διὰ τὸ ἄγνωστον καὶ σκοτεινὸν μέλλον. Οὐχ' ἤτιον ἐπιθυμεῖ διακαῶς νὰ μάθῃ καὶ περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τῶν λαῶν τοῦ παρελθόντος. Ἡ γνῶσις δὲ καὶ ἡ πρόβλεψις τοῦ μέλλοντος, διὰ τὸ ὅποιον δικαίως ἀνησυχεῖ, ἐπιτυγχάνεται κατὰ μέγα μέρος διὰ τῆς μελέτης τῆς Ἱστορίας. Διὰ τοῦτο ἀνέκαθεν οἱ πεπολιτισμένοι λαοὶ τὴν γνῶσιν τῆς Ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τῶν παρωχημένων ἐπο-

Τοῦ πολέμου τὰ ἀποτελέσματα εἶναι ὀλεθριώτατα.

Ποῖα τὰ σημαντικώτερα αἰτία τῶν πολέμων.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία θεωρεῖται καὶ ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

χῶν, εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις, ἐθεώρησαν ὡς σπουδαιοτάτην καὶ ὠφελιμωτάτην. Ἰδιαιτέρως δὲ ἕκαστος λαὸς θεωρεῖ χρησιμωτάτην τὴν γνῶσιν τῆς ἱστορίας τῆς χώρας, ὅπου ἐγεννήθη καὶ τῆς φυλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει. Ἀλλ' ἡ γνῶσις τῆς ἱστορίας εἶναι καὶ καθῆκον ἐπιβεβλημένον εἰς ἔνδειξιν τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς προγόνους, οἱ ὅποιοι ἔθεσαν τὰς βάσεις τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ.

Πράγματι, ὁ μελετῶν τὴν ἱστορίαν μανθάνει, ὅτι ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς διήλθε διαφόρους σταθμοὺς διὰ μέσου τῶν αἰώνων, διὰ τὰ φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται, καὶ νομίζει ὅτι ζῇ καθ' ὅλους τοὺς σταθμοὺς τῆς ἐξελίξεως τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος μέχρι τῶν χρόνων μας. Πληροφορεῖται ἀπὸ τὴν ἱστορίαν περὶ τῆς γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς τέχνης διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ μανθάνει ποῖα στάδια διέτρεξαν αἱ καλὰ τέχνη, διὰ τὰ φθάσουν εἰς τὴν ὑπερτάτην καὶ ἀνυπέρβλητον τελειότητα κατὰ τὸν χροσσοῦν αἰῶνα.

Ἐπειτα παρακολουθεῖ ὁ ἀναγνώστης τῆς ἱστορίας τὴν παρακμὴν τῶν τεχνῶν λόγῳ ποικίλων ἐπιδράσεων, τὴν κατὰπτωσιν, καὶ τέλος βλέπει τὴν ἀναγέννησίν των καὶ ἀνάπτυξιν μέχρι τελείου βαθμοῦ.

Μανθάνει ὡσαύτως τὰ τῆς γενέσεως, τῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων καὶ τὴν ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τούτων βελτίωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις. Πολυτίμους πληροφορίας παρέχει ἡ ἱστορία εἰς τὸν μελετητὴν καὶ περὶ τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν λαῶν διαφόρων ἐποχῶν. Ὀμιλεῖ αὕτη περὶ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τῶν κοινωνιῶν κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς, περὶ τῶν συμφορῶν καὶ ἐπιτυχῶν, περὶ τῶν ἐθνικῶν βλέψεων ἐκάστου τῶν ἐθνῶν, περὶ τῶν πόθων καὶ ἐλπίδων, περὶ τῶν τάσεων καὶ τῶν μεγάλων ἐν γένει πράξεων τῶν προγενεστέρων. Διδάσκει ἐν τέλει ἡ ἱστορία ὅτι λειτουργεῖ ὁ νόμος τῆς ἀκμῆς καὶ παρακμῆς διὰ τὰ ἔθνη καὶ τοὺς λαούς. Οὕτω αἱ Ἀθῆναι π. χ. καὶ ὁ Ἑλληνικὸς Ἀθηναϊκὸς πολιτισμὸς ἤκμασαν καὶ ἥνθησαν, ἀλλὰ παρήκμασαν καὶ κατέπεσαν, ἀφοῦ ἐφώτισαν τὸν σκοτεινὸν ὀρίζοντα τῆς ἀνθρω-

«Ὁλβιος, ὅστις τῆς ἱστορίας ἔσχε μάθησιν».

πότητος, διὰ τὴν ἔλθῃ ἔπειτα ἄλλος λαὸς νὰ κυβερνήσῃ τὸν κόσμον, οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἄλλη πόλις ἢ αἰωνία Ῥώμη, ἢ ὁποῖα μοιραίως καὶ αὐτὴ κατέπεσεν.

Ἄλλ' ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας παρέχει καὶ γνώσεις ὠφελιμωτέρας καὶ διδακτικωτέρας τῶν ἀνωτέρω. Διότι ὁ μελετῶν τὴν ἱστορίαν μαθαίνει τὰς διαφορὰς πολιτειακὰς καὶ κοινωνικὰς διὰ μέσου τῶν αἰώνων μεταβολὰς καὶ τοὺς ἀκαταπαύστους ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους διεξήγον κατὰ καιροὺς οἱ πολλοί, οἱ ἀδύνατοι, ἐναντίον τῶν ὀλίγων πρὸς κτῆσιν τῶν φυσικῶν τῶν δικαιωμάτων ἐν τῷ βίῳ. Τῆς πάλης αὐτῆς τῶν τάξεων εὐρίσκει τὰ ἀληθῆ καὶ δίκαια αἷτια ὁ μελετῶν τὴν ἱστορίαν.

Ὁ γνώστης τῆς ἱστορίας κατανοεῖ τὰ αἷτια καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ποικίλων ἀνὰ τοὺς αἰῶνας ἐπιγναστίσεων καὶ τὴν ψυχολογίαν τῶν λαῶν. Ἡ ἱστορία διὰ τὰ ἄτομα καὶ τοὺς λαοὺς, ἰδίως διὰ τοὺς κυβερνῶντας, εἶναι ὅ,τι ἡ πυξὶς διὰ τοὺς ναυτιλλομένους. Ὅπως οὗτοι μὲ ὁδηγὸν τὴν πυξίδα πλέουν εἰς ἀσφαλῆ λιμένα, οὕτω καὶ ὁ γνώστης τῆς ἱστορίας μαρτυρεῖ τὸ μέλλον περίπου, ἐννοεῖ τὸ παρὸν καὶ βαδίζει, οὕτως εἰπεῖν, ἐπὶ τοῦ ἀσφαλοῦς. Ὁ ἄμοιρος τῆς ἱστορίας ἀντιθέτως ὁμοιάζει ναυτιλλόμενον, στερούμενον πυξίδος καὶ περιπλανώμενον εἰς ὠκεανόν. Ἐν γένει διὰ τὸν ἄμοιρον ἱστορικῆς μορφώσεως τὸ παρὸν εἶναι ἀκατάληπτον καὶ αἰνίγμα, τὸ δὲ μέλλον ἄδηλον καὶ σκοτεινόν. Ἠράγμῃ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν ἀρύεται ὁ μελετητὴς τὴν πεῖραν τοῦ παρελθόντος καὶ διδάσκεται ποῖα τὰ ἀποτελέσματα ὀρισμένων πράξεων εἴτε ἄτομον εἴτε λαὸς ὁλόκληρος εἶναι ὁ ἐκτελὼν αὐτάς. Ἄν παραδεχθῶμεν μάλιστα τὴν γνώμην, «οἱ αἰῶνες ἀντιγράφουσιν ἀλλήλους» εἶναι προφανές, ὅτι ὁ γνώστης τῆς ἱστορίας ἐννοεῖ τὰ σύγχρονα γεγονότα, διότι παραλληλίζων αὐτὰ πρὸς προγενέστερα δύναται ἀσφαλῶς νὰ προῖδῃ τὴν ἐξέλιξιν τῶν.

Πρὸ πάντων ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν μαθαίνει τις περὶ τοῦ σημαντικωτάτου τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, τοῦ φρικτοῦ πολέμου. Διακρίνει ὅτι τὰ αἷτια τῶν αἱματηρῶν συγκρούσεων μεταξὺ τῶν λαῶν εἶναι ποικίλα, ὧν σπουδαιότερα εἶναι ἐθνικαὶ

Ποῖον πολεμικὸν γεγονὸς τῶν ἀγώνων τοῦ 21
σαῶς προξενεῖ μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν;

βλέψεις, ἑδαφικαὶ κατακτήσεις, προγονικὰ μίσῃ, προσωπικοὶ λόγοι ἡγεμόνων, καὶ φυλετικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ διαφοραί. Πείθεται ὁ μελετητὴς τῆς ἱστορίας, ὅτι τὸ δίκαιον εἶναι πάντοτε τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ ὅτι ὁ ἐπάρατος πόλεμος, ὅστις εἶναι πράγματι μέγα κακόν, εἶναι πάντων πατήρ, ὡς διεκήρυξεν ὁ Ἡράκλειτος πρὸ 25 αἰώνων καὶ θὰ ἐξακολουθῇ νὰ μαστίξῃ τὴν ἀνθρωπότητα ἐφόσον δὲν ἐπικρατήσῃ δικαιοσύνη μετὰ τῶν Ἑθνῶν.

Διὰ ταῦτα ἡ ἱστορία ἀποβαίνει ὠφέλιμος καὶ διδακτικὴ, διότι ἐξιστοροῦσα τὰς πράξεις τῶν παρελθόντων χρόνων, ἀνοίγει τρόπον τινὰ τοὺς τάφους καὶ δίδει πνοὴν εἰς τοὺς νεκροὺς καθισταμένη οὕτω ἡ προφῆτις τοῦ μέλλοντος.

Ἐπίσης ὠφελεῖ ἡ ἱστορία, διότι ὁρᾷται ἅπλετον φῶς εἰς διάφορα σύγχρονα γεγονότα καὶ κοινωνικὰ φαινόμενα. Διδάσκει συνεπῶς ποῖα εἶναι τὰ ἀληθινὰ αἷτια τῆς γενέσεως αὐτῶν καὶ ποῖα τὰ βέβαια ἀποτελέσματα. Διὰ πάντα ταῦτα ἀνέκαθεν ὑπῆρξε γενικὴ ὁμοφωνία, ὅτι ἡ γνῶσις τῆς ἱστορίας εἶναι ὠφελιμωτέρα πάσης ἄλλης γνώσεως καὶ καθήκον ἐπομένως παντὸς ἀνθρώπου. Ὁ ἀπὸ σκηνῆς μάλιστα φιλόσοφος τραγικὸς Εὐριπίδης ἐνθουσιασθεὶς ἐκήρυξεν : «ὄλβιος, ὅστις τῆς ἱστορίας ἔσχε μάθησιν».

Ἄλλ' ἂν ἡ γνῶσις τῆς ἱστορίας παντὸς Ἑθνους ἐπιβάλλεται ὥς καθήκον εἰς τοὺς ἀπαρτίζοντας αὐτό, δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας κατ' ἐξοχὴν πρέπει νὰ εἶναι ὑπέρτατον καθήκον ἡ γνῶσις τῆς ἱστορίας τῶν προγόνων μας καὶ τῆς ὑπερόχου φυλῆς μας. Διότι ὁ Ἕλλην αἰσθάνεται συγχρόνως καὶ τὴν χαρὰν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν προξενεῖ ἡ συναίσθησις τῶν μεγάλων πράξεων· συναισθάνεται καὶ ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν, διότι οἱ πρόγονοί του ἐδημιούργησαν πολιτισμὸν ὑπέροχον καὶ τὸν ἀνύψωσαν εἰς βαθμὸν ὑπέρτατον καὶ ἀνυπέρβλητον· διότι μανθάνει ὅτι ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς, διὰ τὸν ὁποῖον καυχᾶται ἡ Εὐρώπη, εἶναι ἀπόρροια τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ ἐν λόγῳ ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶναι εὐεργέτις τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ γνῶσις ἐπίσης τοιοῦτου παρελθόντος γεννᾷ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ἕλληνος τὸν πόθον τῆς ἐπανόδου τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου. Ἀλλὰ καὶ διδάγματα σπουδαῖα καὶ ὠφέλιμα παρέχει ἡ γνῶσις τῆς ἱστορίας τῶν θλιβερῶν ἡμερῶν τοῦ παρελθόντος κατὰ

Ἡ γνῶσις τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑθνους ἡμῶν εἶναι ἱερὸν καθήκον πάντων

τὰς ὁποίας τὸ Ἔθνος μας ὑπέστη τὰς Ἐθνικὰς συμφορὰς καὶ ἔδο-
κίμασε τὰς πικρίας τῆς στυγεραῆς δουλείας. Ἡ γνῶσις αὐτῇ τῶν
ἱστορικῶν περιπετειῶν τοῦ Ἔθνους ἀνοίγει τοὺς ὀφθαλμοὺς μας,
αἱ δυστυχίαι τῶν παλαιότερων χρόνων διδάσκουν τὰς αἰτίας πολλῶν
δαινῶν καὶ τὰ παθήματα γενικῶς γίνονται μαθήματα εἰς ἡμᾶς.

Ὑπὲρ πᾶν λοιπὸν ἄλλο Ἔθνος τὸ Ἑλληνικόν, διὰ τὰ εὐδο-
κιμήσῃ εἰς τὴν νέαν σταδιοδρομίαν του ἀπὸ τῆς παλιγγενεσίας,
πρέπει νὰ διδαχθῇ ἐκ τοῦ παρελθόντος αὐτοῦ, τοῦ τόσον ἐνδό-
ξου καὶ συντελεστικοῦ πρὸς ἠθικὴν διαπαιδαγώγησιν καὶ διάπλα-
σιν παντὸς λαοῦ, διότι ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία εἶναι καὶ ἱστορία τῆς
ἀνθρωπότητος. Σήμερον κατ' ἐξοχήν, ὅτε τόσοι κίνδυνοι ἐλαπει-
λοῦν τὴν πατρίδα μας, ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας δύναται ν' ἀποβῇ
ἠθικὴ δύναμις, νὰ φωτίσῃ τὸ Ἔθνος νὰ τὸ ἐνισχύσῃ καὶ νὰ τὸ
καθοδηγήσῃ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ὑψηλοῦ προορισμοῦ του.

Ὡστε ἡ ἱστορία δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι εἶναι ὁ κοινὸς
σοφὸς διδάσκαλος ὅλων τῶν ἀνθρώπων τῆς οἰκουμένης, χειρα-
γωγὸς καὶ βακτηρία διὰ τοὺς κυβερνῶντας καὶ παιδαγωγὸς ἄρι-
στος διὰ τοὺς λαοὺς. Ὅθεν πρέπει νὰ μελετᾶται καὶ νὰ διδά-
σκεται μὲ ἐπιμέλειαν προσήκουσαν ἡ Ἱστορία καὶ νὰ θεραπεύε-
ται ἡ Κλειώ.

12. Μὴ προτρεχέτω ἡ γλῶσσα τῆς διανοίας.

Ἡ γλῶσσα εἶναι ἐν τῶν θαυμασιωτέρων ὀργάνων, ἐξ ὧσων
ἐν τῇ πανσοφίᾳ του ἔδωκεν ὁ Δημιουργὸς εἰς τὸν ἀνθρώπον.
Ἄνευ τοῦ ὀργάνου τούτου δὲν θὰ ἦτο δυνατόν εἰς ἡμᾶς νὰ με-
ταδίδωμεν εἰς τοὺς ἄλλους τὰ διανοήματά μας καὶ νὰ ἐκφράζω-
μεν τὰ ποικίλα συναισθήματά μας, ἡ δὲ πνευματικὴ ἐν γένει
ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἦτο ὅλως ἀδύνατος.

Ἄλλ' ὁ λογικὸς ἀνθρώπος πρέπει νὰ εἶναι κύριος τῆς γλῶσ-
σης του, διότι καθὼς ἡ γλῶσσα εἶναι τι μέγα καὶ μεγάλη δι' αὐτῆς

«Ἡ γλῶσσα κόκκαλα δὲν ἔχει καὶ κόκκαλα σπάει».

«Ἡ λέγει τι σιγῆς κρεῖττον ἢ σιγὴν ἔχει».

καταρθούνται, οὕτω εἶναι δυνατόν νὰ προέλθουν ἐξ αὐτῆς τῆς ἰδίας καὶ κακὰ μέγιστα. Ἡ δευτέρα αὕτη ἀκριβῶς ἐπιβλαβῆς ἰδιότης τῆς γλώσσης, ἐδημιούργησε παρ' ἀρχαίοις πλῆθος ῥητῶν, ἐν τῶν ὁποίων εἶναι καὶ τὸ προκείμενον.

Ἐλέχθη δὲ τὸ ἀνωτέρω ἀποφθέγμα ὑπὸ τοῦ Λακεδαιμονίου Χείλωνος, ἑνὸς τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Διὰ τοῦ παραινετικοῦ τούτου ἀποφθέγματος ὁ ἀρχαῖος σοφὸς ἀπευθύνεται ἀμέσως μὲν πρὸς τοὺς συγχρόνους του, ἐμμέσως δὲ πρὸς πάντα γενικῶς ἄνθρωπον, πάσης ἐποχῆς, διότι πάντοτε ὑπῆρχον καὶ θὰ ὑπάρχουν καὶ εἰς τὸ μέλλον ἄνθρωποι ἐπιπόλαιοι οἱ ὅποιοι σπεύδουν νὰ ὁμιλήσουν δι' ὅ,τι δήποτε, χωρὶς καὶ νὰ τὸ σκέπτονται. Συνιστᾷ προφανῶς ὁ Χείλων εἰς πάντα γενικῶς ἄνθρωπον, πάσης κοινωνικῆς τάξεως, μορφώσεως καὶ ἡλικίας, ἰδιαιτάτα δὲ εἰς τοὺς νέους τοῦτο : ἄνθρωπε, νὰ μὴ ἐκστομίξης τίποτε, οὐδεμίαν ἀπολύτως λέξιν, πρὶν σκεφθῆς καλὰ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐπιθυμεῖς νὰ ἐκφράσῃς καὶ ἀνακοινώσῃς.

Ὁ Ἕλλην σοφός, ὅπως εἶναι εὐνόητον, εἶπε τὴν παραινέσιν ταύτην πρὸς τοὺς συγχρόνους του, διότι θὰ ὑπῆρχον ἄνθρωποι ἐπιπόλαιοι, οἱ ὅποιοι ἐκφράζοντες γνώμας καὶ σκέψεις ἀπερισκέπτως καὶ ἀπρεπῶς ἐγίνοντο κακῶν πρόξενοι εἰς τοὺς ἑαυτοῦς τῶν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, μεθ' ὧν ἦρχοντο εἰς ἐπικοινωνίαν καὶ συνομιλίαν. Διότι ὁ ἄνθρωπος, ὥς συναγελαστικὸν καὶ κοινωνικὸν ζῷον, ἐρχόμενος καθημερινῶς εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τοὺς ὁμοίους του, ἐπειδὴ ἔχει τίσιν πρὸς ἀνακοίνωσιν τῶν σκέψεών του καὶ ἐξωτερίζευσιν τῶν συναισθημάτων του, εὐρίσκει εὐκαιρίαν ἐν τῇ συναναστροφῇ μετ' αὐτῶν νὰ διατυπώσῃ τὰ διανοήματά του καὶ νὰ ἐκφράξῃ τὰ παντοῦα συναισθημάτά του. Τοῦτο εἶναι ἀνάγκη ἀνθρωπίνη βιοτικὴ καὶ κοινωνικὴ. Καὶ ἐφόσον μὲν ὁμιλῇ τις πρὸς τοὺς ἄλλους μετὰ περισκέψεως καὶ φρονήσεως ἔχει καλῶς· ἐφόσον δηλαδὴ ἀνακοινοῦμεν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θέλομεν ἀφοῦ τὸ σκεφθῶμεν προηγουμένως καλὰ, ἡ ὁμιλία μας εἶναι ἀναντιρρήτως ὠφέλιμος καὶ κερδίζομεν τὴν ἐκ μέρους τῶν ἄλλων ἐκτίμησιν καὶ θεωρούμεθα ὑπ' αὐτῶν δικαίως σόφρονες καὶ νουνεχεῖς, ἀφοῦ βεβαίως οἱ λόγοι θεωροῦνται τῆς

«Τὸ σιγᾶν κρείττον τοῦ λαλεῖν».

ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ κάτοπτρον. Οἱ ἄνθρωποι τῆς κατηγορίας ταύτης διακρίνονται ἐν τῇ κοινωνίᾳ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Ἐχουν ὅμως οὗτοι χαλινὸν εἰς τὴν γλῶσσάν των καὶ τὸς ἡνίας κρατεῖ ἡ διάνοια, ἡ ὁποία προπορεύεται πάντοτε τῇ γλώσσῃ.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν σωφρόνων τούτων ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι χαλινάγωγόν τὴν γλῶσσάν των καὶ τὴν ὑποτάσσουν εἰς τὴν διάνοιαν, τὸν νοῦν, συναντᾷ τις οὐχὶ σπανίως εἰς τὴν καθημερινὴν τοῦ ζῶν τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Χείλωνος, τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ὁμιλοῦν χωρὶς νὰ σκέπτονται, τοὺς ἐπιπολαίους καὶ ἀπερισκέπτους, τοὺς ὁποίους πολλάκις ἡ ἀχαλίνωτος καὶ προτρέχουσα τῆς διανοίας γλῶσσα ἐκθέτει εἰς κινδύνους. Τὸ ἐλάττωμα τοῦτο ἰδίως εἶναι τῶν φλυάρων ἀνθρώπων. Ὡς εἶναι εὐνόητον, τὰ πολλὰ τὰ ὁποῖα λέγουν οἱ φλύαροι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀπορρέουν ἀπὸ νοῦν κρίνοντα, ἀλλὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι λόγια ἀσυνάρτητα, μαρτυροῦντα ἐπιπολαιότητα κρίσεως καὶ κοινφονοίαν. Εἶναι φυσικὸν βεβαίως ὁ φλύαρος ἐν τῇ ἀκατασχέτῳ ὁσῇ τῆς πολυλογίας, νὰ ἐκφέρῃ λόγους ἀκρίτους, μὲ τοὺς ὁποίους εἶναι δυνατόν νὰ προσβάλλῃ τοὺς ἄλλους ἢ νὰ δώσῃ ἀφορμὴν δι' ὑπονοίας ἀνυποστάτους. Καὶ οἱ ἄλλοι ὅμως ἄνθρωποι, ἐκτὸς τῶν φλυάρων, ἔχουν ἀδυναμίαν νὰ ὑποτάσσουν πάντοτε αὐστηρῶς τὴν γλῶσσαν εἰς τὸν νοῦν των. Ὅλοι λέγομεν λέξεις καὶ φράσεις ἀκρίτους, διὰ τὰς ὁποίας μάλιστα αἰσθανόμεθα ἐντροπὴν καὶ ὁμολογοῦμεν τὴν ἐπιπολαιότητά μας μὲ τὰς συνήθεις φράσεις «μοῦ ξέφυγε αὕτη ἡ κουβέντα» ἢ «τὸ εἶπα χωρὶς νὰ τὸ σκεφθῶ», ὅποτε δαγκάνομεν κυριολεκτικῶς τὰ χεῖλη μας. Ὅλοι γενικῶς μορφωμένοι καὶ ἀγράμματοι ἔχομεν τὸ ἐλάττωμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ θεραπεύσῃ ὁ Χείλων μὲ τὴν ἀνωτέρα συμβουλήν.

Πρέπει νὰ προσέχη, πρὸς τούτοις, κανεὶς πολὺ ὅταν ὁμιλῇ, διότι δυνατόν νὰ γίνῃ προδότης, νὰ ὑβρίσῃ, νὰ προσβάλλῃ, νὰ λυπήσῃ τοὺς ὁμοίους του χωρὶς νὰ ἔχῃ οὐδεμίαν κακὴν διάθεσιν. Αἱ ἀφελεῖς καὶ ἀσύνετοι γενικῶς λέξεις εἶναι ἐπιζήμιοι καὶ ἐπιβλαβεῖς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτούς. Βλάπτομεν

*Ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ χρησιμώτερον ὄργανον τοῦ ἀνθρώπου.

ἀσφαλῶς καὶ τοὺς ἑαυτοὺς μας, διότι οἱ φίλοι μας, οἱ γνώριμοι καὶ ἑκεῖνοι ἐν γένει, τοὺς ὁποίους συναναστρεφόμεθα, μᾶς ἀντιπα-
θοῦν καὶ ἀποφεύγουν, λόγῳ τῶν ἀσυνέτων καὶ ἀκρίτων φράσεών
μας, τὰς ὁποίας ἐκστομίζομεν μὲ τόσῃν εὐκολίᾳ.

Πρὶν ἐκστομίσωμεν λέξιν ἢ φράσιν ἢ κάποιαν γνώμην, πρέπει
νὰ ὑπολογίσωμεν τὰς πιθανὰς συνεπείας, τὰς ὁποίας θὰ ἔχῃ.
Καὶ ἂν μὲν κρίνωμεν, ὅτι ἡ λέξις ἢ ἡ γνώμη μας θὰ εἶναι
ἐπιζημία καὶ ἐπιβλαβής, τότε ἄς προτιμήσωμεν τὴν σιγὴν τῆς
λαλιᾶς, διότι πολλάκις τὸ σιγᾶν εἶναι κρεῖττον τοῦ λαλεῖν.
Ἰδίως ὅταν εἴμεθα θυμωμένοι καὶ ὠργισμένοι, ὁπότε σκοτί-
ζεται ὁ νοῦς μας, πρέπει νὰ φανῶμεν σκληρότεροι καὶ στιβαρό-
τεροι ἡνίοχοι τῆς ἀκατασχέτου εἰς φράσεις ἀπρεπεῖς καὶ ὕβρεις
γλώσσης μας, διότι αἱ συνέπειαι δύνανται νὰ εἶναι δολέθριαι.
Τοῦναντίον μία λέξις ἢ ἓνας λόγος φρόνιμος ἔχει ἀποτελέσματα
ἀγαθὰ καὶ ὠφέλιμα καὶ ἐπίδρασιν ἀληθῶς εὐεργετικὴν. Βεβαίως
ἀπόλυτοι κυρίαρχοι τῆς γλώσσης δὲν δυνάμεθα νὰ εἴμεθα, ἀλλ'
ἄς ἔχωμεν πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὴν συμβουλὴν τοῦ Χείλωνος. Ἡ
ἐπιπολαιότης μας εἰς λόγους καὶ ἐκφράσεις ἡμπορεῖ νὰ προξε-
νήσῃ ἀνεπανορθώτους συμφορὰς εἰς τοὺς ἄλλους καὶ γὰρ δημιουρ-
γήσῃ σκάνδαλα οἰκογενειακὰ καὶ κοινωνικὰ. Διὰ τοῦτο ὁ ἄνθρω-
πος πρέπει νὰ εἶναι πολὺ ἐφεκτικὸς εἰς τοὺς λόγους καὶ νὰ μὴ
ἀφίρῃ ἀχαλίνωτον τὴν γλῶσσαν του.

Κάθε λόγος λοιπόν, πρὶν ἐξέλθῃ τοῦ στόματός μας πρέπει
νὰ περναῖ ἀπὸ τὸ κριτήριον, τὸν νοῦν μας, νὰ σταθμίζεται καλὰ
καὶ μετὰ τοῦτα νὰ ἀνακοινοῦται. Ἐκ τῆς καθημερινῆς πείρας
καὶ κοινωνικῆς ζωῆς εἶναι γνωστὰ τὰ κακὰ, τὰ ὁποῖα προέρχον-
ται ἀπὸ ἀσυνέτους καὶ ἀπρεπεῖς ἐκφράσεις. Τὰ λόγια λοιπόν
πρέπει νὰ εἶναι μετρημένα.

Ὁ γνωρίζων νὰ ὁμιλῇ καὶ νὰ γράφῃ χρήσιμα,
εὐεργετῇ τὴν κοινωνίαν καὶ δοξάζεται.

13. Τίς ἡ δύναμις τοῦ ἀγαθοῦ λόγου ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ καὶ δὴ ἐν τῷ Στρατῷ

“Οἱ οἱ ἀνεπτυγμένοι καὶ πεπολιτισμένοι λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος καὶ κατ’ ἐξοχὴν οἱ Ἕλληνες, ὥς καὶ οἱ λαοὶ τῶν νεωτέρων καὶ τῶν καθ’ ἡμᾶς χρόνων, συνησθάνθησαν καὶ ἀνεγνώρισαν τὴν μεγάλην δύναμιν καὶ τὰς ὑπερόχους ἐνεργείας τοῦ λόγου. Διὰ τοῦτο ὑπάρχουν καὶ παραλληλισμοί, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ λόγος παραλληλίζεται καὶ παραβάλλεται πρὸς ἰσχυρὰ φυσικὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ὑποπίπτουν εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀνθρώπου.

“Ενας τοιοῦτος παραλληλισμὸς φέρει τὸν λόγον ἔχοντα τὴν δύναμιν τοῦ ξίφους· ὁ λόγος δηλαδή, κατὰ τὰς ποικιλιτάτας διευθύνσεις δύναται νὰ ἀποβῇ χρήσιμος καὶ ὠφέλιμος, ὅπως καὶ τὸ ξίφος. Ἐν πρώτοις ὁ ἀνθρώπινος λόγος εἶναι τὸ ἄριστον μέσον τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ στενοῦ συνδέσμου διδασκαλίας, παραινέσεως καὶ παρακλεύσεως.

Πολλάκις ἓνας καλὸς λόγος εἰς τὰς κοινωνικὰς μᾶς σχέσεις ἀποκαθιστᾷ τὴν ἐκ παρεξηγήσεως σαλευθεῖσαν ἀρμονίαν· πολλάκις ὁ γλυκὺς καὶ πρᾶος λόγος φρονίμου, ἐντίμου καὶ συνετοῦ ἀνθρώπου ἐνεργεῖ εὐεργετικῶς εἰς τὸ θυμικόν, εἰς τὴν ψυχὴν φίλων εὐρισκομένων ἐν διαστάσει. Ἀλλὰ πόσον ἀληθῶς λυσιτελὴς καὶ ἐπωφελὴς ἀποδεικνύεται ὁ λόγος εἰς τὸν δημόσιον βίον, εἰς τὸ σχολεῖον, τὴν ἐκκλησίαν, τὸ δικαστήριον, τὰς συγκεντρώσεις τοῦ λαοῦ καὶ εἰς τὰ πεδία τῆς τιμῆς! Οἱ διδάσκαλοι καὶ ἐν γένει οἱ ἐντεταλμένοι τὴν παιδείαν καὶ διαπαιδαγώγησιν τῆς νεότητος διὰ τοῦ ἐμψύχου λόγου τῶν σπείρουν τὸν σπόρον τοῦ ἀγαθοῦ εἰς τὰς εὐπλάστους καρδίας τῶν νέων καὶ διαπλάττουν αὐτοὺς ἠθικῶς, ὥστε νὰ καταστοῦν χρήσιμοι εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν πατρίδα.

Διὰ τοῦ λόγου πλουτίζουν τὰς γνώσεις τῶν καὶ εὐρύνουν τοὺς ὁρίζοντας τῆς διανοίας τῶν καὶ τοὺς προωθοῦν εἰς τὴν πρόοδον. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὁ ἱεροκέρυξ διακηρύττει τὰ ὑψηλὰ δόγματα τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ λόγου, κατευθύνει τὰς συνειδήσεις τῶν ἀκροατῶν, παροτρύνει εἰς τὸ ἀγαθὸν καὶ κατευνάζει τὰ πάθη τῶν. Ποῖος δὲν ἐνθουσιάζεται καὶ δὲν συγκινεῖται ὅταν ἀκούῃ

όφεουσιν γλυκύτερον τοῦ μέλιτος τὴν πρὸ τοῦ δικαστηρίου, ἀπὸ τοῦ ἔδωλίου τοῦ κατηγορουμένου, ὑπεράσπισιν τοῦ ἀθώου; Εὐεργετικὸς καὶ κοινωφελὴς εἶναι καὶ ὁ τοῦ δικηγόρου ἔντεχνος λόγος ἀγωνιζομένου ὅπως πείσῃ τὸ δικαστήριον περὶ τῆς ἀθωότητος τοῦ κατηγορουμένου. Ἄλλοτε πάλιν ὁ λόγος μαστίζει τὸ ἔγκλημα καὶ τὸ ἀδίκημα μὲ πλήρη δύναμιν, παρουσιάζει ἐνώπιον τῶν δικαστῶν τὸ μέγεθος τοῦ ἐγκλήματος καὶ ἀπαιτεῖ τὴν σκληρὰν τιμωρίαν ἐπ' ἀγαθῇ τῆς κοινωνίας.

Ἄλλὰ μεγαλοπρεπεστέρα εἶναι ἡ τοῦ λόγου ἐνέργεια κατὰ τὰς συναθροίσεις τοῦ λαοῦ. Ὁ ῥήτωρ δύναται διὰ τοῦ λόγου του νὰ δονήσῃ, νὰ συναρπάσῃ, νὰ ἡλεκτρίσῃ τὸ πολυπληθὲς ἀκροατήριόν του, δύναται νὰ γίνῃ κυρίαρχος τῶν ψυχῶν καὶ νὰ τὰς κατευθύνῃ ὅπου αὐτὸς ἐπιθυμῇ· ὁ μέγας Περικλῆς τῆς ἀρχαιότητος ἤστραπτεν, ἐβρόντα καὶ συνεχύκα διὰ τοῦ λόγου του. Ὁ Δημοσθένης διὰ τῶν λόγων του καθίστατο κυρίαρχος τοῦ βήματος τῆς Πεντέως, ἠχηαλώτιζε τοὺς συμπολίτας του καὶ ἐξύψωνε τὸ πατριωτικόν των συναίσθημα διὰ φλογερῶν πατριωτικῶν λόγων, οἱ ὅποιοι ἀντήχουν ἐκεῖ πλησίον τοῦ ἱεροῦ βράχου τῆς ἀκροπόλεως. Οἱ ἀπόστολοι τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες διὰ τοῦ λόγου των διεφώτισαν τοὺς λαοὺς, τοὺς ἐξήγαγον ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ καθωδήγησαν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Ἰωάννης ὁ ἐπικληθεὶς Χρυσόστομος, διὰ τοῦ λόγου ἐμελεπε ἀπὸ τοῦ αἰθῶνος τὸ ἔαο τῆς Χριστιανικῆς ἀνοίξεως καὶ ἐξέπεμπε τοὺς μύδρους κατὰ τῆς ἀκολασίας τῶν συγχρόνων του.

Ἄλλὰ καταφανεστέρα εἶναι ἡ δύναμις τοῦ λόγου καὶ ἐκδηλωτέρα ἡ ὑψηλὴ σημασία αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἐκεῖ μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου καὶ δόξης καὶ καταισχύνης, ὁ λόγος τοῦ ἡγήτορος μιᾶς ὁμάδος δύναται νὰ τονώσῃ τὸ καταπεπτωκὸς φρόνημα τῆς φιλοπατρίας, νὰ ἐξυψώσῃ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, νὰ ἐνθαρρύνῃ καὶ νὰ ἐπλίσῃ δι' ἡθικῶν δυνάμεων τοὺς στρατιώτας, ὥστε νὰ ὀρμήσουν οὗτοι ἀκάθεκτοι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐπιτελέσουν ἀληθεῖς ἡρωϊσμούς. Περὶ τῆς ἀκατασχέτου δὲ δυνάμεως τοῦ λόγου ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης πειθόμεθα, ἂν ἀναπολήσωμεν εἰς τὴν μνήμην μας τὴν ἀνδραγαθίαν καὶ τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα τῶν γενναίων μαχητῶν τοῦ 21 καὶ 12, οἱ ὅποιοι

ἀπὸ τούτους λόγους τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν συναρπαζόμενοι, ὑποκίν-
δυνοι καὶ περιφρονοῦντες τὸν θάνατον, ὥρμων κατὰ τοῦ ἐχθροῦ
πρὸς διάσωσιν τῆς ἐπαπειλουμένης πατρίδος των, διὰ τῆς
ζωῆς των.

Εἰς ἐκτάκτως δὲ δυσχερεῖς περιστάσεις ἐν καιρῷ πολέμου,
καθ' ἃς λόγῳ τῶν στερήσεων, τῶν κακουχιῶν καὶ ἄλλων πολλα-
πλῶν ἀντιξόων ἐπιδράσεων, οἱ στρατιῶται ἀποθαροῦνται καὶ
εἶναι ἕτοιμοι νὰ ῥίψουν κατὰ γῆς τὰ ὅπλα, ὁ λόγος τοῦ ἀρχηγοῦ
δύναται νὰ τονώσῃ τόσον τὰς χεῖρας, ὥστε νὰ καταστήσῃ αὐτὰς
στιβαρὰς δυναμένας, νὰ κραιπαλῶν τὸ ξίφος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ
καὶ νὰ βάλλουν εὐστόχως κατ' αὐτοῦ. Ἡ κἀθοδος τῶν μυριῶν
καὶ ἡ σωτηρία τῶν Ἑλλήνων, ἣτις θεωρεῖται μέγιστον στρα-
τιωτικὸν γεγονός, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν συνθηκῶν ἐκστρα-
τείας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὀφείλεται οὐχὶ εἰς τὴν στρατηγικὴν με-
γαλοφυΐαν τοῦ Ξενοφῶντος, ἀλλὰ εἰς τὴν θαυματουργικὴν ἰκα-
νότητα τῶν λόγων, τοὺς ὁποίους ὁ Ξενοφῶν ἔλεγε πρὸς αὐτούς.
Διὰ τοῦ λόγου ἔπεισεν ὁ Χρῆστος Καψάλης κατὰ τὴν πτώσιν
τοῦ Μεσολογγίου πολλοὺς τῶν πολιορκημένων, τοὺς ὠδήγησεν
ἐκόντας εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην, ἣν μετέβαλεν εἰς φωτεινὸν με-
τέωρον καὶ παρέδωκεν οὕτω ἑαυτὸν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ εἰς τὴν
ἀθανασίαν καὶ τὴν δόξαν, θυσιασθέντας εἰς τὸν βωμὸν τῆς
ἐλευθερίας.

Ὁ λόγος εἶναι ἐπίσης μέσον, τὸ ὁποῖον πορίζει εἰς ἡμᾶς οὐ μόνον
ἀγαθὰ παντοῖα, ἀλλὰ εἶναι καὶ δύναμις διὰ τῆς ὁποίας εὐχερῶς
ἀποκτᾷ τις ὑψηλὴν δόξαν. Ὅλοι ὅσοι ἔκαμαν χρῆσιν τοῦ λόγου,
εἰς τὴν τελειοτέραν του ἐμφάνισιν, ἐφημίσθησαν καὶ ἐδοξάσθησαν.
Οἱ ἀρχαῖοι ῥήτορες ὀφείλουν τὴν δόξαν των εἰς τὴν δύναμιν τοῦ
λόγου· ὁ Δημοσθένης, ὁ Χρυσόστομος κ. ἄ., ὀφείλουν τὴν φήμην εἰς
τὸν εὐγλωττον λόγον. Οἱ πολιτικοὶ τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν νεωτέ-
ρων χρόνων ἐκέρδισαν καὶ κατέκτησαν ἐν τῇ πολιτείᾳ τὰ ἀνώτατα
ἀξιώματα διὰ τοῦ λόγου. Ποῖος δὲν ἠθέλε πλέξει στέφανον
διὰ τὸν ῥήτορα ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δι' ἐπιδεξιῶν λόγου σκέπει
καὶ φρουρεῖ πᾶν ἀγαθὸν ἢ παροτρύνει τοὺς συμπολίτας του
πρὸς πᾶν εὐγενὲς καὶ καλὸν καὶ υπερασπίζει τὰ δίκαια τοῦ ἀν-
θρώπου; Ποῖος δὲν τιμᾷ τοὺς σεμνοὺς ἄνδρας τοὺς κηρύττον-
τας εἰς τὰς ἐκκλησίας τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀρετὴν; Ὅλοι τι-

μῶμεν τοὺς σεμνοὺς ἄνδρας, οἱ ὅποιοι κηρύττουν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀρετὴν εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ ἀλλαχοῦ καὶ παροτρύνουν τοὺς ἀκροατάς των εἰς εὐποιάν καὶ πράξεις γενναίας.

Ὡστε, ὁ λόγος δημιουργεῖ δόξαν καὶ τιμὴν πρὸς ὠφέλειαν τοῦ δικαίου, πρὸς ἄμυναν καὶ ὑπεράσπισιν τῆς ἀθωότητος, πρὸς κο-
λασμόν τοῦ ἐγκλήματος, πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ αὐτοῦ, τῆς πολιτείας, θρησκείας καὶ πατρίδος.

Ἀφοῦ τοιαύτη εἶναι ἡ δύναμις τοῦ λόγου καὶ τόσας ὠφε-
λείας δύναται νὰ προσπορίσῃ εἰς ἡμᾶς, πρέπει νὰ φροντίζωμεν
νὰ καθιστάμεθα ἱκανοὶ εἰς τὸ νὰ λέγωμεν χρήσιμα, ἰδίως οἱ δι-
δάσκαλοι καὶ οἱ ἀξιωματικοί, εἰς τρόπον ὥστε ἐν καιρῷ πολέμου
οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐπιτύχουν θαυμαστὰ ἀποτελέσματα.

14. Περὶ διχονοίας καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς 7

Ἡ διχόνοια εἶναι μία ἀπὸ τὰς φοβερωτέρας ἐκείνας μάστι-
γας, αἱ ὁποῖαι ἀνέκαθεν μαστίζουν τὰς κοινωνίας τῶν ἀνθρώ-
πων. Εἶναι σάραξ, ὁ ὅποιος ὅταν εἰσδύῃ εἰς μίαν ὁμάδα ἀνθρώ-
πων μικρὰν ἢ μεγάλην, ἐπιφέρει μεγάλας ζημίας, διότι καθὼς ὁ
πραγματικὸς σάραξ, οὕτω καὶ ἡ διχόνοια διαβιβρώσκει καὶ ἀπο-
συνθέτει πᾶσαν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν. Εἶναι θανατηφόρος γά-
γραινα, ἡ ὁποία ἐπιφέρει τὴν σῆψιν καὶ τέλος τὴν ἐξόντωσιν καὶ
τὸν ὀλεθρον εἰς πᾶσαν ἀνθρώπων κοινωνίαν, εἴτε οἰκογένεια
εἶναι αὕτη, εἴτε σύλλογος καὶ οἰαδήποτε ὁμάς, εἴτε στρατός, εἴτε
ἔθνος ὁλόκληρον.

Φαίνεται δέ, ὅτι ἀφ' ἧς οἱ ἄνθρωποι ἐσχημάτισαν κοινω-
νίας, ἐνεφανίσθη ἐν μέσῳ αὐτῶν ἡ εἰδεχθῆς καὶ ἀπαισία μορφή
τῆς διχονοίας, ἥτις διήνοιγε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ διανοίγῃ πληγὰς
βαθείας εἰς πᾶσαν κοινωνίαν καὶ πολιτείαν. Εἶναι μάλιστα αἱ
συμφοραί, τὰς ὁποίας ἐπιφέρει, οὔτε ὀλίγαι, οὔτε ἐλαφροί, ἀλλὰ

Διὰ τῆς ὁμονοίας καὶ αἱ μικραὶ δυνάμεις αὐξάνουν·
διὰ δὲ τῆς διχονοίας καὶ αἱ μέγισται φθείρονται.

μυρίαι, βαρεῖται καὶ ἀνυπολόγιστοι. Εἰς τὰ ὀλεθριώτατα ἀκοι-
βῶς τῆς διχονοίας ἀποτελέσματα, διὰ πᾶσαν κοινωνίαν ἀνθρω-
πίνην, ἀποβλέψαντες οἱ εὐφράνταστοι ποιηταὶ καὶ λογογράφοι,
τὴν ἐπροσωποποίησαν καὶ τὴν ἐφαντάσθησαν ὡς ἓνα κακίστον
δαίμονα, θεὸν τοῦ ὀλέθρου, ἡ ὁποία ἐνσπείρει πανταχοῦ τὸν θά-
νατον.

Ὁ μέγας τῆς Ρώμης ποιητὴς Βιργίλιος, εἰς τὸ ἀθάνατον
ποίημά του τὴν Αἰνείαδα, προσωποποιῶν τὴν Διχόνοιαν τὴν
φαντάζεται, ὡς μίαν γυναῖκα μανιώδη ἔχουσαν κόμην ἐξ ὄφρων
καὶ φέρουσαν διάδημα εἰς τὴν κεφαλὴν ἀπὸ ταινίας αἵμοστα-
γεῖς. Ὁ ποιητὴς Πετρῶναξ φαντάζεται, ὅτι ἡ διχόνοια ἔχει τὴν
κεφαλὴν καταχθόνιον, ἐκ τοῦ στόματος τῆς ὁποίας ρέει αἷμα,
τὴν γλῶσσαν αἵμοσταγῇ, τὸ σῶμα περιτυλιγμένον μὲ ράκη, ὅτι
κρατεῖ εἰς χεῖρας λαμπάδας ἐκπέμπουσας αἵμοχρόους λάμπεις καὶ
ὅτι κατοικεῖ εἰς τὰ Τάρταρα. Ἄλλοι ποιηταὶ Ἕλληνες λέγουν
ὅτι ἡ εἰδεχθὴς αὐτὴ διχόνοια ἔροειπε ἐν τῷ μέσῳ τῶν θεῶν τὸ
γνωστὸν μῆλον τῆς Ἑριδος μὲ τὴν ἐπιγραφὴν, «τοῦτο δωρεῖται
τῇ καλλίστῃ θεᾷ», ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἡ ἐκρηκτικὴ φο-
βερᾶς μεταξὺ τῶν θεῶν Ἑριδος.¹

Ὁ Ἑθνικός μας ποιητὴς Σολωμός, ἐν τῷ Ἑθνικῷ ὕμνῳ,
ὀνομάζει τὴν διχόνοιαν δολερὰν· «ἡ διχόνοια ποὺ βαστάει ἢ ἓνα
σκῆπτρον ἢ δολερὴ ἢ καθενὸς χαμογελαίει ἢ πᾶντο λέγοντας καὶ σύ».

Ἡ δὲ ζωγραφικὴ ἐξεικόνιζε τὴν διχόνοιαν εἰς τοιχογραφίας
μαχῶν παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου, τοῦ Ἀρεως,
ἐκφράζουσαν δῖψαν αἵματος.

Τῆς διχονοίας ταύτης, τὴν ὁποίαν οὕτως ἐφαντάσθησαν ποι-
ηταὶ καὶ λογογράφοι, ἡ πεῖρα καὶ ἡ ἱστορία διδάσκουν, ὅτι τό-
σον ἰσχυρὸν εἶναι τὸ πάθος, ὥστε ὅταν προσβάλλεται ὑπ' αὐτῆς
ὁ ἄνθρωπος ἢ ὁμὰς ἀνθρώπων ὁλόκληρος, δὲν δειλιά πρὸ οἵας-
δήποτε ἀδικίας καὶ ἐγκληματικῆς πράξεως. Τοῦναντίον μάλιστα
αἰσθάνεται τις θάρος καὶ σθένος ψυχικόν, ὅχι μόνον νὰ σφα-
γιασῇ πᾶσαν δικαιοσύνην, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πτωμάτων ἀκόμη ἀδελ-
φικῶν νὰ πατήσῃ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ὀρέξεών του.

1) Ἴδε «Γάμοι Θετίδος καὶ Πηλέως», ἐν τῇ ἐφ. «Ἑθνικός Κήρυξ Ἀμε-
ρικῆς» 30—9—1934 ὑπὸ Παν. Χατζῆ.

Αυστοχῶς τὸ ψυχικὸν τοῦτο νόσημα τῆς ἐπαράτου διχονοίας ἐπισκοτίζει τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου τόσον, ὥστε νὰ χάνη οὗτος πᾶν ἕγνος ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ψυχικῶν δυνάμεων καὶ ἀρετῶν του, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν βεβαίως τὰ κυριώτερα γνωρίσματα τοῦ πεπολιτισμένου καὶ ἐξηυγενισμένου ἀνθρώπου. Ἡ τόσον ὀλεθρία αὐτὴ ψυχικὴ νόσος, ἡ διχόνοια, ἔχει καὶ τὴν κακὴν ἰδιότητα ὅτι μεταδίδεται εὐχερέστερα εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους πάσης ἡλικίας καὶ μορφώσεως. Προσθέτως, ἂν ἅπαξ εἰσδύσῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς προσβάλλῃ, δυσκολώτατα πλέον ἐκρίζουται. Οἶανδῆποτε δὲ κοινωνίαν ἀνθρώπων, οἷασδήποτε φυλῆς καὶ ἐθνότητος καὶ ἂν προσέβαλεν ἡ διχόνοια, ἔσχε πάντοτε συνεπειὰς ὀλεθρίας. Περὶ τοῦτου μῦς πείθει ἔστω καὶ βραχεῖα ἐπισκόπησις τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν.

Ἄλλ' ἐμφανέστερα καὶ πολυπληθέστερα παραδείγματα τῶν ὀλεθρίων τῆς διχονοίας ἀποτελεσμάτων, ἔχει νὰ δείξῃ ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, διότι ἡ διχόνοια εἶναι ἐν τῶν σημαντικωτέρων καὶ κυριωτέρων ἐλαττωμάτων καὶ γνωρισμάτων, μὲ τὰ ὁποῖα ἐξαρακτηρίσθη ἀνέκαθεν ἡ ἑλληνικὴ φυλή.

Τὸ μέγα τοῦτο ψυχικὸν νόσημα, τὸ ὁποῖον πολλάκις διέκωλυσε τὴν σφριγῶσαν ὁρμὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ ἐξοριψεν εἰς ἀφάνειαν τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, ἀποτελοῦν κηλὶδα ἐν μέσῳ τῶν ἀπαραιμύλων ἑλληνικῶν ἀρετῶν, τὸ ἀναντιῶμεν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀπὸ τῆς μυθικῆς ἐποχῆς μέχρι καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Διότι ἀνεχῶς παρὰ τὰς ἄλλας ζηλευτάς ὑπερόχους ἀρετάς, μὲ τὰς ὁποίας κοσμεῖται ἡ Ἑλληνικὴ φυλή, ἔχει αὕτη καὶ τὸ μοιραῖον ἐλάττωμα τῆς ψυχῆς, τὴν διχόνοιαν, τὸν φθόνον, ὅπως ὁρθότατα τὴν ἐξαρακτήρισεν ὁ ἐνθουσιωδέστερος πατριώτης ρήτωρ Δημοσθένης ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Πνυκός.

Πράγματι, ἂν ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν θὰ πεισθῶμεν, ὅτι ἡ διχόνοια, ὁ φθόνος, εἰς πλείστας περιστάσεις καὶ ἐν μέσῳ ἀκόμη θοιράμβων ἐπήδησεν εἰς τὸ μέσον, προσέβαλεν ἄρχοντας

Ποῖα δεινὰ προσέκυψαν κατὰ καιροὺς εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος
ἐκ τῆς διχονοίας.

καὶ ἀρχομένους καὶ ἐπέφερε δεινοτάτας Ἑθνικὰς συμφοράς. Ὁ δὲ βαθυστόχαστος ποιητής, ἀρχόμενος τῆς Ἰλιάδος ψάλλει τὴν μῆνιν τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων Ἀγαμέμνωνος καὶ τοῦ κραταιοῦ στρατηγοῦ Ἀχιλλέως, ὅστις στασιάζει διὰ τὰ ἐκτοπίσῃ ἐκ τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς τὸν Βασιλέα. Διότι τοῦτο ἦτο ἡ πραγματικὴ αἰτία, ἡ οὐσία τῆς ἀναφύσεως μεταξὺ τῶν ἔριδος καὶ οὐχὶ ἡ Βρισηΐς. Καὶ ἡ ἔρις ἐκείνη τῶν ἀριστέων τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου ἔφερε νικητὰς τοὺς Τρῶας μέχρι τῶν πλοίων, αἱ φλόγες τῶν ὁποίων μόνον κατέπαιψαν τὴν ἔριδα αὐτὴν καὶ ὠδήγησαν αὐτοὺς εἰς ὁμοφροσύνην, συμφιλίωσιν καὶ τὴν νίκην. Ἡ διχόνοια καὶ ὁ φθόνος τῆς Σπάρτης πρὸς τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος, ἣς ἔβλεπε ὀλονέν ἀῤῥανομένην τὴν δύναμιν ἡ πατρίς τοῦ Λεωνίδου, ὠδήγησε τὰς δύο ἡγεμονίδας πόλεις εἰς τὸν τριακονταετῆ ἔξοντωτικὸν πόλεμον, ὅστις συνέτριψε τὸν ὑπέροχον ἀθηναϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ἐξησθένισε ἀμφοτέρως τόσον, ὥστε νὰ ἐπακολουθήσῃ εὐκόλος ἡ ὑποδούλωσις τῶν εἰς τὸν Φίλιππον.

Ἐπεὶτα ἡ ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος, βραδύτερον, εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς διχονοίας καὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων μεταξὺ τῶν Συμπολιτειῶν Ἀχαϊκῆς καὶ Αἰτωλικῆς; Κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἐπίσης τοῦ 21 ἀγῶνα, ἡ αὐτὴ μάστιξ, ἡ προγονικὴ κατάρα τῆς φυλῆς μας, ἡ διχόνοια, παρ' ὀλίγον νὰ ὠδηγήσῃ εἰς τὸν τάφον τὴν Ἑθνικὴν ἐκείνην Ἐπανάστασιν. Ἡ μεταξὺ Ὀδυσσεὺς καὶ Κολοκοτρώνη ἐκραγεῖσα ἔρις ὀλίγον ἔλειψε νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν κατὰπνιξιν τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ καὶ τοῦ Ἰμβραήμ. Δι' αὐτὸ ὁ Ἑθνικός μας ποιητὴς Σολωμός, ὅτε συνέθετε τὸν Ὕμνον ἐπάνω εἰς μίαν ράχιν τῆς Ζακύνθου, τῷ 1823, ἐπὶ τὴν μακρυνὴν βοήν τῶν πυροβόλων τοῦ Μεσολογγίου, ἔπειτα ἀπὸ μερικὰς στροφὰς διὰ τῶν ὁποίων ὑμνεῖ τὸν ἡρωϊσμὸν καὶ τὴν αὐτοθυσίαν τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων μὲ ὑπερφηάνειαν καὶ συγκίνησιν Ἑθνικὴν, ἐνθυμούμενος τὰς ἔριδας τῶν ὀπλαρχηγῶν, μεταπίπτει εἰς θλίψιν, διότι διαισθάνεται, ὅτι ἡ θεία ἐλευθερία, ἡ ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά, κινδυνεύει νὰ σφραγιασθῇ καὶ θρηνεῖ ὁ ποιητὴς διὰ τὴν

«διχόνοιαν ποὺ διωγμένη ἀπ' τ' ἀστέρια ἐκατέβηκε σὲ μᾶς» καὶ συμβουλεύει εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς ὁμόνοιαν καὶ συμφιλίωσιν ἂν θέλουν νὰ ἐλευθερωθοῦν καὶ δοξασθοῦν «Ἡ διχόνοια κατατρέχει—τὴν Ἑλλάδα· ἂν νικηθῇ,—μὰ τὸν κόσμον ποὺ μᾶς ἔχει,—τ' ὄνομά σας ξαναζῇ.

Εἰς τὴν ἰδίαν φθοροποιὸν πληγὴν ¹⁾ καὶ ἐπάρατον νόσον ὀφείλεται ἡ κατάρρευσις τοῦ ΜΑ μετώπου καὶ ἡ μεγάλη Ἑθνικὴ μας συμφορά. Οἱ ζητοῦντες νὰ ἀνεύρουν τὰ αἷτια τῆς Μικρασιατικῆς πανωλεθρίας εἰς σφάλματα στρατιωτικὰ ἢ πολιτικὰ πλανῶνται. Ἡ πραγματικὴ αἰτία τῆς πρωτοφανοῦς ἐκείνης πανωλεθρίας εἶναι ἡ διχόνοια, ὁ φθόνος, ὅστις τυφλώσας ἀρχόντας καὶ ἀρχομένους τοὺς παρέσυρε μέχρι σημείου, ὥστε νὰ προδώσουν καὶ τὰ ἱερώτερα ἰδανικὰ ὑπὲρ τῶν ὁποίων αὐτοὶ ἠγωνίσθησαν καὶ ἐδεινοπάθησαν.

Μήπως σήμερον ἡ προγονικὴ αὐτὴ κατάρρα, τὸ μοιραῖον ἐλαίτωμα τῆς φυλῆς μας δὲν ἐπιφέρει τόσον δεινὰς συμφοράς; Κατὰ ταῦτα ἡ διχόνοια ἀνέκαθεν φθείρει καὶ ἐξοντώνει τὰς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων καὶ δὴ τοὺς Ἕλληνας.

Ἄλλ' ἀφοῦ τοιαύτας καὶ τοσαύτας συμφοράς συνεπάγεται

¹⁾ Καὶ τὴ Διχόνοια σὰ μιὰν Ἑρινύα, ὅπου φέρνει τὴ σύχυση στὰ φρένα ἀνάμεσα ἀπ' τοὺς Ἕλληνας ὁλόκληρη ὁφαίνεται καὶ κλαίτε ἀπελπισμένα;

Τὴν ἀκολουθοῦν, πιὸ πίσω τῆς πε-
[τῶντας
μὲ γαμπὰ νύχια κάποια στριγγλο-
[πούλια

ἐνῶ τὰ νέφη ὑψώνονται ὁλοένα
καὶ κρύβουν τῶν ὀνείρων μας τὴν
[πούλια

Εἶν' οἱ ἔριδες μὲ τὰ φειδίδια μάτια
κ' εἶν' οἱ φαρμακερὲς φιλονεικίες,
ποὺ στῶν Ἑλλήνων τὶς καρδιὲς
]ξέχυνον

θυμοὺς καὶ πάθη, μίση καὶ κακίες
Καὶ τὴν πηγὴ μολεύουν τῆς ψυ-
[χῆς τους
καὶ ξάφνου ὁ στοχασμὸς τους
θολώνεται καὶ γίνεται ἓνας βούρ-
[κος

κι' ἀργοκυλάει καὶ τρέχει ὁλόγυ-
[ρά τους

Καὶ κίτρινοι, κακόχυμοι ὅσα νάνοι
οἱ χθεσινοὶ γιγάντιοι.
ἐπάνω σου φυσᾶνε, ὦ Ρωμιοσύνη,
ὁλόκληρη τὴν κόλασι τοῦ Δάντη.

«ΛΙΜΑΝΙΑ ΚΑΙ ΣΤΑΘΜΟΙ»

(Μικρασιατικὴ Ραψωδία)

Σ. Σελίτη

ἡ διχόνοια, φρόνιμον καὶ ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἐκριζώσωμεν αὐτὴν ἀπὸ τὰς ψυχὰς μας καὶ ἀντ' αὐτῆς ν' ἀναπτύξωμεν πνεῦμα κοινωνικῆς καὶ Ἑθνικῆς ἀλληλεγγύης θεομὸν καὶ ἀκλόνητον, διὰ νὰ καταστήσωμεν τὴν πατρίδα μας ἰσχυρὸν καὶ σεβαστὴν καὶ νὰ εὐημερήσωμεν μετ' αὐτῆς. Ὅταν πρὸ πάντων ἡ Πατρίς εὐρίσκεται ἐν κινδύνῳ ὅλοι οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ ἐνούμεθα ἐν ὀνόματι αὐτῆς καὶ νὰ ὀρίπτομεν εἰς λήθην τὰς μεταξὺ ἡμῶν ὑφισταμένας διαφοράς, ὡς τὸ ἐλλατῆριον δὲν εἶναι πολλάκις σύμφωνον πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς. Νὰ δίδωμεν τὰς χεῖρας πρὸς ἀλλήλους καὶ ὅλοι ὁμοῦ ὡς ἀδελφοὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μητροῦς, εἰς ἓν μόνον ἀποβλέποντες, εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῶν Ἑθνικῶν μας βλέψεων καὶ δικαίων, νὰ ἐνούμεθα καὶ νὰ χωροῦμεν πρὸς τὰ πεπρωμένα τῆς Ἑλλήν. φυλῆς.

15 Ἡ πειθαρχία εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν οἰκογένειαν, τὴν πολιτείαν καὶ δὴ τὸν στρατὸν

Πᾶς ὀρθῶς σκεπτόμενος ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν πείραν καὶ τῆς ἱστορίας τὰ διδάγματα, ἀντιλαμβάνεται εὐχερῶς ὅτι ἡ πειθαρχία εἶναι πρωτίστη ἀνάγκη διὰ τὸ στράτευμα, ἵνα δυνηθῇ τοῦτο νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν ὑψηλὸν προορισμὸν του, καὶ ὅρος ἀπαραίτητος διὰ τὴν προκοπὴν καὶ πρόοδον τῆς οἰκογενείας, τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῆς πολιτείας καὶ γενικῶς διὰ τὴν εὐημερίαν τῆς κοινωνίας.

Πράγματι ἂν θελήσωμεν νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν προκοπὴν, τὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐτυχίαν μιᾶς οἰκογενείας, θὰ πεισθῶμεν, ὅτι αὕτη ἔν τινι μέτρῳ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν αὐτῇ πειθαρχίαν, εἰς τὴν ὑπακοὴν δηλογοῦν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας εἰς τὸν πατέρα, τὸν φυσικὸν ἀρχηγόν της καὶ τῶν νεωτέρων ἀδελφῶν εἰς τοὺς πρεσβυτέρους. Ἡ δυστυχία τοῦναντίον, ἡ ἀθλιότης καὶ διάλυσις, οὕτως εἰπεῖν, τῆς οἰκογενείας εἶναι πολλάκις ἀποτέλεσμα ἐλλείψεως οἰκογενειακῆς πειθαρχίας. Ἐκ τῆς καθημερινῆς πείρας ἔχομεν παραδείγματα οἰκογενειῶν, αἱ ὁποῖαι διάγουν ἐν εὐδαιμονίᾳ καὶ κατέχουν θέσιν ἐπίσημον ἐν τῇ κοινωνίᾳ, διότι σὺν τοῖς ἄλλοις βασιλεύει εἰς αὐτὰς ἡ τάξις, ἡ ἱε-

φορχία καὶ ἡ αὐτοπροαίρετος πειθαρχία καὶ εὐπείθεια ὅλων εἰς τὸν πατέρα. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς πειθαρχημένας, σεμνάς καὶ ζηλευτάς οἰκογενείας, συναντᾷ τις ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἄλλας, αἱ ὁποῖαι διατελοῦν ἐν ἡθικῇ ἀταξίᾳ καὶ ἀθλιότητι καὶ διαλύσει καὶ βαίνουν πρὸς καταστροφὴν τελειωτικὴν, διότι εἰς αὐτὰς βυσιλεύει ἡ ἀπείθεια καὶ ἡ ἀναιδὴς ἀνυπακοὴ τῶν νύων πρὸς τὸν πατέρα.

Πιστεύοντες μάλιστα οἱ Ῥωμαῖοι νομοθέται, ὅτι ἡ ἀπείθεια ἄγει εἰς καταστροφὴν τὴν οἰκογένειαν, ἐνῷ ἡ πειθαρχία φέρει εὐδαιμονίαν εἰς αὐτήν, περιέβαλλον τὸν *patrem familias* μὲ ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων ἐν περιπτώσει ἀνυπακοῆς.

Βεβαίως διὰ τὰ λειτουργήσῃ ἡ πολυσύνθετος κρατικὴ μηχανὴ κανονικῶς καὶ ἀπροσκόπτως πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ποικίλων σκοπῶν τῆς, πρέπει νὰ διέπεται ἀπὸ πνεῦμα πειθαρχίας. Οἱ δημόσιοι δηλ. ὑπάλληλοι πρέπει νὰ ἔχουν τὴν συναίσθησιν τῆς ὑπακοῆς παντὸς κατωτέρου πρὸς πάντα ἀνώτερον καὶ νὰ ἐκτελοῦν προθύμως τὰς εἰς αὐτοὺς διδομένας ἐντολάς. Ὅταν ἕκαστος ὑπάλληλος, ἀντιλαμβανόμενος ὡς ἱερὰν ὑποχρέωσιν τὴν ὑπακοὴν εἰς τοὺς προϋσταμένους του, ἐκτελῇ προθύμως καὶ εὐσυνειδήτως τὰς νομίμους διαταγὰς τῶν προϋσταμένων του, τότε ἡ λειτουργία τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν εἶναι ἁρμονικὴ καὶ ἀποβαίνει ὠφελιμοτάτη εἰς τὴν κοινωνίαν.

Τοῦναντίον ὅταν λείπῃ ἡ ὑπαλληλικὴ πειθαρχία, αἱ δημόσιαι ὑπηρεσίαι εἶναι ἀδύνατον νὰ λειτουργοῦν ἁρμονικῶς καὶ ὀρθοῶς καὶ καθίστανται τελείως ἀνίσχυροι καὶ ἀνίκανοι νὰ ἐξυπηρετοῦν τὰς μεγάλας καὶ ποικίλας κοινωνικὰς ἀνάγκας. Γενικῶς ἡ ἔλλειψις τῆς πειθαρχίας ἀπὸ τῆς κρατικῆς μηχανῆς συνεπάγεται παραλυσίαν καὶ δεινὴν κοινωνικὴν ἀναρχίαν· ἐνῷ ἡ ὑπαρξίς τῆς πειθαρχίας ἔχει ἀγαθὰ καὶ κοινωφελῆ ἀποτελέσματα. Διὰ ταῦτα, ἀναγνωρίζουσα ἡ πολιτεία τὴν ὠφελιμότητα τῆς πειθαρχίας καὶ τὰς ὀλεθρίας συνεπειὰς τῆς ἐλλείψεως αὐτῆς, ἐπιβάλλει ποινὰς εἰς τοὺς μὴ εὐπειθεῖς ὑπαλλήλους.

Ἄν δὲ ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν Ἑθνικὴν μας ἱστορίαν, εὐχερῶς θὰ πεισθῶμεν, ὅτι καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ τὴν Βυζαντινὴν καὶ τὴν νεωτέραν, ἡ πειθαρχία ὑπῆρξε πάντοτε αἰ-

τία εὐδαιμονίας καὶ ἰσχύος, ἡ δὲ ἀπειθαρχία προξενος τῆς κακοδαιμονίας καὶ τῆς εἰς τοὺς ξένους ὑποδουλώσεως τῆς φυλῆς μας. Ἐκ τῶν σημερινῶν δὲ κραταιῶν καὶ εὐημερούντων κρατῶν, ἀσφαλῶς ἡ Ἀγγλία ὀφείλει τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν εὐημερίαν εἰς γενικώτερον φιλόνομον καὶ πειθαρχικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον διαπνέει τοὺς Ἀγγλοὺς ὡς πολίτας, ὡς ὑπαλλήλους καὶ στρατιώτας. Πανθομολογεῖται ἐπίσης ὅτι ἡ ἐνότης καὶ ἰσχύς τῆς Γερμανίας ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἐν πάσῃ ἐκδηλώσει κρατοῦσαν πειθαρχίαν.

Ἡ ἀναμφισβήτητος εὐεργετικὴ διὰ τὴν οἰκογένειαν, πᾶσαν ὁμαδικὴν ἐνέργειαν, τὴν πολιτείαν καὶ τὴν κοινωνίαν καθόλου, πειθαρχία, εἶναι ἀνάγκη πρωτίστη καὶ ἀπόλυτος διὰ τὸν στρατόν, διότι ὁ στρατὸς ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του, ἀφ' ἐνὸς μὲν εἶναι ὁργανισμὸς εὐπαθής, ἐπειδὴ σύγκεται ἐξ ἀνθρώπων πάσης κοινωνικῆς τάξεως καὶ μορφώσεως καὶ ἀντιλήψεων καὶ ἀρχῶν διαφροωτάτων, ἀφ' ἑτέρου δέ, διότι ὁ τελικὸς σκοπὸς του εἶναι μέγιστος καὶ ἡ ἀποστολή του ἑξαιρέτως δύσκολος. Ἡ ὑπεράσπισις τῆς πατρίδος κατὰ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, ἀπειλούντων τὴν κατάλυσιν τῆς θρησκείας, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τὴν ὑποδουλώσιν γενικῶς τοῦ ἔθνους, εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ στρατοῦ.

Ἀλλὰ διὰ νὰ δύναται νὰ ἐκπληροῦ τὸν ὄντως ὑψηλὸν προορισμὸν του ὁ στρατός, πρέπει νὰ εἶναι ἠνωμένοι ὅλοι αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις εἰς μίαν, συμπαγῇ καὶ ἀδιάσπαστον μὲ μίαν θέλησιν, τὴν θέλησιν τοῦ ἀρχηγοῦ. Ὁ συνεκτικὸς αὐτὸς κρίκος, δι' οὗ ἐπιτυγχάνεται ἡ συνοχὴ ὅλων τῶν δυνάμεων εἶναι ἡ σιδηρᾷ πειθαρχία. Εἶναι δὲ ἀναγκαία ἡ στρατιωτικὴ πειθαρχία τόσον ἐν εἰρήνῃ ὥσον καὶ ἐν πολέμῳ. Κατὰ τὴν εἰρηνικὴν μὲν περίοδον εἶναι ἀπαραίτητος, διὰ νὰ καταστῇ ὑποχείριος ὁ στρατιώτης καὶ διαπλασθῇ, ὅπως πρέπει, ἵνα ἀποβῇ γενναῖος καὶ ἄξιος μαχητής. Ἐν καιρῷ δὲ πολέμου ἡ πειθαρχία ἀποβαίνει σιδηρᾷ ἀνάγκῃ, διότι δι' αὐτῆς μόνον, μυριάδες θελήσεων, δύνανται νὰ ἐνεργήσουν καὶ δράσουν ὡς εἰς ἄνθρωπος πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ σκοποῦ των, τῆς νίκης.

Κατὰ τὴν διάρκειαν μάλιστα τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι καταφανεστέρα ἡ ἀνάγκη τῆς πειθαρχίας, διότι πολλαπλαῖ

ἐπιδράσεις, στερήσεις, κακονυχίαι καὶ ἄλλα, ἐξεγείρουν εἰς τὸν πολεμιστὴν τὸ αἶσθημα τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ τοῦ ἐγωισμοῦ. Αὐταὶ ἀκριβῶς αἱ δυσχέρειαι καὶ ἰσχυραὶ ἐπιδράσεις ἀντιμετωπίζονται μόνον δι' αὐστηροῦς πειθαρχίας.

Ἡ πειθαρχία βεβαίως, ὑποτάσσουσα πάντας εἰς τὸ θέλημα τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ, ἔχει τὸ καλὸν ἀποτέλεσμα ὅτι συγκεντρώνει ὅλας τὰς θελήσεις καὶ ὅλα τὰ μέλη τοῦ στρατοῦ εἰς μίαν δύναμιν ἰσχυροτάτην. Διότι ὅταν ὅλοι θέλουν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θέλει ὁ διοικητής, τότε πράγματι ὅλοι γίνονται ἐν σῶμα καὶ μία ψυχὴ ἰσχυροτάτη—ἐπιτυγχάνεται ἡ ἠθικὴ ἐνότης—ἐνῶ ὅταν ὅλοι ὁμοῦ δὲν ὑπακούουν εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ διοικητοῦ, ὁ στρατὸς αὐτὸς δὲν ἔχει πλέον δύναμιν. Ὅταν ἐλλείπη ἡ πειθαρχία ἐκ τοῦ στρατοῦ εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἡ μεγαλοφυΐα καὶ ἡ γενναιότης τοῦ διοικητοῦ αὐτοῦ, διότι τὰ προσόντα ταῦτα εἶναι εἰς καλὸς καὶ θαρραλέος ὁδηγός. Ἐνῶ ἡ δύναμις τῆς πειθαρχίας εἶναι ἡ ἐκτελοῦσα τὰ πολεμικὰ ἔργα του, εἶναι ἡ ἐνωτικὴ δύναμις ὅλων τῶν μελῶν τοῦ στρατοῦ εἰς ἐν σῶμα καὶ μίαν ψυχὴν ἄνευ τῆς πειθαρχίας ὁ σκοπὸς τοῦ πολέμου εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτευχθῇ.

Πράγματι, ἂν ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν πολέμων τῆς Ρώμης, θὰ διαπιστώσωμεν ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ὕπατοι καὶ δικτάτορες, οἱ ὁποῖοι ἀνεδείχθησαν μεγάλοι ὀργανῶται στρατῶν, ὠδήγουν τὰς Ρωμαϊκὰς λεγεῶνας ἀπὸ νίκης εἰς νίκην καὶ θριάμβου εἰς θρίαμβον, διότι εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν στρατόπεδον ἐπεκράτει σιδηρὰ πειθαρχία. Ὁ ἀρχιστράτηγος εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν στρατιωτῶν. Ὁ Μοντεσκιὲ μάλιστα, τὸ μεγαλεῖον τῆς αἰωνίας πόλεως ἀποδίδει εἰς πολλὰ αἷτια, ἐν οἷς τάσσει καὶ τὴν πειθαρχίαν τοῦ Ρωμαϊκοῦ λαοῦ. Τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐπίσης τὰ ἥρωικὰ κατορθώματα κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, καὶ τῆς Μακεδονικῆς φάλαγγος ἡ κεραυνοβόλος ὁρμὴ καὶ ἡ ἐποποιία τῶν πρώτων χρόνων τοῦ 21 καὶ οἱ νικηφόροι ἀγῶνες τοῦ 12 καὶ 13 ὀφείλονται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν πειθαρχίαν.

Ἐν ἀντιθέσει στρατοὶ μὴ πειθαρχημένοι ἠττήθησαν καὶ τὰ Ἕθνη τῶν ὑπεδουλώθησαν. Ὁ ἱερὸς ἀγὼν τοῦ 21 ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἀποτύχη, ἔλλείψει πειθαρχίας. Ἡ Μικρασιατικὴ πανωλεθρία μήπως δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν χαλάρωσιν τῆς πειθαρχίας; Δι-

καίως λοιπόν καὶ προσφυῶς ἐλέχθη, ὅτι ἡ πειθαρχία διὰ τὸν στρατὸν εἶναι ὅ,τι εἶναι ἡ ψυχὴ διὰ τὸ σῶμα.

Ἀφοῦ κατὰ ταῦτα ἡ πειθαρχία φέρει εὐδαιμονίαν εἰς τὴν οἰκογένειαν, συντελεῖ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς κοινωνίας καὶ ἐξασφαλίζει τὴν νίκην εἰς τὸν στρατόν, πρέπει οἱ ἐντεταλμένοι τὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν νέων, οἱ ἀξιωματοῦχοι καὶ οἱ γονεῖς, νὰ ἐδίδουν τοὺς νέους εἰς τὴν πειθαρχίαν, ὡς εἰς θρησκείαν.

16. Τὶ εἶναι τὰ ιδεώδη καὶ ὑπὲρ ποίων ἀγωνίζεται ἀνέκαθεν ἡ ἐλληνικὴ φυλὴ.

Τὰ ιδεώδη εἶναι οἱ σύνδεσμοι, οἱ συνδέοντες τὰ μέλη μιᾶς οἰκογενείας, μιᾶς κοινωνίας καί, κατ' ἐπέκτασιν, ἑνὸς Ἔθνους. Εἶναι τὰ συγκεντρωτικὰ ἐκεῖνα σημεῖα, τὰ ὅποια καθιστοῦν δυνατὴν τὴν συνοχὴν τῆς κοινωνίας, ὥστε νὰ ἐνεργῇ αὕτη εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ὡς εἰς ἄνθρωπος. Διὰ τῶν ιδανικῶν διευθύνεται ἡ ἐνιαία δρᾶσις τοῦ Ἔθνους εἰς ἔργα γενναῖα, μεγάλα καὶ περίλαμπρα, διότι ἐμφυσᾶται εἰς τοὺς ἀπαρτιζοντας αὐτὸ ψυχικὴ εὐωχία θαυματοργὸς καὶ ἀκατάβλητος. Τὰ κοινωνικὰ γενικῶς ιδανικὰ εἶναι αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι, αἱ ὅποια συντελοῦν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ζωηρᾶς στοργῆς μεταξὺ τῶν ἀπαρτιζόντων τὸ Ἔθνος καὶ ἀναπτύσσουν στενωτάτην μεταξὺ αὐτῶν Ἑθνικὴν ἀλληλεγγύην καὶ ἀδιάρρηκτον πνευματικὸν σύνδεσμον.

Ἐπομένως τὰ ιδανικὰ εἶναι ἀπαραίτητα πρὸς διατήρησιν, τελειοποίησιν καὶ ἀνύψωσιν μιᾶς κοινωνίας εἰς ὑψηλότερον ἠθικὸν βίον. Τὰ ιδανικὰ δέ, ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἀνέκαθεν ἀγωνίζεται ἡ ἀθάνατος Ἑλληνικὴ φυλὴ μὲ αὐταπάρησιν καὶ δύναμιν ἀκαταγώνιστον, εἶναι ἡ *Θρησκεία*, ἡ *Ἐλευθερία* καὶ ἡ *Πατρις*.

Τὰ ιδεώδη ταῦτα, κοινὰ ὅλων τῶν Ἑλλήνων, θεωροῦνται ἱερώτατα ἀνθρώπινα ἀγαθὰ καὶ εἶναι αἰώνια, διότι ὑφίστανται ἀπὸ τῆς ἐμφάνισεως τῆς δαιμονίας καὶ μεγάλουργοῦ Ἑλληνικῆς φυλῆς, τὴν ὁποίαν πάνποτε δονοῦν καὶ ἠλεκτρίζουν. Καὶ ἐφόσον ἡ ἀνθρωπίνη φύσις θὰ εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ θὰ ὑπάρχῃ Ἑλληνισμός, θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν καὶ νὰ συγκινοῦν καὶ

νά ἐμψυχώνουν τοὺς Ἕλληνας πρὸς ἐπιτέλεσιν ἔργων μεγάλων καὶ σπουδαίων.

Περὶ τῶν ιδεωδῶν μάλιστα τούτων πρῶτοι οἱ Ἕλληνες, ἐκήρυξαν ὅτι ἀποτελοῦν τι ἀδιαίρετον καὶ ἀδιάσπαστον καὶ τὰ ἀνεβίβασαν τόσον ὑψηλά, ὥστε τὴν ζωὴν των στερουμένην ἑνὸς τούτων, νὰ θεωροῦν ἀδικαιολόγητον, τὸν δὲ θάνατον ἀπείρως προτιμότερον. Περὶ τούτων μαρτυροῦν ἀκόμη καὶ μερικά γνωσταὶ φράσεις: *Οὐδὲν γλυκύτερον πατρίδος—ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς—Ἐλευθερία ἢ θάνατος—Καλλίτερα μιᾶς ὥρας ἑλευθέρης ζωῇ, παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακῇ* καὶ ἄλλαι.

Ἀφοῦ τόσον ἀναγκαῖα διὰ τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀνθρώπου ἐθεωρήθησαν τὰ ιδανικὰ ταῦτα, ἐπόμενον ἦτο βέβαια ν' ἀναμείνη τις ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων, ἀγῶνας σκληροὺς καὶ μέχρως αὐτοθυσίας φθάνοντας, ἐν περιπτώσει κινδύνου τῶν ἱερῶν τούτων ιδεῶν.

Βεβαίως τὰ αὐτὰ ιδανικὰ εἶναι καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὀλοκλήρου ιδανικὰ καὶ ὅλοι ἀγωνίζονται ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλ' ὑπὲρ πάντα λαὸν ἠγωνίσθη μὲ αὐτοθυσίαν πρὸς προάσπισιν αὐτῶν, ὁ Ἑλληνικός.

Πράγματι, ἂν ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, θὰ πεισθῶμεν ὅτι ἀνέκαθεν οἱ Ἕλληνες ἀπεδείχθησαν ὑπέροχοι πρωταθληταὶ τῶν τιμαλφεστάτων καὶ εὐγενεστάτων ιδεωδῶν, *Θρησκείας, Ἐλευθερίας καὶ Πατρίδος*. Naί, ἠγωνίσθησαν οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας κατὰ τῶν Περσῶν ὑπὲρ τῆς ἑλευθερίας, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ στραγγαλίσῃ ὁ βάρβαρος τῆς Ἀσίας καὶ ὑπὲρ τῆς θρησκείας τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου, τὴν ὁποίαν ἤθελαν νὰ καταλύσουν οἱ *βάρβαροι* πυρολάτραι. «*Παῖδες Ἑλλήνων ἵτε· ἑλευθεροῦτε πατρίδα, θεῶν τε ἔδην... νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών*», εἶναι οἱ στίχοι τοῦ τραγικοῦ ποιητοῦ τῶν «Περσῶν» Αἰσχύλου, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὸν θούριον τῶν Σαλαμινομάχων. Οἱ Σπαρτιάται μετὰ τοῦ Λεωνίδου ἔπесαν εἰς τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν, τηρηταὶ τοῦ «*ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς, καὶ τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι*».

Εἰς χρόνους ὑστερωτέρους ἐπίσης, οἱ αὐτοὶ Ἕλληνες οἱ ὑπὲρ τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου πολεμήσαντες, ἠγωνίσθησαν καὶ ἐγένοντο μάρτυρες τῆς Θρησκείας τοῦ Χριστοῦ. Καὶ πάλιν τότε οἱ

Ἕλληνες ἀνεδείχθησαν ὁ ἐκλεκτὸς λαὸς πρὸς διαδόσιν τῆς Θρησκείας τοῦ Θεανθρώπου. Οἱ Βυζαντινοὶ ἐπολέμησαν κατὰ βαρβάρων ἀπίστων, ὑπὲρ τῆς θεοφυλάκτου πόλεως καὶ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας. Ἀλλὰ σκληρότερον καὶ δεινότερον ὑπὲρ τῶν ἰδανικῶν τούτων ἀγῶνα διεξήναγον οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς στυγεραῆς ὑπὸ τοὺς Τούρκους μακραίωνος δουλείας. Εἶναι πράγματι ἀξιοθαύμαστον, πῶς οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν ἀλώβητον τὴν Θρησκείαν των, τὴν Ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ τὰς παραδόσεις τῆς φυλῆς. Ὑπὲρ πᾶσαν ὁμῶς ἄλλην περίοδον, κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τοῦ 21, ἡ ἑξαρκίς τῶν ἰδανικῶν Πατρίδος, Θρησκείας καὶ Ἐλευθερίας, εἶναι ἐντονωτάτη, διότι οἱ Ἕλληνες τότε ἀγωνίζονται μὲ ἡρωισμόν καὶ αὐτοθυσίαν ἀπαράμιλλον ὑπὲρ τῶν ἱερῶν αὐτῶν ἰδεωδῶν, τὰ ὅποια εἶχον καταστήσει ἀνωτάτους ὀρθμιστὰς τῆς ζωῆς των. Μαρτυροῦν δὲ περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀγώνων τοῦ 21, ὁ ὅρκος τῶν ἐξεγερθέντων Ἑλλήνων: *«ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἢ νὰ ἀποθάνωμεν»*, τὸ ἀκαταγώνιστον σύνθημα *«ἐλευθερία ἢ θάνατος»*, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀναγεγραμμένον εἰς τὰ μαῦρα λάβαρα, τὸ παράγγελμα *«μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος»*, τὸ Δημοτικὸν ᾄσμα *«Γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστιν τὴν ἀγίαν, καὶ τῆς Πατρίδος τὴν ἐλευθερίαν, γι' αὐτὰ τὰ δύο πολεμῶ, κι' ἂν δὲν τὰ ἀποχτήσω τί μ' ὠφελεῖ νὰ ζήσω;»* καὶ τόσαι ἄλλαι φράσεις καὶ αὐτοθυσίας πράξεις καὶ τόσα λαϊκὰ τραγούδια, μὲ τὰ ὅποια ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμὸς ἐξεδήλωσε τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, τραγούδια, τὰ ὅποια ἠκούοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ κρυφὸ Σχολεῖο καὶ ἐπάνω εἰς τὰ «γιγάντια παιδιὰ τῆς γῆς» τὰ ἐνδοξα ἑλληνικὰ βουνὰ ὅπου ἦσαν τὰ λημέρια τῶν κλεφτῶν.

Ἡ Πατρίς λοιπόν, καὶ ἡ Θρησκεία, ἔχουσαι κοινὴν ὄζαν βαθέως ἐρριζωμένην εἰς τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν καὶ συμβολιζόμεναι προσφύεστάτα διὰ τῆς σταυροφόρου ἑλληνικῆς σημαίας καὶ ἡ Ἐλευθερία, εἶναι τὰ ἰδανικά ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἀγωνίζεται ἀνεκαθεν ἡ ἑλληνικὴ φυλή. Μὲ τὴν παντοδυναμίαν τῶν ἰδεωδῶν αὐτῶν κατώρθωσεν ἡ Ἑλλὰς νὰ μεταρσιωθῇ εἰς ὕψη ἀθέατα τοῦ διανοητικοῦ βίου καὶ νὰ παρῶσχη εἰς τὴν ἀνθρωπότητα πρότυπον τελειότερου καὶ ἀνωτέρου ἠθικοῦ ἀνθρωπίνου βίου.

Διὰ πάντα ταῦτα, τὰ αἰώνια ἰδανικά τοῦ ἀθανάτου Ἑλληνικοῦ πνεύματος, μὲ τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐμπεποτισμένοι ἀνέκαθεν οἱ Ἕλληνες τῶν ἀρχαίων, μεσαιωνικῶν καὶ νεωτέρων χρόνων, πρέπει νὰ τὰ διαφυλάξωμεν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ καὶ νὰ τὰ καταστήσωμεν ἀνωτάτους ρυθμιστὰς τῆς ζωῆς, ἃν θέλωμεν νὰ ὑπάρχωμεν καὶ ἐπιτελέσωμεν τὴν μεγάλην ἀποστολὴν τὴν ὁποίαν ἔχομεν ὡς Ἕλληνες.

17. Πρέπει νὰ ὑπακούωμεν εἰς τοὺς νόμους

Εὐθὺς ὡς συνέπηξαν τὰς πρώτας κοινωνίας οἱ ἄνθρωποι, συνησθάνθησαν τὴν ἀνάγκην ὀρισμένων κανόνων, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐρρυθμίζον τὰς μεταξὺ των βιοτικὰς σχέσεις.

Διὰ τοῦτο αἱ πρώται κοινωνίαι, αἱ ὁποσδήποτε προηγμέναι πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς εἰρηνικῆς συμβιώσεώς των, καθιέρωσαν νόμους, πρωτογόνους ἐν ἀρχῇ βεβαίως, οἱ ὁποῖοι ἐρρυθμίζον τὰς κυριωτέρας σχέσεις τῶν μελῶν των. Πόσον δὲ ἀπαραίτητοι καὶ ἀναγκαῖοι εἶναι οἱ νόμοι διὰ τὴν ὑπόστασιν μιᾶς πολιτείας, πολλῶ δὲ μᾶλλον διὰ τὴν εὐημερίαν αὐτῆς, πᾶς ὀρθῶς σκεπτόμενος εἶναι εὐκόλον νὰ ἐννοήσῃ. Ὁ φιλόσοφος κοινωνιολόγος καὶ πολιτειολόγος Πλάτων, λόγον ποιούμενος περὶ τῆς χρησιμότητος τῶν νόμων, λέγει, ὅτι οἱ νόμοι διὰ μίαν πολιτείαν εἶναι ὅ,τι εἶναι ἡ ψυχὴ διὰ τὸ σῶμα. Καὶ ὅπως τὸ σῶμα ἐξερχομένης τῆς ψυχῆς ἀποσυντίθεται, οὕτω καὶ ἡ πολιτεία, ὅταν δὲν λειτουργοῦν καλῶς οἱ νόμοι, ἀποσυντίθεται.

Ἀφοῦ οἱ νόμοι εἶναι ψυχὴ τῆς πολιτείας καὶ ἐκ τῆς καλῆς λειτουργίας αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἡ εὐημερία τῆς κοινωνίας, πρέπει οἱ πολῖται νὰ ὑπακούουν εἰς αὐτοὺς καὶ ὡς καθῆκον ὑπέρτατον νὰ θεωροῦν τὸν ἀπόλυτον πρὸς τοὺς πατέρας νόμους σεβασμόν. Ὁ σεβασμός, σημειωτέον, πρὸς τοὺς νόμους εἶναι κριτήριον τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς μορφώσεως τῶν ἀνθρώπων. Ὅσοι δὲν ἔχουν τὴν συναίσθησιν τῆς ὑπακοῆς εἰς τοὺς νόμους, εἶναι ἄνθρωποι ἀπολίτιστοι καὶ ἀγροῖκοι. Τοῦναντίον πᾶς λογικὸς ἄνθρωπος καὶ πᾶσα εὐγενὴς ψυχὴ συναισθάνεται τὴν ἀνάγκην

νά σέβεται τοὺς νόμους. Οὕτω ὁ φιλόνομος ἀποδεικνύει ὅτι ἔχει ὀρθὴν κρίσιν καὶ ἀρετὰς ἠθικὰς καὶ ἀνθρωπιστικὰς. Διότι ὁ ἀθετῶν τοὺς νόμους πλήττει τὴν ἠθικὴν καὶ ὑποσκάπτει καὶ καταπροδίδει τὴν πατρίδα.

Πᾶς δὲ ὀρθῶς σκεπτόμενος ἐννοεῖ ὅτι ἡ κοινωνικὴ ἁρμονία καὶ ἡ κανονικὴ λειτουργία τῆς Κρατικῆς μηχανῆς καὶ ἡ εὐημερία συνεπῶς τοῦ λαοῦ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς καλῆς λειτουργίας τῶν νόμων. Πράγματι ἡ καθημερινὴ πεῖρα μᾶς διδάσκει, ὅτι ἡ εὐτυχία καὶ ἡ γενικὴ ἀκμὴ τοῦ Ἔθνους, στηρίζεται εἰς τὴν θυθμικὴν λειτουργίαν τῆς Κρατικῆς μηχανῆς, ἡ ὁποία ἐπιτυγχάνεται κυρίως διὰ τῆς ὑπακοῆς τῶν πολιτῶν εἰς τοὺς νόμους.

Ἀντιθέτως, ὅταν ἀντὶ τῆς ὑπακοῆς εἰς αὐτοὺς ἐπικρατῇ ἡ ἀνατροπὴ καὶ παραβίασις, τότε ἡ κοινωνία κακοδαιμονεῖ, ὁ δὲ βίος τῶν ἀνθρώπων ἀνατρέπεται καθ' ὁλοκληρίαν οὐδόλως διαφέρων τοῦ βίου ἀγέλης θηρίων. Πράγματι, ὅταν οἱ πολῖται δὲν σέβωνται τοὺς νόμους, τότε ἐπικρατεῖ ἡ ἀδικία, ἡ ἀρπαγὴ, ἡ βία, τότε ἐλλείπει πᾶν ἠθικὸν στοιχεῖον, διασαλεύεται ἡ τάξις, χαλαροῦται ἡ ἀλληλεγγύη, παρασκευάζεται ἡ ἀναρχία καὶ ἀπειλεῖται ἡ ὑπόστασις τῆς πατρίδος.

Ὁ Πλάτων μάλιστα ἔχων ὑπ' ὄψει τὰ δλέθρια ἀποτελέσματα τῆς ἀνομίας καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς φιλονομίας ἔλεγεν. «**Κάλλιστον δὲ νόμος, ἡ δὲ ἀνομία αἰσχιστον**». Πόσον εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα ἔχει ἡ κανονικὴ τῶν νόμων λειτουργία πειθόμεθα, ἐὰν ρίψωμεν ἀπλοῦν βλέμμα εἰς τὴν κατάστασιν μερικῶν ἐκ τῶν σημερινῶν Ἑθνῶν. Ἡ γενικὴ ἀκμὴ καὶ ἡ εὐημερία ἐπὶ παραδείγματι τοῦ Ἀγγλικοῦ Ἑθνους, ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ὑποταγὴν τῶν πολιτῶν εἰς τοὺς νόμους τοῦ Κράτους. Οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὴν χώραν αὐτὴν θαυμάζουν κατ' ἐξοχὴν τὸν πρὸς τοὺς νόμους σεβασμὸν τῶν πολιτῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀντιλαμβάνεται ὁ ξένος εὐθὺς ὡς πατήση εἰς αὐτήν. Ἐκεῖ ἐπαληθεύει τὸ τοῦ Θηβαίου ποιητοῦ Πινδάρου «**νόμος πάντων βασιλεύς**», διότι ὅλοι οἱ Ἀγγλοὶ ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος μέ-

«Οἱ νόμοι μετὰ τοὺς θεοὺς ὁμολογοῦνται σφῆζειν τὴν πόλιν»

«Ἡ εὐπείθεια εἶναι μήτηρ εὐπραξίας»

«Πρῶτανις πάντων νόμος»

χοι τοῦ τελευταίου πολίτου, αἰσθάνονται βαθέως τὴν ἀνάγκην ὑπακοῆς εἰς τοὺς νόμους.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἱστορία προσεπιμαρτυρεῖ τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἐν τῇ ὑποταγῇ τῶν πολιτῶν εἰς τοὺς νόμους ἔγκειται ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ γενικὴ ἀκμὴ καὶ εὐημερία ἑνὸς Ἐθνους. Οἱ πρόγονοί μας, οἱ ὅποιοι πρῶτοι ἐθέσπισαν τελείους νόμους πρὸς ῥύθμισιν τῶν μεταξὺ των ποικίλων σχέσεων σεβασθέντες αὐτοὺς ὡς θρησκείαν, εὐημέρησαν καὶ ἐδοξάσθησαν. Καὶ ἡ αἴγλη καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ρώμης ὀφείλεται εἰς τὴν καλὴν λειτουργίαν τῶν νόμων. Ἱστορικά δὲ παραδείγματα ἐναργῆ, ἀπολύτου ὑποταγῆς εἰς τοὺς πατρίους νόμους παρέχει ὁ Λεωνίδας καὶ ὁ Σωκράτης· ὁ λεοντόκαρδος ἐκεῖνος βασιλεὺς καὶ οἱ τριακόσιοι Σπαρτιάται ἐθυσιάσθησαν εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος ἐν Θερμοπύλαις «....τοῖς κείνων (πατρίδος) ῥήμασι πειθόμενοι». Ὁ Σωκράτης, ἀδίκως φυλακισθεὶς, καίτοι ἠδύνατο νὰ δραπετεύσῃ τῶν φυλακῶν, κατὰ πρότασιν τῶν μαθητῶν του, δὲν ἐδραπέτευσεν ἀλλ' ἔπιε τὸ κώνειον, ἐπικυρώσας οὕτω τὴν περὶ τελείας ὑποταγῆς εἰς τοὺς πατρίους νόμους διδασκαλίαν, διὰ τοῦ θανάτου του. Ἀλλὰ μήπως ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας αὐτὸν τὴν νὰ πράξουν, δὲν συνίστα νὰ πράττουν κατὰ τὸν νόμον, λέγων εἰς αὐτοὺς «τὶ ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται ;»

Μερικοὶ νόμοι ὠφέλιμοι καὶ συμφορώτατοι εἰς τὸν λαόν, πιθανὸν νὰ μᾶς φαίνωνται ἀδυστηροί, ἀδικοὶ καὶ σκληροί, διότι ἀντίκεινται εἰς τὰ ἴδια συμφέροντά μας. Ἀλλ' οἷοσδήποτε καὶ ᾗ εἶναι ὁ νόμος καὶ οἷοσδήποτε συνεπειάς καὶ ᾗ ἔχη δι' ἡμᾶς, εἶναι σεβαστὸς καὶ πρέπει νὰ πράττωμεν ὅ,τι κελεύει. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ ἐνθυμούμεθα τὴν ρωμαϊκὴν φράσιν : *dura lex sed lex*, τὴν ὁποίαν ἔλεγον οἱ νομοθέται καὶ νομοταγεῖς Ρωμαῖοι. Ἐπειτα δὲν δυνάμεθα νὰ παραβαίνωμεν, νὰ παραβιάζωμεν τοὺς νόμους, διότι ἡ πολιτεία, καίτοι τὴν τήρησιν αὐτῶν ἔχει ἀφίσει εἰς τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν τῶν πολιτῶν, τιμωρεῖ σκληρῶς τοὺς παραβάτας τοῦ νόμου. Ἀλλὰ δὲν πρέπει οἱ πολί-

Ἡ ὑπακοὴ εἰς τοὺς νόμους καὶ ἡ πρὸς τὰς ἀρχάς εὐτελεΐθεια
εἶναι καθήκον πάντων

ται νὰ ἀναγκάζουν τὴν πολιτείαν νὰ καταφύγῃ εἰς ἐπιβολὴν ποινῶν.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἐκ τῆς τηρήσεως τῶν νόμων καὶ τῆς καλῆς λειτουργίας αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἡ εὐημερία τοῦ ἔθνους καὶ ἡ δόξα τῆς πατρίδος μας, πρέπει νὰ τηρῶμεν τοὺς νόμους μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας, οἱ δὲ γονεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ κήρυκες τοῦ λόγου ὀφείλουν νὰ διδάσκουν, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ πρόοδος καὶ εὐημερία οὔτε εἰς τὴν οἰκογένειαν, οὔτε εἰς τὴν πολιτείαν, ὅταν οἱ πολῖται δὲν σέβωνται τοὺς νόμους.

18. Ἡ φιλοπατρία τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰς διαφόρους ἱστορικὰς περιόδους.

Φιλοπατρία εἶναι ἡ πρὸς τὴν πατρίδα διαρκὲς καὶ φλογερὰ ἀγάπη. Εἶναι δὲ ἡ ἀγάπη αὕτη ἔμφυτος εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅπως εἶναι ἔμφυτος καὶ βαθέως ἐρριζωμένη εἰς τὴν ψυχὴν μας ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς ἀδελφούς μας ἀγάπη. Ἄνθρωπος μὴ φιλόπατρις ἢ δὲν ὑπάρχει ἢ ἂν ὑπάρχῃ τοιοῦτος, εἶναι τι παρὰ φύσιν, ὅπως ἀφύσικον εἶναι νὰ μὴ ἀγαπᾷ τις τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς ἀδελφούς του. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγριοι ἀκόμα ὄχι μόνον ἀγαποῦν τὴν πατρίδα των, ἀλλὰ καὶ προθυμοποιοῦνται τὰ πάντα νὰ θυσιάσουν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν των ἀκόμη χάριν τῆς πατρίδος των. Γενικῶς πᾶς ἄνθρωπος καὶ πᾶς λαὸς αἰσθάνεται θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα του. Ἐνταῦθα ὅμως πρόκειται περὶ τῆς φιλοπατρίας τοῦ Ἑλλήνος κατὰ τὰ διάφορα στάδια τῆς μακρᾶς ἱστορίας.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, πράγματι, ὑπὲρ πάντα ἄλλον λαὸν τῆς ἀρχαιότητος ἔψαλαν θεῖους παιᾶνας ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς ἀπαντῶμεν ὑπερόχους λόγους ἐκ τῶν ὁποίων καταφαίνεται ἡ ἀληθινὴ καὶ φλογερὰ πρὸς τὴν

Ποῖα τὰ ἐκ τῆς δικαιοσύνης διὰ τὴν κοινωνίαν ἀπορρέοντα ἀγαθὰ.
Πρέπει νὰ ὑπακούωμεν εἰς τὰς, νομίμου Κράτους, ἀρχάς

Ἑλλάδα ἀγάπη τῶν προγόνων μας. Ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην ἂν ἠναγκάζετο ν' ἀπομακρυνθῇ τῆς πατρῴας γῆς, ἀπέβλεπε πάντοτε μὲ πάλλουνσαν καρδίαν, εἰς τὴν εὐτυχῇ ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐπανήρχετο εἰς τὴν πατρίδα του. Ἐκάλει μάλιστα χαρακτηριστικῶς τὴν ἡμέραν αὐτὴν νόστιμον ἡμᾶρ. Ἐφόσον δὲ διήρκει ἡ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν διαμονή του, ἡσθάνετο ὁ Ἕλλην νοσταλγίαν καὶ πόνον, τὸν ὁποῖον ὁ μέγας τραγικὸς Εὐριπίδης χαρακτηριστικῶς λέγει: «**μόχθων οὐκ ἄλλος ἢ γῆς πατρῴας στέρεσθαι**». Εἰς τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ὑμνεῖται καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ καπνὸς ὁ ἀναθρώσκων ἐκ τῆς πατρικῆς ἐστίας. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἐκ τῶν σοφῶν, ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξεν ὑπὲρ πάντα ἄλλον τὴν μεγάλην σημασίαν τῆς πατρίδος καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν ὀφειλομένην ἀγάπην, εἶναι ὁ Σωκράτης. Κατὰ τοῦτον οὐδὲν τῆς πατρίδος εἶναι σεμνότερον καὶ τιμιώτερον καὶ ἀγιώτερον. Οἱ λόγοι αὐτοῦ τοῦ Σωκράτους εἶχον εἰσδύσει βαθέως εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ἕλληρος. Ἐνεκα τούτου οἱ Ἕλληνες τόσον προθυμῶς προσέφερον τὴν ζωὴν των ὡς θυμιάμα, ὡς ἄν τις ἡ πατρίς τὸ ἀπῆτει. Ὁ ὑπὲρ πατρίδος δὲ οὗτος θάνατος, ἐξυμνήθη ὡς τίμιος καὶ γλυκὺς. Τρανὴ ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὁ ἐγκωμιαστικὸς ἐπιτάφιος λόγος τοῦ Περικλέους καὶ οἱ στίχοι τοῦ ποιητοῦ Τυρταίου ὅτι εἶναι ἔντιμον τὸ θνήσκειν ὑπὲρ Πατρίδος. Ἐξεδήλωσαν δὲ οἱ Ἕλληνες τὸ αἶσθημα τῆς φιλοπατρίας περιτράνωσιν κατὰ τοὺς Μηδικοὺς καὶ τοὺς μετέπειτα χρόνους.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, πᾶσα γενεὰ πάσης ἐποχῆς διετήρει πάντοτε ζωηρότατον τὸ συναίσθημα τῆς φιλοπατρίας. Καὶ ἐν μέσῳ τῶν φοβερωτέρων καταγίδων, τὰς ὁποίας ὑπέστη ἡ φυλὴ μας, ἡ φιλοπατρία ἐκρύπτετο σφριγῶσα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ καὶ ἐξεδηλοῦτο εἰς ὅλον τὸ μεγαλεῖον της ὡς ἄν τις παρουσιάζετο κατάλληλος πρὸς τοῦτο περὶστασις. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὸ συναίσθημα τῆς φιλοπατρίας ἦτο

«Εἰς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης»

Μητρός τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερόν ἐστιν ἡ πατρίς καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον καὶ ἐν μείζονι μοίρᾳ καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσιν»

«οὐδὲν γλύκιον πατρίδος»

ἐρριζωμένον εἰς τὰ βάθη πάσης ἑλληνικῆς ψυχῆς, διειρηθή καὶ ὁ ἐθνισμός μας καὶ μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων.

Ἡ Ἑλληνικὴ φιλοπατρία ἐξεδηλώθη ἐπίσης καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ὅτε ἐμεγαλουργήσῃ καὶ πάλιν ἡ φυλὴ μας ἐπὶ χιλιετηρίδα ὁλόκληρον. Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κων]πόλως καὶ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐφαίνετο ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐθανατοῦτο καὶ θὰ ἐξηφανίζετο πλέον ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Ἀλλὰ δὲν ἐξέλιπε, διότι ἡ φλογερὰ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη, ἡ Ἑλληνικὴ φιλοπατρία παρουσιάσθη καὶ πάλιν ὡς δύναμις ἀκαταγώνιστος καὶ ὥθησε τοὺς ἀρματωλοὺς καὶ κλέφτας εἰς τὰς ἥρωικὰς πράξεις τῶν καὶ τοὺς φιλικοὺς καὶ φιλομούσους εἰς τὰς μεγαλειώδεις ἐνεργείας τῶν. Οὕτως ἐλατήριον τῆς Ἐθνικῆς μας παλιγγενεσίας ὑπῆρξε πάλιν ἡ φιλοπατρία.

Ὁ μελετῶν τὴν ἱστορίαν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος πεύθεται ὅτι αὕτη εἶναι ἐν θαυμάσιον ἔπος, τὸ ὁποῖον ἐγραψεν ἡ ἑλληνικὴ φιλοπατρία· ἀπλοῦν βλέμμα εἰς τὰς σκηνὰς τῆς ἐπαναστάσεως ἀρκεῖ νὰ πείσῃ καὶ τὸν μᾶλλον ψυχρὸν ἀναγνώστην περὶ τῆς παραδειγματικῆς φιλοπατρίας, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἐνεπνέετο ἡ ἀλησμόνητος γενεὰ τῶν γιγάντων τοῦ 21. Αἱ διάφοροι ἑλληνικαὶ χῶραι ἡμιλλῶντο τὴν εὐγενῆ ἀμιλλαν ποία ἐξ αὐτῶν νὰ δειχθῇ ὑπερτέρα τῆς ἄλλης κατὰ τὴν φιλοπατρίαν. Ἡ μεγάλη αὕτη ἑλληνικὴ ἀρετὴ διατηρηθεῖα ζωσα ἐξεδηλώθη καὶ εἰς τὰς μετέπειτα γενεάς. Κατὰ τοὺς νικηφόρους πολέμους τοῦ 1912—13 ἡ φιλοπατρία καὶ πάλιν ὠδήγησε τοὺς νεωτέρους ἥρωας εἰς τὰ ἥρωικὰ κατορθώματά τῶν καὶ ἐσκόρπισε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς ἀλυτρώτους ὀδελφούς μας. Οὕτω ἡ Ἑλληνικὴ φιλοπατρία καθ' ὅλας τὰς περιόδους τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑθνους μας ὑπῆρξε σφριγῶσα καὶ φλογερὰ.

Τὸ αἶσθημα τοῦτο τῆς φιλοπατρίας, τὸ ὁποῖον ἐκπαλαι εἶναι ἐρριζωμένον εἰς τὴν ψυχὴν παντὸς ἀνθρώπου, συμφυὲς πρὸς

Ποῖα τὰ ἀποτελέσματα τῆς φιλοπατρίας τῶν Ἑλλήνων
τῶν ἀρχαίων, Μεσαιωνικῶν καὶ νεωτέρων χρόνων.

αὐτὴν τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, κηρύγματα κατὰ διαδοθέντα ἰδίως μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, ἐπιζητοῦν νὰ τὸ ἐκριζώσουν. Ὑπὸ τοιαύτης μανίας ἔχουν καταληφθῇ μερικοὶ ἀναμορφωταὶ τῆς κοινωνίας αὐτοκαλοῦμενοι καὶ παρ' ἡμῖν, ὥστε ν' ἀγωνίζονται ἐπιμόνως νὰ ἀπαμβλύνουν τὸ αἶσθημα ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα, ὑποστηρίζοντες ὅτι εἰς τὴν ὑπαρξιν πατρίδων ὀφείλεται ἡ σημερινὴ κακοδαιμονία!

Εἰς τὰ κηρύγματα καὶ τὰς διδασκαλίας τούτων πρέπει νὰ ἀντιπῶμεν, σὺν τοῖς ἄλλοις, ὅτι οἱ πρόγονοί μας τῶν ἀρχαίων, μεσαιωνικῶν καὶ νεωτέρων χρόνων ἐδοξάσθησαν καὶ ἐμεγαλύνθησαν μὲ τὴν παντοδυναμίαν τῆς φλογεράς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες διεμόρφωσαν καὶ ἀνέπτυξαν πολιτισμὸν ὑπέρτατον καὶ ἀνυπέροβλητον καὶ ἐπετέλεσαν ὅ,τι τέλειον παρήγαγεν ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια, τῆς τέχνης τὰ καλλιστεύματα καὶ τῆς διανοίας τὰ ἀριστουργήματα, ἐφόσον ἐθεώρουν τὴν πατρίδα πατρός τε καὶ μητρός καὶ τῶν ἄλλων προγόνων τιμιώτερον καὶ σεμνότερον....

Κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τῆς μακραίωνος στυγεράς δουλείας τοῦ ἔθνους μας, οἱ ἡμίθεοι ἐκεῖνοι πρόγονοί μας διετήρησαν ἄσβεστον καὶ ζωηρότατον τὸ συναίσθημα τῆς φιλοπατρίας ἧς ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ἀνάστασις τοῦ γένους μας καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις. Τὴν τοιαύτην πρὸς τὴν πατρίδα φλογερὰν ἀγάπην, διαιωνισθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον, ἃς διαφυλάξωμεν καὶ ἡμεῖς ζωηρὰν εἰς τὴν καρδίαν, ἐὰν ἀγαπῶμεν τὴν Ἐλευθερίαν μας καὶ τὴν ζωὴν.

19. Ποῖα εἶναι τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ φιλελληνισμοῦ κατὰ τὸ 1821

Οἱ σπουδαιότεροι καὶ ἐμφανέστεροι λόγοι, οἱ ὁποῖοι συνετέ-

*Ἡ συμβολὴ τοῦ φιλελληνισμοῦ εἰς τὴν εὐόδωσιν καὶ ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821

λεσαν εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ παγκοσμίου φιλελληνισμοῦ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, εἶναι ἡ ὑψηλὴ ἰδέα τῆς Ἑλευθερίας, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἐπανεστάτησαν οἱ ὑπόδουλοι Ἑλληνες, ἡ γοητεία τὴν ὁποίαν ἐξήσκει τὸ ἀρχαῖον μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς ψυχὰς καὶ διανοίας τῶν πεφωτισμένων ἀνθρώπων τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, τὰ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων, αἱ βιαιοπραγαίαι τῶν Τούρκων καὶ πρὸ πάντων ἡ αὐτοθυσία μὲ τὴν ὁποίαν ἠγωνίζοντο οἱ Ἕλληνες.

Ἀναμφιβόλως ὁ πρῶτος καὶ κυριώτερος λόγος, ὁ ὁποῖος συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν φιλελληνικοῦ πνεύματος ἐν Εὐρώπῃ εἶναι ἡ ἰδέα τῆς ἑλευθερίας, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἐξηγέρθησαν οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες κατὰ τοῦ τυράννου των. Ἦτο ἐπόμενον βέβαια, ἡ φιλελευθέρα τῶν Ἑλλήνων κίνησις πρὸς ἀπόκτησιν τῆς πολιτικῆς τῶν ἑλευθερίας, νὰ συγκινήσῃ τὰς εὐγενεῖς καὶ εὐαισθητοὺς ψυχὰς τῶν ἑλευθέρων λαῶν Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς, ἐπειδὴ τότε ἔπνεε ἄνεμος φιλελευθερίας εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ αἱ περὶ συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν ἰδέαι εἶχον ἤδη λάβει σάρκα καὶ ὀστέα διὰ τῆς μεγάλης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία ἐθράυσε τὰ δεσμά, μὲ τὰ ὁποῖα ἦτο δεμένη ἡ ἀνθρωπότης. Ἡ ψυχολογικὴ λοιπὸν κατάστασις τῶν ἑλευθέρων λαῶν τῆς Εὐρώπης ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἡ εἰδήσις, ὅτι ἓνας λαὸς ὑπόδουλος, οἱ Ἕλληνες ἐπανεστάτησαν, νὰ ἐπηρεάσῃ αὐτοὺς σημαντικῶς καὶ νὰ τοὺς διαθέσῃ συμπαθῶς πρὸς τοὺς κινηθέντας διὰ τὴν ἑλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων. Εἰς ἐνδειξιν δὲ τῆς συμπαθείας τῶν οἱ φιλελεύθεροι ἄνδρες τῆς Εὐρώπης ἐχαιρέτισαν μὲ μέγαλον ἐνθουσιασμόν τὴν ἑλληνικὴν ἐξέγερσιν διὰ συστάσεως συλλόγων φιλελληνικῶν, μὲ σκοπὸν ἀποκλειστικὸν νὰ παράσχουν εἰς τρὺς ὑπὲρ τῆς ἑλευθερίας τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων πᾶσαν ὀλικὴν καὶ ἠθικὴν ἀρωγὴν.

Οὕχ ἥτιον συνέβαλε εἰς τὴν ἀνάπτυξιν φιλελληνισμοῦ παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς καὶ τὸ γεγονός, ὅτι τὴν ὑπὲρ ἑλευθερίας ἐπανάστασιν ἐπεχείρησαν οἱ ἀπόγονοι τῶν ἐνδόξων Ἑλλή-

Ὁ φελλομεν εὐγνώμοσύνην εἰς τοὺς φιλέλληνας τοῦ 1821
καὶ πῶς ἐξεδηλώθη αὕτη ;

νων, τῶν ὁποίων οἱ μορφωμένοι τῆς ἐποχῆς εἶχον γνωρίσει τὸν ὑπέροχον καὶ ἀνυπερβλήτον πολιτισμὸν τῶν ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα καὶ ἐπόθουν καὶ ὠνειρευόντο, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος.

Ἦτο ἐπόμενον ἀσφαλῶς νὰ συγκινήσῃ βαθύτατα τοὺς τότε μορφωμένους ἡ ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων, διότι τὸ ὄνομα Ἑλλάς, ἐγέμιζε τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῶν μὲ τὰ ὑψηλότερα καὶ εὐγενέστερα αἰσθήματα, ἐπειδὴ εἶχον γαλουχηθῇ μὲ τὴν Ἑλληνικὴν σοφίαν. Αὕτῃ ἀκριβῶς ἡ ἀφύπνισις τῶσων ἀναμνήσεων, τῆς ἀρχαίας αἴγλης τῆς Ἑλλάδος, ἐπλήρωσε τὰς ψυχὰς τῶν μορφωμένων ἀπὸ ἄπειρον ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων συμπάθειαν.

Ὁ φιλελληνισμὸς οὗτος, ὁ ἀναπτυχθεὶς μεταξὺ τῶν προηγμένων ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἐκηρύχθησαν ἀναφανδὸν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ παρέστησαν τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα ὡς δίκαιον καὶ ἱερὸν, διεδόθη ταχέως καὶ εἰς τὰς ἄλλας κοινωνικὰς τάξεις διὰ προπαγανδιστικῶν δημοσιευμάτων ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων.

Ἄλλ' ὁ φιλελληνισμὸς ἤρχισε κυρίως νὰ ὀγκοῦται, ἀφ' ἧς ἤρχισαν νὰ καταφθάνουν εἰδήσεις εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅτι οἱ Τούρκοι διέπραττον βαρβαρότητας καὶ προέβαινον εἰς γενικὰς σφαγὰς τῶν Ἑλλήνων, ὅπως εἶναι ἡ τῆς Χίου καὶ τῶν Ψαρρῶν καὶ ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων καὶ προκρίτων. Αἱ εἰδήσεις αὗται τῆς ἀθρόας σφαγῆς γυναικοπαίδων, τοῦ Ἐθνάρχου τοῦ ὑποδούλου Ἐθνους καὶ τῶν ἄλλων ἐπιφανῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐκκλησίας ἐπροξένησαν κατάπληξιν καὶ ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν καὶ ἀφύπνισαν τὰ φιλόφθονα αἰσθήματα εἰς τοὺς ἐλευθέρους λαοὺς καὶ ἐξήγειραν τὴν ἱερὰν ἀγανάκτησιν τῶν ὁμοδόξων ἐξ αὐτῶν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ εἰλικρινῇ συμπάθειαν ὑπὲρ τῶν μαχομένων Ἑλλήνων. Ἐξεδηλώθη μάλιστα

Πῶς ὑπεδέχθησαν οἱ ἐλεύθεροι λαοὶ τῆς Εὐρώπης
τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν.

Ἡ Ἑλλάς ἀσκεῖ γοητεῖαν εἰς πάντα διανοούμενον.

«κλείσε μέσα εἰς τὴν ψυχὴν σου τὴν Ἑλλάδα καὶ θὰ αἰσθανθῇς μέσα σου
νὰ λαχταρᾷ κάθε εἶδος μεγαλείου». Σολωμός.

ἡ συμπάθεια αὐτὴ δι' ἀποστολῆς χρημάτων, ἐνδυμάτων καὶ τροφίμων.

Τὸ ρεῦμα τοῦτο τοῦ φιλελληνισμοῦ τὸ ἐδυνάμωσαν ἀκόμη περισσότερον αἱ ἐπιτυχίαι τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Ἑλλήνων· αἱ λεπτομερεῖς περιγραφαὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων τῶν ὁρματωλῶν καὶ κλεφτῶν, τῶν ὁπλαρχηγῶν καὶ τῶν παλληκαριῶν τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ τὰ ὑπέροχα καὶ ἀπίστευτα κατορθώματα τῶν ναυτικῶν κατὰ θάλασσαν, οἱ ἥρωισμοὶ γενικῶς ἐκίνησαν τὸν θαυμασμὸν καὶ ἐξήγειραν ἀκράτητον ἐνθουσιασμὸν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους καὶ Ἀμερικανούς ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων ἀπογόνων τῶν Μαραθωνομάχων καὶ Σαλαμινομάχων ἡρώων τῆς ἀρχαιότητος. Αἱ ἐπιτυχίαι μάλιστα αὐταί, δημιουργήσασαι καὶ τὴν βάσιμον πεποίθησιν εἰς τοὺς ξένους ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ ἀποτινάξουν τὸν ζυγὸν καὶ θὰ ἐπανακτίσουν ἐξέχουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν πολιτισμένων λαῶν, ἐνίσχυσαν ἀκόμη περισσότερον τὸν φιλελληνισμόν.

Ἀλλὰ ὁ φιλελληνισμὸς ἐκορυφώθη πρὸ πάντων καὶ ἔλαβεν ἀληθῶς παγκόσμιον χαρακτῆρα, ὅταν ὁ πεπολιτισμένος κόσμος ἔμαθε τὴν αὐτοθυσίαν τῶν μαχομένων Ἑλλήνων. Ἡ ἀπόλυτος ἀληθῶς περιφρόνησις πρὸς τὴν ζωὴν, ἡ αὐτοθυσία, εἶναι ἐπιβλητικώτερα τοῦ ἥρωισμοῦ. Ἡ φωνὴ τῆς θυσίας δονεῖ τὰς χορδὰς τῆς καρδίας, πείθει, ἠλεκτρίζει καὶ συναρπάζει καὶ τὸν ψυχρότερον ἀκόμη ἄνθρωπον. Ἦτο δυνατόν ἡ πρωτοφανὴς καὶ μοναδικὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐθελοθυσία τοῦ Διάκου νὰ μὴ καταπλήξῃ καὶ συναρπάσῃ;

Ἡ φωνὴ ἰδίως τῆς θυσίας τῶν ἐλευθέρων πολιορκημένων τοῦ Μεσολογγίου, τοῦ ὁποίου ἡ περιπετειώδης καὶ τραγικὴ πολιορκία εἶχε συγκεντρώσει τὴν προσοχὴν ὅλου τοῦ κόσμου, ἠέλεκτρισε καὶ συνήρπασε τοὺς φιλελευθέρους λαούς.

Τὰ ἥρωικά μάλιστα κατορθώματα καὶ ἡ αὐτοθυσία, τόσον ἐνθουσίασαν τοὺς ξένους, ὥστε μερικοὶ φλογεροὶ φιλέλληνες δὲν ἠρξέσθησαν μόνον εἰς τὴν ἀποστολὴν βοηθημάτων, ἀλλὰ κατήλθον αὐτοπροσώπως εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ συνδέσουν τὴν τύχην τῶν μὲ τὴν τύχην τῶν ἀγωνιζομένων *κλεφτῶν*.

Ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας λοιπόν, ἡ δόξα τῆς Ἑλλάδος, ὁ ἥρωι-

σμὸς καὶ ἡ αὐτοθυσία τῶν Ἑλλήνων, εἶναι οἱ κυριώτεροι λόγοι, οἱ ὅποιοι ἤγειραν γενικὴν σταυροφορίαν παντοδαπῶν φλογερῶν φιλελλήνων ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης τότε Ἑλλάδος καὶ ἐδημιούργησαν τὸν φιλελληνισμόν, ὁ ὅποιος συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν εὐόδωσιν καὶ εὐδοκίμησιν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, διότι παρέσχεν εἰς τοὺς Ἑλληνας ὑλικὴν θρωγὴν μεγάλην καὶ ἠθικὴν δύναμιν ἀνυπολόγιστον.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. Πρόλογος, Α' και Β' εκδόσεως.....	Σελ. 5— 7
2. Κρίσεις σοφῶν Ἀκαδημαϊκῶν, καθηγητῶν Πανεπιστημίου καὶ στρατηγῶν, λίαν ἐνθαρρυντικαὶ καὶ τιμητικαὶ διὰ τὸν συγγραφέα.....	> 9—12
3. Ὁ πόθος τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὴν εἰρήνην, αἱ ἀνέκαθεν πρὸς παγίωσιν αὐτῆς προσπάθειαι καὶ τὰ ἀποτελέσματα τούτων.....	> 13—17
4. Περί ἐργασίας καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς διὰ τὸν ἄνθρωπον ὠφελειῶν	> 17—20
5. Πῶς τιμᾷ ἡ πατρις τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς πεσόντας.....	> 20—24
6. Τί εἶναι ἡ ἄμιλλα καὶ ποία ἡ δύναμις αὐτῆς διὰ τὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρώπου.....	> 24—27
7. Ποία ἦτο ἡ κατάστασις καὶ ἡ θέσις τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου καὶ ποία εἶναι ἡ τοῦ πεπολιτισμένου ἔναντι τῆς φύσεως	> 28—30
8. Ποῖαι ἀναμνήσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας προξενοῦν μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν.....	> 30—34
9. Ὁ χρόνος εἶναι πολυτιμώτατος διὰ τοὺς νέους.....	> 34—37
10. Αἱ ἠθικαὶ δυνάμεις τοῦ στρατοῦ εἶναι ὑπέρτεραι τῶν ὀλισκῶν.....	> 37—39
11. Ἐλευθερία ἢ θάνατος.....	> 40—43
12. Εἶναι δυνατὴ ἡ κατάργησις τοῦ πολέμου καὶ ἡ ἐπίτευξις παγκοσμίου εἰρήνης.....	> 43—46
13. Αἱ ἐκ τῆς μελέτης τῆς Ἱστορίας προερχόμεναι ὠφέλειαι.....	> 46—50
14. Μὴ προτρεχέτω ἡ γλῶσσα τῆς διανοίας.....	> 50—53
15. Τίς ἡ δύναμις τοῦ ἀγαθοῦ λόγου ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ καὶ δὴ ἐν τῷ στρατῷ.....	> 54—57
16. Περί διχονοίας καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς.....	> 57—62
17. Ἡ πειθαρχία εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν οἰκογένειαν τὴν πολιτείαν καὶ δὴ τὸν στρατόν....	> 62—66
18. Τί εἶναι τὰ ἰδεώδη καὶ ὑπὲρ ποίων ἀγωνίζεται ἀνέκαθεν ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ.....	> 66—69
19. Πρέπει νὰ ὑπακούωμεν εἰς τοὺς νόμους.....	> 69—72
20. Ἡ φιλοπατρία τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰς διαφόρους ἱστορικὰς περιόδους.....	> 72—75
21. Ποῖα εἶναι τὰ αἷτια τὰ ὅποια συνετέλεσαν καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ φιλελληνισμοῦ κατὰ τὸ 1821.....	> 75—79

75

ΕΡΓΑ ΠΑΝ. Ι. ΧΑΤΖΗ
Καθηγητοῦ καὶ εἰδικοῦ Φροντιστοῦ ὑποψηφίων
Νομικῆς καὶ Φιλολογίας.

1. *Ἐκθέσεις Ἰδεῶν* : Α'. τ. ἑκδόσεις δευτέρα 1937 δρ. 50.---

Μετὰ κρίσεων Καθηγητῶν Πανεπιστημίου.

Ἡ πρώτη ἑκδοσις ἐξηντλήθη ἐντός τετραμήνου, διότι τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι χρησιμώτατον εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν Γυμνασίων καὶ ἰδίως τοὺς ὑποψηφίους τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν τοῦ Κράτους. Περιέχει θέματα ἑκθέσεων ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα δίδονται κατὰ τὰς Εἰσιτηρίους ἐξετάσεις τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Σχολῶν Εὐελπίδων, Ἰκάρων, Δοξίμων κλπ. εἶναι τὸ μοναδικὸν βιβλίον εἰς τὸ εἶδος τοῦ, δι' ὑποψηφίους τῶν Σχολῶν διότι ἔχει συνταχθῆ ὑπὸ καθηγητοῦ—Φροντιστοῦ. Περὶ τῶν ἑκθέσεων τούτων ἐγγράφησαν ἐπαινετικαὶ κρίσεις ἀπὸ σερατηγού, καθηγητὰς Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκούς.

2. *Πρακτικὸς Ὁδηγὸς Ὁρθογραφίας*. δρ. 30.— (ἔκδ. 1937)

Σύμφωνα μὲ τοὺς κανονισμοὺς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ὅλων τῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν τοῦ Κράτους Εὐελπίδων, Ἰκάρων, Δοξίμων κλπ. κριτήριον τῆς *Ἐκθέσεως Ἰδεῶν* τῶν ὑποψηφίων εἶναι καὶ ἡ *Ὁρθογραφία*. Δι' αὐτὸ τὸς συμπλήρωσιν τῆς σειρᾶς μου «Ἐκθέσεις Ἰδεῶν» καθήκοντα τὸν Πρακτικὸν Ὁδηγὸν Ὁρθογραφίας βάσει τοῦ ὁρθογραφικοῦ διαγράμματος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ σύμφωνα μὲ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Σχολῶν.

Εἶναι χρησίμους καὶ πρακτικὸν βιβλίον ποὺ κατατοπίζει καὶ καθιστᾷ ἐνημέρους τοὺς μαθητὰς Γυμν. καὶ τοὺς ὑποψηφίους, εἰς τὸ σπουδαῖον ζήτημα τῆς Ὁρθογραφίας.

3. *Γνωμικὰ Μεγάλων Ἀνδρῶν*. δρ. 10.— (ἔκδ. 1937)

Μία Ἐκθεσις Ἰδεῶν εἶναι πολὺ καλλιτέρα, ἂν κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν παρεμβληθῶν κατάλληλα γνωμικὰ σοφῶν.

Τοιαῦτα γνωμικὰ καὶ ὅττά διὰ θέματα κοινωνικοῦ, φιλοσοφικοῦ καὶ γενικοῦ περιεχομένου περιέχει τὸ βιβλίον τοῦτο ἀπαραίτητον διὰ κάθε ὑποψήφιον καὶ μαθητὴν.

4. *Κοινωνικὰ καὶ Ἐθνικὰ Ζητήματα*. δρ. 30.— (ἔκδ. 1937)

Μετὰ προλόγου τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ.

Αὐτοτελεῖς διατριβαὶ μὲ ὑπόθεσιν ἑθνικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιεχομένου ἐξαιρῶνται ὅτις ἀρχαὶ διανθιζόμεναι καὶ ὑποστηριζόμεναι μὲ γνωμικὰ σοφῶν.

Τὰ βιβλία ἀποστέλλονται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ἂν προαποστείλετε τὸ ἀντίτιμον δι' ἐπιταγῆς ταχυδρομικῆς, ὅπισθεν τῆς ὁποίας πρέπει νὰ δηλωθῇ τὸ ζητούμενον βιβλίον. Ἡ παραγγελία πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ τοὐλάχιστον *Δύο βιβλία ὁμοία ἢ διάφορα.*

Μὲ δρ. 110 λαμβάνετε καὶ τὰ 4' ἤτοι δωρεὰν τὰ «Γνωμικὰ».

κ. Παν. Χατζῆν

Σόλωνος 81.— Ἀθήνας